JØDERNE

SOM DANSKE BORGERE

EN SAMLING AKTSTYKKER

FRA

1813 OG 1819

KØBENHAVN

P. G. PHILIPSENS EFTERFØLGER

ANTON ANDERSEN

1897

VED UDGIVERNE AF

A. SYSKIND:

TOLV TALER, HOLDTE I DEN JØDISKE MENIGHED I RANDERS

1834—49.

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

INDHOLD.

1813.

Digteren Thomas Thaarup, Forfatteren til de idylliske Sangspil »Høstgildet« og »Peters Bryllup«, udgav i 1813 en Oversættelse af Tyskeren F. Buchholtz' Skrift: »Moses og Jesus eller om Jødernes og de Christnes intellektuelle og moralske Forhold, en historisk-politisk Afhandling«. Bogen indeholder en Række stærke Angreb paa Jødedommen og Jøderne, og skal disse kunne vises tilbage, siger Oversætteren i sin »Forerindring«, »saa vil det komme an paa at bevise, at dette Folks særegne religiøse Grundsætninger, som findes i dets Skrifter, ere forkastede af nærværende Slægt, læres ikke mere i dens Skoler, foredrages ikke mere i dens Synagoger, spores ikke mere hos dens nyere og mere philosophiske Skribentere: nemlig Ideen om en National Gud, der udelukkende elsker den jødiske Nation; Forjættelserne om et Verdensherredom grundet paa alle Nationers Undertvingelse og Ødelæggelse; Fritagelse fra Opfyldelsen af almindelige moralske Pligter mod Ikke-Jøder, og et deraf naturligt følgende menneskefjendsk Sindelag mod alle de af dem kaldede Gojim, Nochrim og Accum; at de i Kultur staae ved Siden af andre oplyste Statsborgere, og følge Skridt med dem; at de ved nyttige Kundskaber,

Konster og Haandværker, kort ved Industrie, lige med andre Borgere fremme Statens Vel, og i Fejde-Tid lige med dem forsvare den. Dette frygter jeg vil vorde vanskeligt tilfredsstillende at bevise. Tvertimod synes det, at Egennytte, Grumhed og Ladhed ere Nationens Særkjende fra dens første Oprindelse«.

Af den Byge af Stridsskrifter, som Bogen fremkaldte, ere her, helt eller delvis, saadanne optrykte, der endnu have nogen Værdi baade for Jøder og Ikke-Jøder, fordi de ere baarne af de humane Strømninger i Datidens Aandsliv. Den litterære Jødefejdes historiske Gang er senest skildret i Tidsskriftet »Museum« for 1890 af Chr. Villas Christensen.

G. Euchel: Til evig Fred.

Gottleb Euchel var født i København 1767. Han var Søn af en Købmand og blev selv Købmand, men studerede først i en Række Aar jødisk Litteratur i Tyskland. Omkring 1796 vendte han tilbage til København og udfoldede en betydelig Virksomhed til Forsvar for sine Trosfæller og til Fremme af deres Udvikling. 1813 udgiver han under den litterære Fejde, der indledede med Th. Thaarups Oversættelse, et lille Skrift: »Til evig Fred«. Han henvender først Ordet

»Til Det Kongl. Danske Cancellie!

Jødernes Bestræbelser for deres Cultur, de Fremskridt, de i flere Decennier have gjort, ere det Kongelige Danske Cancellie ikke ubekjendte. Hvad der endnu vil skee, og det Gode, hvortil dette maa lede, ville vi blot have vor gode og vise Monark, og den Aand, der besjæler

det høje Collegium at takke for. Dette er Aarsagen, hvorfor jeg drister mig til underdanigst at gjøre det høje Collegium opmærksom paa dette lille Skrift, som ikke gjør nogen Fordring paa litterair Gehalt.

Underdanigst
Forfatteren.«

I Forordet nævner han Filosoffen Kants Skrift om den evige Fred og kalder sig selv »en jevn Borger, der ingenlunde gjør Fordring paa Navnet af Filosof«. Bogens Titel »svarer fuldkommen til Forfatterens Forsæt; han attraaer Fred, søger at slutte den efter saadanne Grundsætninger, som, for at gjøre den desto varigere, skulle bortrydde alle Misforstaaelser imellem de stridende Parter. Den Ro og Fred, som Borgerne af jødisk Troesbekjendelse i en lang Række af Aar have nydt under vor vise og gode Regjering, synes at misundes dem af Flere; man har derfor nys offentlig erklæret dem Krig, — om det er skeet af enkelt eller coaliseret Magt, det veed jeg ej; i ethvert Tilfælde er dog intet ønskeligere end Fred, og dette er ogsaa Forfatterens Ønske; dog er det nødvendigt først noget nærmere at oplyse nogle af Stridens Hovedpunkter, og dette er Hensigten af følgende Blade«.

Saa følger selve hans Indlæg:

»Hr. Ridder Th. Thaarup har nyligen givet os en dansk Oversættelse af det i Berlin 1803 af Buchholtz udgivne Skrift: Moses und Jesus. Skriftet blev dengang gjendrevet af flere agtværdige Forfattere. Som jeg af offentlige Blade erfarer, skulle disse Gjendrivelser snart fremkomme oversatte i det Danske, og de ville, uden Tvivl, være den Sandhed elskende Oversætter ligesaa behagelige og kjerkomne, som de dengang vare det for Forfatteren.

Hr. T. har forudskikket Oversættelsen en Fortale, som ikke er af Buchholtz, men — man tillade mig at sige det — ej heller af Hr. T. — Hr. T. har taget sine Vaaben af Andres Rustkammer, disse igjen af Andres og disse Andre atter af Andres, indtil vi omsider støde paa de gamle Vaabenborge — Læseren vil tilfulde lære at kjende dem af deres Skildt og deres Skjolde: Der abgestreifte jüdesche Schlangenbalg 1686. Feueriger Drachengift und wüthige Ottergall der Juden 1682. Der verdammliche Judenspies 1688.

Det kan man sandelig ikke kalde at fægte paa Ridderes Viis. Skulde Hr. Ridder Th. ikke først bedre have lært at kjende sine Vaaben? — Skulde han, hvem det er saa meget om Sandhed at gjøre, ej først nøje have undersøgt de Kilder, han øste af?

Jeg vil, til Ære for Sandheden og min Overbeviisning, blive nødt til at erklære Adskilligt af det i Fortalen Sagte for urigtigt, at udpege flere Steder som aabenbare Usandheder. — Dog rammer disse Udpegninger ikke Hr. T. som Opfinder; Andre have af Fiendskab og Had mistolket der hvor han kun har misforstaaet.

Jeg er dansk Borger, og af jødisk Troesbekjendelse. Det Første er jeg stolt af at være, det Sidste skammer jeg mig ikke ved at være. Kun da vilde jeg skamme mig, naar jeg var saadan en Jøde, der behøvede at skamme sig ved at være det. — Dette tilligemed den megen Tid jeg har anvendt paa at studere min Religion og de orientalske Sprog, forpligte og berettige mig til at fremtræde som Mellemhandler i en Sag, der ligger mig saa meget paa Hjertet.

Jeg tilstaaer: Flere af de jødiske Rabbiners gamle Skrifter ere fulde af Fordomme, vrimle af Hovedet forvirrende og hjertekrænkende Ideer; men ere alle i det

Ebraiske eller Kaldaiske forfattede Bøger Lærebøger, hvis Forskrifter Jøden er forpligtet at følge? [1]) Og hvilken Religion er fri for fordomsfulde Skribentere? Skulde vi, af enkelte kristelige Theologers fanatiske Skrifter drage den Slutning, at den kristelige Kirke, hvis Hovedlære er Fredelighed og Tolerance, prædiker Fanatismen?

Jeg er i flere Aar Medlem af et Selskab *), som har gjort sig det til Pligt at anvende alt Muligt, for at udrydde Fordomme blandt Jøderne, at udbrede Lys, og i enhver Henseende at danne dem til gode og nyttige Borgere for Staten. Hvor behageligt var det ikke for mig, i de sexten Aar jeg nu lever i Danmark, ogsaa her at kunne bidrage min Skjærv og i Foreening med flere værdige og virksomme Mænd at hjelpe til at fremme

---

[1]) [»Talmudisternes og Rabbinernes Love og Skikke kan med Hensyn paa deres forbindende Kraft end ikke sættes ved Siden af vore Kirkeforsamlingers Beslutninger eller Udsagn. De ere ikke autoriserede ved Divination, ved Inspiration. De henhøre til Fornuftens Domstol, til Philosophiens Prøvesteen; og komme de paa denne, saa er deres Lod kastet. Selv om alle Fædre, ligesom Salomon Maimons Fader, daglig foresige deres Sønner: »Hvo der forstaaer Talmud, han forstaaer Alt; læs Talmud, læs ham bestandig og uophørlig og slet ingen anden Bog«; saa maa dog Dagenes Ende være kommen for Talmud allevegne, hvor for hans Tilhængere selv kun Oplysningens første Morgenrøde frembryder. Uberegnet hvad Lovkyndigheden vedkommer, indeholder Talmud ikke alene de tørreste, uforstaaeligste og ligegyldigste Gjenstande, men og i mange Bind udfører de allerselsomste Griller med den fineste Dialektik og de flaueste Undersøgelser med den højeste Anspændelse af Aandskræfterne. Judaismen vil, ligesom Christianismen, rense og befrie sig fra de Slagger, Tilsætninger og Vanskabelser.« Lueder: Om Jødernes Forædling ved Regjeringen. Overs. ved J. Kragh Høst. 1813. S. 136 f.]

*) Gesellschaft der ebräischen Litteraturfreunde i Königsberg, som siden blev forenet med Gesellschaft zur Beförderung des Edlen und Guten i Berlin.

det Gode. Hvilke Fremskridt i de sidste 10 Aar allerede ere gjorte, vilde det ikke sømme sig for mig at opregne [1]); dette være overladt til den kristne upartiske Iagttager; nok, Meget er gjort, og der maa og skal gjøres langt Mere.

Men hvi standse os i vore Fremskridt? Hvorfor hindre os i videre at fremme det Gode, hvortil Begyndelsen er gjort, som saa særdeles begunstiges af vor gode og vise Regjering, og som saa virksom understøttes af værdige Mænd i Staten?

For 30 Aar siden, da Oplysningen endnu var saare ufuldkommen, da Afstanden imellem Jøde og Kristen endnu var saa stor, dengang var man overbærende, skaansom; og nu, da der gjøres saa saare meget for at udbrede Lys, nu da man stræber saa meget efter at nærme sig hinanden, nu skulle vi stødes tilbage? I det vi søge

---

[1]) [I en Tale, Student L. M. Levy i 1813 holdt »i Anledning af Decenniet af det i Aaret 1803 af de Herrer Bing & Kalisch oprettede Institut for den jødiske Ungdom«, skildrer Forfatteren, der selv havde været Elev i denne Skole, Aanden i dens Forstanderes Undervisning ved at minde om Virkningen af deres Ord, »naar de talte Sandhedens og Dydens og Religionens Sag; naar de saa ofte lærte os, at det kun er Smaahedens Aand, alene i den hellige Skrifts gyldne Ord at skue Guddommens Almagt, men at den skues nærværende overalt i det hele Skabte; at man ei alene bør søge den inden for Synagogens hellige Vægge, men overalt under hele Himlens udstrakte Tag«. (S. 12).

I Modsætning hertil karakteriserer han den tidligere Undervisning af Børnene i den københavnske Jødemenighed saaledes: »Lærdommens Ord fløde af Udlændingers Mund, der i skurrende, ofte ubekjendte Toner tolkede Mosesses ædle og himmelhævende Lærdomme, der langt fra med Værdighed at forkynde Himmelens og Sandhedens Bud, langt fra ved Agtelse og Ærefrygt at vinde deres Disciples unge Hjerter, som oftest blot ledede af Egennyttens Tilskyndelser, og tænkte kun paa den Vinding, de ved deres Underviisning kunde have.« (S. 7.)]

Kjerlighed, skulle vi møde Had og Tvedragt? Salige ere de Fredsommelige; thi de skulle kaldes Guds Børn, prædikede hiin vise Lærer fra Bjerget! [1]) —

Det smerter mig, at jeg nødes til at angribe Hr. T., som jeg ikke har den Ære personligen at kjende, men for hvem, som Forfatter i sit Fag, jeg bærer den største Højagtelse. Men er det min Skyld? — Hvorfor vovede han sig ud paa en Mark, der er ganske fremmed for ham? Og dog haaber jeg, at han, som Sandheds Ven, vil vorde overbeviist, og at vi ville komme til at række hinanden Hænderne.

De Steder, som Hr. T. anfører af Patriarchernes Levnet [og] udaf Jødernes Kongehistorie, det foragtelige Lys, han derved søger at kaste paa de nu levende Jøder, det Urigtige i Citaterne, forbigaaer jeg med Taushed. Det vilde være latterligt at opholde sig derved. Langt vigtigere er mig det som Hr. T. søger at paastaae om de for Nærværende levende Jøder. Læseren tillade mig — for at kunne være desto forstaaeligere — at forudskikke følgende Bemærkninger:

Talmuden er ingenlunde en bestemt Lovbog for Jøderne; den indeholder blot en Samling af de forskjellige Rabbiners Disputationer, Meeninger og Raisonnements Bibelens Forklaring angaaende, hvilke derfor modsige hinanden ligesaa ofte, som man var ueenig om Forklaringen; endvidere: moralske Sententser, Sætninger og Sprog, af hvilke mange ere særdeles klare og af megen moralsk Værd for hver Mand; hist og her enkelte af ivrige Zeloter fremførte, som den Fornuftigtænkende veed at vurdere,

[1]) [Matth. Evang. 5. Kap.: »Men der han saa Folket, steg han (Jesus) op paa et Bjærg . . ., lærte dem og sagde: . . . Salige ere de Fredsommelige, thi de skulle kaldes Guds Børn . . .«]

atter andre særdeles dunkle, der kun ere interessante for Archæologen, der vil studere hine Tiders Aand. Iøvrigt indeholder den Myther (under Navn af Agadita), Sagn, Fabler, af hvilke en stor Deel er meget dunkel og flere ere laante af andre Sprog, af andre orientalske Folkeslag. Ingen, selv ikke den meest orthodoxe Jøde finder sig forpligtet til at antage Læresætninger af samme, eller at erklære dem for hellige. Lære- og Lovbøger ere *Jod hachasaka* af *Maimonides*. Langt større Autoritet har den seenere i 4 Dele udgivne *Schulchon Aroch*, af hvilken de tvende Dele: *Jora Dea* og *Chosen hamispat* indeholde *Jus,* de to andre Ceremonialloven. I disse Bøger ere Lovene fremsatte, grundede paa Bibelen og talmudistisk Forklaring. Disse maa den jødiske Lovkyndige studere. Efter disse dømmes Jøden for den jødiske Domstoel; dog ophører, efter selve disse Lærebøger, deres Gyldighed der, hvor Landets Regjering giver andre Love; her træder den Læresætning: *dina de malchute dina*, kun Kongens Lov er Lov, i sin fulde Kraft; derfor føre Jøderne heri Landet, som bekjendt, selv naar en Strid opstaaer imellem tvende Jøder, deres Sag for Landets Domstoel.

Men i hvilken Forlegenhed geraader vel ikke den kristelige Dommer da, naar en Sag mellem en Jøde og en Kristen kun kan afgjøres ved Jødens Eed? Hr. T. paastaaer i sin Fortale S. 6: Enhver Meeneed, enhver Voldsomhed imod en Kristen er ingen utilgivelig Synd for Jøden. Ja, S. 7: *Jom Kipur* (Forsoningsfesten) giver Aflad for den største Forbrydelse i Meeneeden.

Hvilke Beskyldninger! Jeg forbauses over, at en Mand, som aldeles ikke synes at være hjemme i det Fag, hvori han skriver, tør kaste saadanne Ideer ud iblandt

Publikum, vover at anklage en heel Meenighed for Meeneed!

Helligen forsikkrer jeg herved — dog, hvad gjør jeg? Hr. Thaarups Anklage rammer jo ogsaa mig, hvad gavner da vel min Forsikkring? — Jeg opfordrer altsaa herved Ridderen Hr. Thomas Thaarup for den almægtige Gud, for Moses's, Jesus's og Muhameds Gud, thi alle erkjende een og den samme, for vor vise og elskede Monarks Throne, for den Konge, der kjerligen og naadigen behersker os alle, for det imellem os dømmende Publikums Domstoel! højtideligen opfordrer jeg ham herved at udpege mig det Sted i vor Lovbog, som tillader os at udøve Voldsomheder paa vore kristne Brødre og Meeneed mod dem. Trods al den Kjendskab, jeg har til disse Skrifter, trods al anvendt Møje, har det været mig umueligt at finde saadan et Sted. Hvad jeg har læst derom er følgende: I *Jora Dea* Cap. 211 Art. 6, hvor der tales om Løfter, ved hvilke man selv har paalagt sig noget, opregnes de Tilfælde, i hvilke man kan frikjendes for sit Løfte; dog, hedder det, er her kun Talen om saadanne, ved hvilke man har paalagt sig noget selv, men for Løfter eller Eeder mod andre kan man ikke frikjendes. Herved anmærkes tillige: Eeder imod en Goi gjøre ingen Undtagelse. Lige saadan en Lov finde vi i Maimonides's *Jad hachasaka* T. 3 Capt. 2 Art. 1. Endvidere: *Chosan hamischpat* Capt. 228 Art. 6: Det er forbudet at skuffe eller bedrage Nogen i Handel, og maae man tilkjendegive Kjøberen det, selv naar det er en Akum, naar de sælgende Vare have en Fejl eller Lyde. Ibid. 231 Art. 1: Hvo som falsk tilmaaler eller tilvejer sin Næste, ja selv en Akum, han handler imod

den mosaiske Lov; I skulle ikke handle falsk med Alen, med Vægt o. s. v. — Alt dette stadfæster jo sandeligen ikke Hr. T.'s Paastand.

Hvad *Jom Kipur* angaaer, da erklærer jeg herved den Paastand, at samme giver Aflad for Forbrydelse i Meeneed at være usandfærdig. Forsoningen gjelder kun om de Løfter, ved hvilke man har paalagt sig noget selv, det hedder derfor: *Nidre deasarne al Naphschatana.* For Ex.: Naar nogen af misforstaaet Fromhed har paalagt sig selv, et heelt Aar igjennem ikke at drikke Viin eller at spise Kjød, da kan han lade sig frikjende for et saadant Løfte. Men udtrykkelig hedder det i *orach Chaim* Cap. 506, 7, *Maimonides* T. 1, *Teshuba* Afsnit 3. 4: Boed og *Jom Kipur* forsone kun saadanne Synder, som Mennesket umiddelbar begaaer imod Guddommen, men de Synder, der ere begangne imod Medmennesker, tilgives ikke af Gud, forinden Synderen erstatter Alt igjen. Alt dette er Hr. T. aldeles ikke bekjendt.

Men hvad lader sig vel slutte deraf, naar en Mand som Hr. T. S. 8 udaf en bekjendt Fabel i *Talmudden* fortæller os det endnu mere fabelagtige: at Engelen Mi kan frikjende Gud for sin Eed. — Han vil nu have erfaret, at Mi betyder hvo? hvem? Og Meeningen af det Heele er: Hvo kan da frikjende Gud for sin Eed?

Ej lidet sælsomt forekommer det mig, at Hr. T., der lever i en By med en Kall, med en Moldenhawer, ikke har gaaet i Raad med disse agtværdige Lærde. De kunde have givet ham Underretning om Meget, den Sag betræffende, hvori han skrev, givet ham bedre Ideer om Adskilligt *).

*) Jeg kjender disse værdige Mænds Humanitet, og skatter mig lykkelig ved at nyde deres Bekjendtskab. Jeg har den Ære med den

I Anledning af det som Hr. T. siger om Jødernes Adfærd mod deres døbte Medbrødre, da ønsker jeg blot, at han desangaaende maatte erkyndige sig og overbevises om, paa hvilken Fod de herværende døbte Familier leve med deres ikke døbte Brødre. Der gives endog nogle Trængende iblandt dem, der nyde Understøttelse, modtage mange Prøver paa Venskab og Velvillie, selv af meget orthodoxe Jøder.

Hvad det i Sandhed latterlige og taabelige Sted angaaer, som Hr. T. Pag. 11 anfører af Bogen *Nachlot Schiba*, da har jeg i flere Exemplarer, som jeg har efterseet, ikke kundet finde det; jeg gad dog gjerne seet Originalen. Jeg befrygter atter saadan en Historie, som den om Engelen Mi. Hvo har aabenbaret Hr. T. det? Mi? —

Men lad os end antage, at en Ignorant af Sætter — thi Ignorant var den, der kunde skrive saadant taabeligt Tøj — virkelig havde faaet det Indfald at trykke saadant Noget, hvad kommer det andre Jøder ved? Derimod vil jeg fortælle Hr. T. Noget, som kan tjene ham til Beviis paa, hvorledes en fornuftig Rabbi tænker om de kristne Lærde.

Den lærde Rabbi Elia Levita, der har udgivet*) sin Bog: *Tischbi* forsynet med den latinske Oversættelse

---

Første at være i en Commission, hvis Formaal er det jødiske Skolevæsens Forbedring, og den Samtale jeg havde med den Sidste skal jeg aldrig forglemme. Det var ved Lejlighed af, at en lærd jødisk Pædagog var bleven ham anbefalet af Superintendent Adler. Med hvilken Varme, med hvilken Deeltagelse talte denne Lærde om Jødernes Fremskridt i Kulturen, om Planer til Skolevæsenets Forbedring, hvortil han lovede at række en hjelpsom Haand. — Saadanne Mænd skulde Hr. T. dog have taget paa Raad med sig.

*) Isnae in Algouvia MDXXXXI.

af *Paulus Fagius*, siger i den ebraiske Fortale om Oversætteren: »Det som man har sagt om Moses Maimon, at der fra Moses's Tider indtil denne Moses ikke fandtes saadan en Moses, lader sig ogsaa anvende her: Fra Paulus's Tider indtil denne Paulus fandtes ej saadan en Paulus.« Jeg kunde, naar Hr. T. forlangte det, opgive ham endnu mange flere saadanne Steder, og han vilde gjøre det samme, naar jeg vilde forekaste ham de ildsprudende Taler af en højsalig Pastor Götze & Consorten, han vilde henvise mig til en Clausèn, en Brorson, en Gutfeldt.

Det Anstødelige, som Hr. T. S. 12 finder i Bønnen *Alenn Leschbeach*, indseer jeg sandeligen ikke. Han omtaler den saa mystisk-ironisk. Har han læst den, da kan han dog vel ikke finde den skadelig. Den ligger i dette Øjeblik opslagen for mig, og her er Oversættelsen: »Pligt er det, Alverdens Herre! Jordkredsens Skaber! at love og prise dig, at du ikke har ladet os vorde liig saadanne Verdens Nationer, saadanne Slægter paa Jorden, at vor Lod ikke er liig den Mængdes af dem, der bukke sig for Uting, der tilbede Afguder, som ikke have Kraft til at hjelpe. Vi bøje vore Knæer, tilbede og bukke os for alle Kongernes Konge, den Allerhelligste, højlovet han være! For ham, som udspænder Himmelens Tæppe og grundfæster Kloden. Tronen af hans Herlighed er højt over os udi Himmelen, hans Almagts Vælde lyser højt i de himmelske Sphærer. Han er vor Gud, ingen anden end han! han er vor Behersker, vi sande det, ingen er det, kun han! Saaledes hedder det ogsaa i hans Lovbog: Erkjender altsaa og lægger det vel paa Eders Hjerte, at kun den Evige, han alleene er Gud, saavel i Himmelen som nede paa Jorden; han er det og ingen anden!«

Jeg spørger da nu enhver af mine kristne Brødre: hvad Anstødeligt, hvad Skadeligt han finder i denne Bøn? —

I Henseende til det som Hr. T. S. 60 erindrer om den forventende religiøse Lærebog, da tjener saavel ham som Publikum til Efterretning, at denne Lærebog allerede førend Hr. T.'s Skrift udkom, er heel færdig bleven forelagt den i samme Henseende nedsatte Commission; den vil sandsynligen snart udkomme, og man vil vorde i Stand til at fælde sin Dom derover. Mere at omtale denne Bog vilde være upassende for mig, kun saa meget vil jeg tilføje: jeg er fuldkommen overbeviist om, havde Hr. T. oppebiet Tiden indtil omtalte Lærebog udkom, han havde sikkert tilbagekaldet mangen en Dom, han har fældet i sin Fortale.

Saa vidt mine Bemærkninger angaaende enkelte Hovedsteder i Hr. T.'s Fortale. Der lod sig endnu sige meget mere; men jeg ønskede, at jeg ikke havde været nødtvungen til det der er sagt, og nu til Slutning kun dette: Man misforstaae mig ikke, man troe mig, naar jeg siger, at ligesaalidet som jeg forsvarer de endnu herskende Fordomme, ligesaalidet vil jeg tage de deraf hos enkelte Jøder flydende Handlinger i Beskyttelse. Jeg veed det alt for vel, at der endnu gives mange egennyttige Vexelerere og Kræmmere, som bør jages ud af Templet; jeg veed det alt for vel, at mangen en endnu af Misforstaaelse, mangen en af Egennytte hænger ved gamle Fordomme, men haaber dog, at man vil indsee den deraf flydende Skade og afskaffe Misbrug.

Der gaves en Tid, da Regjeringerne i Europa betragtede Jøderne som en egen Klasse af Mennesker, hvis Duelighed og Evne man ej havde nogen Tillid til, man tvivlede om de kunde frembringe Noget med deres Hænder,

om deres Hænders Værk kunde trives; man vilde næsten have været i Tvivl om, at Jorder, dyrkede af dem, kunde blive beskinnede af den samme Soel, blive fugtede af den samme Regn, og kun til Handelen var det de bleve fordømte. Ej sjelden gaves Tilfælde — som jeg i dette Øjeblik ej gider omtale —, hvor de bleve satte i største Forlegenhed, udaf hvilken kun Penge formaaede at redde dem. Saaledes var Mammon bleven deres Gud, saaledes vare Penge blevne deres Vaaben.

De Tider ere ej mere, Borger-Rettigheder og Borger-Frihed aabne saa mange Familier Vejen til, ved deres Kræfters virksomme Styrelse, uden Handel at ernære sig paa en anstændig Maade, og at vorde nyttige for Staten, uden at være nødsagte til at pønse paa den evige Penge-erhværven.

Vor gode Regjering har, saaledes som stedse, naar det Gode skal fremmes, den første, ogsaa heri aabnet Banen for os. Medborgere af jødisk Troesbekjendelse! Erindrer det, værer taknemmelige, søger ved Virksomhed, ved Sædelighed at nærme Eder de øvrige Borgere, søger at bortfjerne enhver Grund til Had og Misundelse, og stræber at fremskynde den evige Fred!

I den Henseende kunde man vente fra Eders Side, at:

1.

I aflægge udvortes fra gammel afsondret Levemaade endnu vedklæbende Manerer; at I aflægge et fordærvet Tungemaal. Taler Eders Medborgeres Sprog, og betænker at I som de ere Borgere af een og samme Stat.

Derved ville I fra den anden Side kunne fordre:

At man skal agte og behandle Eder som Medborgere, at man ikke skal haane Manden, der gjerne vil og alvorligen attraaer at dannes, fordi han endnu ikke

har bragt det til den forønskte Fuldkommenhed, da dog ingen er fri for Lyder.

2.

Har Eders Skjæbne bestemt Eder til Handelen, da værer nøjsomme, og erindrer, at Mennesket ikke lever for at drive Handel, men driver Handel for at leve.

Derfor fordre I igjen med Føje:

At man ikke misunder Eder Frugten af Eders Arbejde, at man ikke kalder Eders tilladelige, anstændige Handel Skakkerie, at man ikke skjælder den ud for Aager.

3.

Have I aflagt saa mangen en af de gamle skadelige Sæder, saa beholder dog det Gode, holder ved den gamle Simplicitet. Bortfjerner Luxus, denne vor Tids gnavende Orm, der aldrig var saa graadig, saa skadelig som nu.

Saa have I Ret til at kræve:

At man ikke dadler Eder, naar I med Maadehold nyder Eders Lykke, og tager Deel i borgerlige Forlystelser, og at man ikke bortviser Eder der, hvor i Vennekreds Borgeren glad rækker sin Medborger Haanden.

4.

Enhver Nation har saa meget Karakter[ist]isk saavel i det Physiske som i det Moralske. Enhver Nation har sine særegne Vildfarelser og Lyder, saaledes mangle I heller ikke ejendommelige jødiske Lyder. Erindrer, at vi ej længere udgjøre en særskildt Nation. Vi høre med til den Nation, blandt hvilken vi ere fødte, vi tilhøre den Stat, hvis Borgere vi ere. Arbejder da med Kraft paa at udrydde saadanne Lyder og Vildfarelser.

Derfor vente I igjen:

At Eders Vildfarelser, Eders Lyder — hvilket Menneske er fejlfrit? — ikke alle vil lægges Jøden til Last. Har Mennesket fejlet, hvi anklage Jøden? — Og saaledes vil det Hadefulde, det Frastødende, der saa ofte forbindes med Benævnelsen, ophøre.

5.

Beskedenhed og Æresfølelse, disse skjønne Dyder, der afridse Middelvejen, naar det gjelder om at bestemme, hvor Meget vi have at gjøre Fordring paa, hvor Lidet vi kunne eftergive af vore Rettigheder, naar det er vor Ære, vi skulle forfægte: disse Dyder kunne ikke noksom anprises; derfor stræber saa meget som mueligt at bringe dem i Udøvelse;

og da fordrer til Gjengjeld:

At man lader den beskedne Borger ukrænket vandre sin Vej, at man ikke tilføjer ham uforskyldt Fornærmelse; thi om hans Rettigheder værne vor fælleds Beskytter, vor gode Konge!« —

»Jeg har ikke den Ære, at kjende Forfatteren,« siger Digteren J. Baggesen om dette Skrift; »men det er neppe mueligt, at læse dette ligesaa fyndige, som beskedne, sagtmodige, og med sand christelig Aand skrevne Forsvar for den jødiske Meenighed, uden at føle sig giennemtrængt af de Følelser, hin viise Nathans Samtale med Tempelherren opvækker i det herlige Lessingske Drama . . .

Mærkeligt er det, at i det Hele Partiet for Jødernes menneskelige Behandling fægter ridderligere, bedre, og med anstændigere Vaaben, end Partiet imod samme. Aarsagen er, at Jødernes Sag, velforstaaet, ikke blot er den gode; men den har for det menneskelige Hierte, i

Almindelighed, som for den ægte danske Følelse, i Besynderlighed, noget rørende, og enhver fordomsfrie Tænker ualmindelig begeistrende. Jøderne ere, hvor det gaaer, det svagere Partie; det er det eeneste Menneskesamfund paa Jorden, som enhver Regiering, hvor det findes, naar den vil, med eet eeneste Slag aldeles kan knuuse. Det er ikke mueligt, at læse dette besynderlige Folks Historie, fra dets gamle Hovedstads Forstyrrelse af, til vore Dage, uden Skræk og Medlidenhed. Hvor skiønt, hvor hædrende det danske Navn, hvis engang den philosophiske Historieskriver maa bemærke: at Patriarkernes Afkom — dette fra sin Fødsel af ligesom udsatte, forvildede, giennem Aartusinde af Faderens Huus udelukte Barn — dette paa Jorden landflygtige, af det borgerlige Samfund overalt udstødte, i alle tre Verdensdeele meer eller mindre forhaante, af næsten alle Europas Regieringer Tid efter anden mishandlede og landforviiste Folk — for første Gang sank fuldeligen tilbage i Menneskehedens Favn, og den evige Faders Arme — i det fredsomme, giæstfrie, for intet Jordborgerligt fremmede, intet Menneskeligt udelukkende Danmark![1])

J. Baggesen: Det christne Fadermord.

Omtrent 25 Aar i Forvejen, 1789, havde Baggesen paa sin første store Udenlandsrejse besøgt Jødegaden i Frankfurt, og han optrykker nu den Skildring, han i sin »Labyrint« havde givet af Livet der, og de Betragtninger over Jødernes borgerlige Tilstand, han havde knyttet til Skildringen. Disse sidste lyde saaledes:

»Giennemvandringen af Jødegaden, og Synet af dens

[1]) J. J. Baggesen: Om Jøderne. 1813. S. 51 f., 60 f.

Jammerscener havde efterhaanden nedstemt mit Lune til den dybeste Melankolie. Tilbageblikket paa den næstyderste Grad af menneskelig Elendighed tændte Følelser i mit Hierte, som jeg ønskede at kunne meddeele ikke blot mine faa Læsere; men alle de Tusinde gange Tusinde, som ikke læse mig.

Næst den almindelige Almuetrykkelse, den umenneskelige Slavehandel, og den afskyelige Fredssoldatering, har Europas nyere, meer end barbariske Politik neppe udklækket nogen helvedligere Uhyrlighed end Jødernes borgerlige Forfatning. Sandelig! den er saa aldeles den sunde Fornuft modstridende, den almindelige Lov i alle Menneskers Hierter saa trodsende, og i eet og alt saa himmelskrigende uretfærdig, at ingen bør tage i Betænkning offentlig at anklage den for hele Jordens Domstol — og Ligegyldigheden derover er saa indgroet med Vanen, at Menneskevennen ikke høit nok kan hæve sin enkelte Røst derimod, for om mueligt at vække andre Samvittigheder til denne Indretnings virksomme Overveielse.

Er det mueligt, at endnu i vort Aarhundrede — det attende efter Kundgiørelsen af Jesu Christi almindelige, menneskebroderlige Kiærligheds Lov — et heelt Folk i Generationers Generationer, med alle sine fødde og ufødde Individer, kan ansees som uhenhørende til det menneskelige Selskab? Er det mueligt, at man endnu i vor Tidsalder kan ansee en Nation, der har physisk og moralsk Existenz tilfælles med alle andre, som politisk uexisterende, som evig bestemt til Landflygtighed? Er det muligt, at man kan foreene sig om, at nægte en Samling af Jordbeboere, paa Grund af deres særegne Religion, den første af alle Rettigheder, den naturligste af alle Eiendomme?

Til Europas Vanære, til Skiændsel for Europas uværdige geistlige og verdslige Bestyrere — er det virkeligt. Man har i egentligste Forstand udstødt et heelt Folk af det borgerlige Selskab; berøvet det de Friheder og Rettigheder, Gud og Naturen gav det; med Vold og med List frarevet og frastiaalet det sin politiske Perfectibilitet; og nødt det med diævelsk Grusomhed til at blive staaende paa den Trappe, det stod paa for over tusind Aar siden — paa den samme Trappe? hvad siger jeg — nedstødt det endnu dybere; thi Jødernes Forfatning var dengang ulignelig bedre end nu; de romerske Tyranner, selv Jerusalems Forstyrrer, drev ikke Grusomheden saa vidt, som vore christelige Præster, Propheter og Konger. Hine fordærvede dog kun deres Legemer; men disse synes at have sammensvoret sig, for at fordærve deres Legemer og Siæle tillige.

Forbandede være — ikke de hellige Kirkefædre; thi de vidste vel saa lidt, som Jøderne, da de korsfæstede Christus, hvad de giorde — men deres hellige Prædikener, Fortolkninger, og Forestillinger, hvorved de formaaede de sidste romerske Keiserlinger til det ligesaa upolitiske, som umoralske Skridt, at sønderrive alle de Baand, der bandt det jødiske Folk til Selskabet, for desto smerteligere at lade det føle dets tungeste Lænker! og tre Gange forbandet være den geistlige Magt og verdslige Vælde, som i vore lysere Dage endnu giør sig skyldig i en saa helvedmørk Uretfærdighed!

»Men Jøderne er et saa fordærvet, saa nedrigt og foragteligt Folk — at man ligesaalidt tør afløse dets Lænker, som frigive Galleislaver. Det har tabt saa aldeles al Dyd, at det i ingen Republik — saa aldeles al Følelse af

Ære, at det i intet Monarkie kan indlemmes paa lige Vilkaar med andre Borgere eller Undersaatter.«

Jeg veed ikke om Behandlingen oprører mere, eller denne Forsvarsgrund derfor; saa voldsomt et Indtryk, den første giør paa Hiertet, lige saa voldsomt giør denne det paa Forstanden. Egentlig er det, at undskylde een Forbrydelse med en anden; alleregentligst, at forsvare den mindes med den større, den væsentligste. Nero stak selv Ild paa Rom, siger man, for at have den Fornøielse at afstraffe de Christne derfor. Jeg veed kun een Grusomhed, som havde været større: hvis Nero virkelig havde formaaet de Christne til at giøre det.

Et Under er det, og maaskee det største, sikkerlig det længste, Historien opviser, at den jødiske Nation, trods saa mangfoldige og mangehaande Forfølgelser, Babyloniske, Egyptiske og Europæiske Mishandlinger, endnu har saa megen physisk Existenz; men et større Under, et Under, som ingen Historie kan opvise, vilde det være, hvis dens moralske Existenz var betydeligere end den virkelig er, hvis den ikke, efter at være udelukket fra alt, hvad der udvikler og uddanner Humaniteten hos andre Nationer, og overladt alene til det, der quæler den, var fordærvet.

De syvtusinde Israeliters Tilstand her i Frankfurt er, i det lille, et temmeligt nøiagtigt Billede paa hele Folkets Existenz i Europa. Man kan i denne mørke, trange, smudsige, stinkende, saa got som overalt tilspærrede Peer-Madsens-Gang, de beboe, studere hele Nationens Statistik. Hvo der, trods alle Puf, Snyderier og Ækkelheder, efter at have giennemvandret den, ikke ynkes over disse sine syvtusinde undertrykte og sammentrykte Brødre — og hvo der af dette Lillebillede ikke røres til Med-

lidenhed med alle de andres, under en meer eller mindre gyselig Skiæbne sukkendes Forfatning, ham feiler sikkerlig noget enten i Hovedet eller i Hiertet. Ulyksalige Offere for Dumhed og Grusomhed, for Overtroe og Despotismus, for Europas *Maximum Insipientiæ!*[1]) hvis I og havde udplyndret mig indtil Skiorten — selv nøgen havde jeg ynket Eder!

Hvad dog en med vor Historie aldeles ubekiendt, for Europas Skikke aldeles fremmed Jordborger, et i det mindste fra vore Fordomme aldeles frit Menneske — en naturopdraget Huron, Peruaner eller Peluaner vilde dømme, naar han hørte:

At et Folk, som den Gud, Europæerne selv dyrke, efter Europæernes egen Meening, fra Folkenes Begyndelse af, tog i sin egen besynderlige Beskyttelse, selv gav Love, selv bestyrede, selv i Aarhundreder med en Faders besynderlige Omhu bevarede giennem alle Farer, som sine meest elskede Børn —

At et Folk, som denne Gud betroede Menneskehedens besynderlige Palladium: Hans Eenheds Erkiendelse — som han derved helligede til den øvrige Verdens moralske Lærere — af hvis Skiød og virkelig den første og ypperste, af Europæerne selv guddommelig erkiendte moralske Lovgiver fremgik —

At et Folk endelig, som de Christne ansee som deres egentlige aandelige Faderfolk, hvis Religion de nødvendigen maa ansee som deres Religions Moder — i de sidste Tider, fra det Øieblik af, de Christne, dets aandelige Sønner, fik Magten i Hænderne, paa ingen anden Grund end paa den, at det var dette besynderlige Folk — er blevet saa got, som almindeligen fra-

---

[1]) Andre kalde det *Mininum Sapientiæ.*

kiendt Ret til Borgerskab, Ret til Jordbesiddelse, Ret til de almindeligste Rettigheder, fradømt Brugen af sine fleeste Menneskeevner og Færdigheder, fradømt Lov til at ernære sig paa en retskaffen Maade — og saaledes, udelukt fra det borgerlige Selskabs Fordeele, henkastet i et evigt Fængsel paa den Jord, Gud skabte for alle Mennesker, udsat for almindelig Forhaanelse, Fornærmelse og Forfølgelse — aldeles er bleven overladt til den uundgaaelige Fordærvelse, som Mangel paa Agtelse i Selskabet, Mangel paa Deeltagelse i dets almindelige Forædlingsmidler, og det gyseligste af alle Slaverier, giør nødvendig?

»O Rædsel! o Gudsbespottelse! o blodige titusinddoppelte Fadermord!« vilde Naturens upolitiske Søn udraabe — og med dette Udraab endte jeg min sørgelige Betragtning.« — —

Baggesen siger yderligere i sit Skrift, at »Det Indtryk, dette forhaante Folks Elendighed havde giort paa hans unge Siæl i Jødegaden i Frankfurt, var ligesaa uudsletteligt af hans Hierte, som Indtrykket, dette samme Folks ældgamle Digteres Hymner, og den mosaiske, af ingen sildigere Fremstilling naaede end sige overtrufne Fortælling om Skabelsen langt tidligere havde giort paa hans barnlige Phantasie, var uudsletteligt af hans Hoved.«

»Selv i mine tydske Forelæsninger over det danske Sprog i Kiel greb jeg, ved Berørelse af Sprogenes Oprindelse og Litteraturens ældste Mindesagn, med Varme Leiligheden til at erindre paa nye, hvad Christenheden skylder Jødedommet, og den hele Jords philosophiske, religiøse og moralske Oplysning een af sine helligste Kilder.«

Det var hans Plan, som dog aldrig blev udført, at skrive en Bog, der skulde bevise:

»At de dette Folk særegne religiøse Grundsætninger, som findes i dets gamle Skrifter, for saa vidt de kunne stride mod Borgersamfundet, ere forkastede af den nærværende Slægt her i Dannemark, og læres ikke mere i dens Skoler; at mange oplyste Jøder i Cultur staae ved Siden af andre oplyste Statsborgere, og følge Skridt med dem; at de ved nyttige Kundskaber, Kunster og Haandværker, lige med andre Borgere fremme Statens Vel i ethvert Land, hvor de ere borgerlig indlemmede; at Ladhed, langt fra at være denne Nations Særkiende fra dens første Oprindelse, er sieldnere hos den end hos nogen anden; at dens Særkiende tvertimod har været ufortrøden og utrættelig Virksomhed; og endelig, foruden disse Beviiser, som Hr. Ridder Thaarup fordrer: At de Foranstaltninger, den danske Regiering allerede har truffen til alle ægte Patrioters Tilfredsstillelse, hvad Jødemeenigheden angaaer, ere de eeneste, et oplyst Land, et ædelt Folk, og en viis Politik værdige — og at alt, hvad endnu til end fuldkomnere Tilfredsstillelse kan ønskes, maa udrettes ved ganske andre Midler end Pøbelens.« »En Fremstilling af Regieringens Foranstaltninger i de to sidste Decennier i Henseende til Jøderne — og af disses borgerlige Fremskridt, efterat Landsfaderen har vidst, at vække Følelser hos dem, der hidindtil vare dem fremmede, maa i høi Grad interessere Naboelandene, der, forholdsviis, i denne Punkt staae meget tilbage, og kan umuelig andet, end afgive et umiskiendeligt Bidrag til Udbredelsen af Dannemarks Ære.«

Om den mod Jøderne rettede Beskyldning for at være Aarsagen til Dyrtiden siger Baggesen »At de arme Jøder maa undgielde, hvad de rige Engellændere

have forbrudt, erindrer om den af Wessels Fortælling bekiendte patriotiske Retfærdighed: »for Smed at rette Bager«. »Men,« siger man, »lad saa være, at det i sidste Instants er Engellænderne, og ikke Jøderne, der have forstyrret vor Skibsfart, standset Handelen, giort Forøgelsen af Statsudgivterne nødvendig, og derved bevirket den slette Kurs, som avlede Speculanter; disse Speculanter vare dog upaatvivlelig Jøder!« — At der var Jøder iblandt Speculanterne, kan ikke nægtes; men var der ikke ulige flere Christne iblandt dem? Har vores Børs, især siden den fik Piller og indlagte Dørre, ikke meere lignet en almindelig christelig Kirke, hvori alle Stænder, aflæggende den standlige Stolthed, ydmygen, som tilsammen alle Jyder — eller, her passeligere sagt, — alle Jøder for vor Herre, forsamlede sig hver Postdag, som paa en almindelig Bededag — end en Gojim, Nochrim, og Accum udelukkende Synagoge? og kunde man ikke, ved at see de frommeste christne Klokkere, Gravere, Præster, Provster, Pedeller, Bedemænd og Liigbærere mylre deri, fristes til at omvende Sproget om Templet til det Udraab: »Mit Huus er et Røverhuus; men I have giort det til en Bedekuule?« Hvor mange Lutheranere har man ikke seet her ved Auctionsbordet forrette deres Andagt — og Spørgsmaal, om de, der ikke selv kunde komme, ikke lode Jøderne forrette den for dem?«

St. St. Blicher: Bør Jøderne taales i Staten?

Ogsaa en anden Digter, Steen Steensen Blicher, der dengang var en 31aarig teologisk Kandidat og Forpagter hos sin Fader, udtaler sig om Stridsspørgsmaalet, i et lille Skrift, han 1813 udgav i Aarhus under Titlen: »Bør Jøderne taales i Staten?«

»Det jødiske Folks Historie er saa forunderlig,« siger han, »saa aldeles eneste, at dersom vi ikke saae det endnu vandre iblant os, skulle vi næsten fristes til at tvivle paa dets Tilværelse. Udspirede af een Mands Lænder, formerer det sig under Slaveaaget til Millioner, afkaster dette Aag, bliver et nomadisk Folk, dernæst et erobrende, mægtigt, riigt, overdaadigt; falder omsider som et Bytte for andre, ryster sine Lænker, men sluttes fastere, indtil det aldeles adsplittes over hele Verden, hvor det spottes, mishandles, forfølges i flere Aarhundreder, og dog vedbliver det at være en Nation; beholder under alle Revolutioner, under alle Himmelsegne, blant alle Religionspartier, den samme Gudsdyrkelse, det samme Sprog, de samme Vedtægter og Indretninger. Er Kierlighed til sin Religion, sit Fædreland, — det er sine Landsmænd — er Vedhængenhed ved Forfædres Tro og Sæder, naar vi ansee dem for gode, en Dyd? da have Jøderne i lang Tid i høj Grad besiddet denne Dyd. Alle andre Nationer have, naar de bleve betvungne, mistet Religion, eller Sprog, eller Karakter, eller Alt tilsammen. Jøderne have beholdt Alt, uden Fødelandet. Allerede herved bliver dette Folk mærkværdigt, ja agtværdigt, førend vi endnu have overveiet, hvorledes denne Religion, dette Sprog, disse Vedtægter og Indretninger ere. Men ligesom denne Standhaftighed — Intolerancen kalder det Haardnakkenhed — eller Stadighed opvækker vor Beundring, saaledes opvække denne Nations Ulykker, dens to tusinde Aars Ulykker, vor Medlidenhed: Barchocbas Opstand, hvor Myriader myrdedes. Korstogene, hvor Mødre dræbte deres diende Børn for at fri dem fra langsom Død; Emanuels Fanatisme, der rev Børnene ud af Forældrenes Arme; Ferdinands grumme Nidkiærhed, der overgav dem i tiende Leed til Inqvisitionens

Rædsler, ere som Paroxysmer i en vedvarende og smertefuld Sygdom. Deres Liv var, liigt de vilde Dyrs, usselt og usikkert; Overtroens Sværd hang i et Haar over deres Hoveder. Nu er Stormen forbi, Forfølgelsens Aand er dødet, men ikke Fordommen mod denne Green af en fælleds Rod. Man slaaer ikke længere til med Sværd, men med Tunge og Pen; og hvad er det egentlig man angriber? Deres Nationalkarakter. Nationalkarakter er egentlig et ubestemt Udtryk; er det enkelte Menneskes Karakter vanskelig at udgrunde, vaklende, dunkel; hvor meget mere et heelt Folks? Ellers tænker jeg man vil være enig med mig i at definere Nationalkarakter ved den Karakter, de Karaktertræk, som ere de almindeligste og mest fremstikkende hos Pluraliteten af et Folk; ifølge denne Definition synes mig de mest i Øine faldende Karaktertræk for Jøderne at være: Religiøsitet: Guddommen dyrkes under mangehaande Former; men naar Dyrkelsen er alvorlig, er Mennesket religiøst, og fortiener som saadan den Vises Medhold og Bifald, enten han tæller Kuglerne paa en Rosenkrands, eller han raaber »Shadaj« hver Gang han gaaer ud af sin Dør. Maadelighed: Udsvævelse i stærke Drikke, Ukydskhed, og i Særdeleshed Ægteskabsbrud, ere sieldne Særsyn blandt Jøderne. Arbeidsomhed: naar den kan defineres ved Stræben efter at erhverve sig og sine Livs Ophold paa en lovmæssig Maade, ere Jøderne ogsaa arbeidsomme. Godgiørenhed: de sørge ei allene for deres egne Fattige, men vise sig endog gavmilde mod Trængende af andre Religionspartier, og det ikke blot ved offentlige Gaver og Bidrag, hvis Bevæggrunde kunne være tvivlsomme, men og i Løndom; og sielden gaaer en Betler tomhændet fra den velhavende Israelits Dør. Vi have seet den skiønne Side af Maleriet, lad os vende det om,

og vi ville finde Pletter: ved Siden af Religiøsitet en kold, dog taus, om ikke Foragt, dog Mangel paa Agtelse for andre Religionspartier. Men denne Mangel paa Agtelse eller Foragt — man mærke vel — er taus. Lad det end være saa; det er uædelt, det er ufornuftigt. Ak! men lad os ikke glemme hvor mange Taarer, hvor mange Strømme af Blod der havde været sparet, om de Kristne stedse havde indskrænket deres Intolerance til taus Foragt. O! I Torquemadaer, I Albaer, I Bonnere, I Calviner, havde I endda været Jøder! Endvidere finde vi, ved Siden af Maadelighed og Arbeidsomhed, Karrighed, Higen efter Penge, Mangel paa Oplysning, Ulyst til videnskabelige, ja næsten alle andre Arbeider, undtagen Handelen. Men lad os tage ethvert Træk enkelt for os, lad os see, hvad der for ethvert kan siges, ikke til Forsvar, men til Undskyldning. Et Folk, der i flere Aarhundreder har været fremmed paa Jorden, jaget fra et Land til et andet, haardt beskattet, belagt med Told — som Qvæg —, ja stundom udplyndret af selve Regentere; et saadant Folk kan let blive lidt for omhyggeligt i at samle, lidt for karrigt i at holde, lidt for ængsteligt for Fremtiden; for at opholde et usikkert Liv, nødtes det til at sætte List mod Magt, Bedragerie mod aabenbare Vold. Men det er ikke mere saaledes som før: man har ophørt at plyndre Jøderne, de have ophørt *en* Corps, *en* Nation at bedrage. Rigtig nok er endnu Pluraliteten Handelsmænd, der skal leve af Profiten, men skulde det moderate Handelsprincip: »lidt og tit«, være mindre almindeligt hos Israels Børn, end hos kristne Kiøbmænd? »Men,« siger man, »det er et Religions-, et Nationalprincip blandt dem, at bedrage alle Ikkejøder.« Rigtig nok vilde jeg ønske, at ingen Jøde maatte gaa paa Tøfler, fordi han lod sig snyde af en Kristen — dette er dog altid bedre

end om han blev belønnet for at snyde en Kristen —; men skiondt denne Beskyldning har nogen Hiemmel, er Anvendelsen dog ei nær saa farlig som Grundsætningen, og Jødernes meget forandrede Tænkemaade hindrer — om end Statens Love ei giorde det — Udøvelsen af en asiatisk, forældet, ja for Udøveren farlig Maxime. Om endog Nutids Jøder ansaae de Kristne for urene Dyr, saa maa jo ogsaa adskillige kristne Secter ansee dem igien for Kiættere, bestemte til den evige Ild; og dog taales disse evig Fordømte, nyde stundom lige jordisk Frihed med de Udvalgte. Men Sagen er, at Mennesket er ligesaa ukonseqvent i det Onde som i det Gode, at et sædeligt Levnet ofte forenes med slette, og i sin Konsekvence farlige, Grundsætninger, og omvendt. Exemplet: Moden, Tidens Aand, er mere Rettesnor for Pluralitetens Handlemaade, end enten egne Principer — dem den har faa eller ingen af — eller Religionsmaximer, hvis Følger den ei er philosophisk nok til at indsee eller udøve. »Men«, siger man, »de ere *Status in statu*, de ere en Kræft for Landet, de fortære dets Marv,« — det er: dets Guld og Sølv. — Ak! I dybtseende Politikere! er Engelland da fattig, eller Norge riig? eller er Krig Veien til Velstand, eller Luxus Kilden til Rigdom? Hvad Ulyst til Videnskaber, Haandværker og Agerdyrkning angaaer, da begynder den allerede at tabe sig, og vil tabe sig mere, jo mere Jødernes Menneskerettigheder erkiendes og hævdes, jo ligere de blive de øvrige Statsborgere — kort: de ville blive Videnskabsmænd, Haandværkere, Agerdyrkere, naar de maa blive det. Og enhver fordomsfrie Agtpaagiver vil erkiende, at der allerede er skeet stor Forandring fra Schakespears Shylock til Ifflands Baruch. Ikke vil man nu finde mange Jøder, der lade sig spotte og drille for Profitens Skyld, saa-

ledes som før var Tilfældet; han sætter Priis paa udvortes Agtelse, han fordrer den ogsaa af Ikkejøder; han har Point d'Honneur, og det er et godt Tegn til moralsk Forbedring. Selv denne tiltagende Luxus er et Omen for deres nærmere Amalgamering med de Kristne. Jeg vil ikke nægte, det hover mig bedre at see dem i Wienervogne paa Dyrehaugsveien, end behængte med gamle Buxer i Læderstræde; bedre at see dem dandsende i vore Quadriller, end strygende Steen til Mizraims Pyramider. Og denne elegantere Levemaade er mere Tegn til større Kultur, end til større Rigdom; de ere ikke rigere nu end før, men de ere liberalere, de nyde, og lade Mammon circulere. Men overfladiske Statslæger kunde ikke finde Sygdommens Kilder andensteds end hos Jøder og Kornpugere. Ikke er det her paa min Vei, at opdage, hvor de ere; men man tillade mig at sige, hvor jeg troer det er forgieves at søge dem.

Dersom det derimod hører til Idealet af en Statsforfatning, at Borgere ere, saa meget mueligt, lige i Stand, Magt, Formue, Religion, Tænkemaade, da kunne Jøderne rigtig nok aldrig være saa fuldkomne Borgere, som Statens herskende Religions Bekiendere. I Henseende til Stand, Magt og Formue, kan Lighed ei engang finde Sted blandt blot Kristne; og i Henseende til Religion og Nationaltænkemaade, ei mellem Kristne og Jøder; heraf følger, at disse ei heller kunne være saa fuldkomne Borgere, som hine; det er: de kunne ikke naae saa høi en Grad af Borgersind, af Kierlighed til Fødeland, Konstitution og Medborgere. Vel sandt, det var en berusende Tanke, om alle Borgere vare Scævolaer, Winkelrieder etc., men det er nu kun en praktisk Drøm, og vi maa være tilfredse med saadanne, der lyde Landets Love og bidrage til dets Tarv; vi maa nøies med, om ikke de bedste, saa

blot gode Borgere, og det hindrer Jødernes Religion dem ikke i at være. Kun i det Tilfælde, at de blive saa talrige, saa rige, saa mægtige, at Statens kristne Borgere af dem vilde trykkes, kun da bleve de, som Jøder, skadelige; men sligt vil en viis Regiering altid vide at forebygge.

Af det Anførte bliver det klart, at Jøderne, som Individer betragtede, ei ere slettere, mere umoralske end de Kristne, og at de, som Nation betragtet, hverken ere skadelige eller farlige Statsborgere. Ja der er Haab til, at de ville tiltage i Oplysning, Arbeidsomhed, Nyttighed for Staten, ligesom Statens herskende Religions Bekiendere tiltage i Oplysning og Tolerance, ligesom de ved vise Love og Indretninger, ved fordomsfri og ædel Behandling virke paa Jøderne til Oplysning og Forædling.

Endnu engang: de have havt de foranførte Feil, de have havt dem i høi Grad, de have dem tildeels endnu; dog i mindre Grad, og mindre almindeligt; men i Sandhed! det sikkreste Middel til at hindre dem fra at aflægge dem, er at behandle dem med Foragt og uretfærdig Indskrænkelse. En Slave har slavisk Tænkemaade: giør ham frie, og han eller hans Søn, eller da hans Sønnesøn, vil forvandle Slaveaand til Frimandsmod, Hyklerie til Aabenhiertighed, Trædskhed til Ærlighed. Eller skal maaske Slaveriet være evigt paa Jorden? Skal eet Folk stedse være fordømt til at føle Pidsken? O Frihed! De frie Spartaner havde sine Heloter, de frie Romere sine Fægtere, de frie Britter sine Katholiker, sine Kalonster! Og det nittende Seculums frie, ædle, dannede, følende Europæers Slaverne maa Jøderne være!

Der ere tusinde Veie til Brød i Livet. I de mørke Seclers kristne Regentere! I have spærret dem alle for Kristi Landsmænd; kun een lode I staa aaben, og den

førte til Aager og Bedragerie. Hvi aabnede I ikke de øvrige, som Fanatismen havde lukket? Hvi taalte I da Zigeunerne? de havde slet ingen Religion, de levede allene af Tyverie og Rov. Men lad os vende os fra Fanatismens og Tyranniets skumle Dage, og glæde os ved Regentere, der ære og elske Mennesket, hvad enten han hedder Bramin eller Paria, Katholik eller Qvæker, Lutheran eller Jøde.«

Nogen Tid efter udgav Blicher en skarp »Bedømmelse over Skrivtet Moses og Jesus«. Han indleder den med følgende »Forerindring«:

»Rygtet gik, at en Skrivefeide var udbrudt i Kiøbenhavn over Jøderne; men jeg havde ikke læst det mindste heraf, vidste ei engang Forfatternes Navne, da jeg nedskrev og publicerte en liden Afhandling, betitlet: Bør Jøderne taales i Staten. Mængden synger gierne i den Tone, som Enkelte angive; og for at bringe den til at synge godt, behøves blot gode Forsangere. Jeg haabede ved mine fremsatte Meninger at kunne virke til rolig og fordomsfrie Anskuelse af det sælsomme Phoenomen — Jødefolket. Med let Haand berørte jeg denne Streng; fordi jeg ikke troede, den behøvede kraftigere Slag; fordi jeg ikke anede i vort danske Sprog et saadant Skrivt, som siden kom mig for Øine. Ei heller frygtede jeg for at fornærme nogen, da jeg ingen Modstander kiendte, da selv de, der heftigst monne bestride Jødedømmet, intet Fornærmende kunne finde i den ubekiendte Antagonists Adfærd. Min Hensigt var ikke at fremstaa som Jødevæsenets Talsmand, men blot at nedstemme de — i mine Tanker — overdrevne Beskyldninger, jeg havde læst og hørt. Jeg vilde ikke frikiende, ikke fordømme; men lede til en human og upartisk Kritik over Nationen. Nu fik jeg fat paa Moses og

Jesus; jeg fandt mere end jeg havde ventet. I Sandhed, dette Skrivts Forfatter er en Forsanger med Stentorstemme, istand til at tage Tonen fra tusinde. Hvilket historisk Overblik! hvilket philosophisk Ræsonnement! hvilke forbausende Resultater! Men ere disse sande, da Farvel Tro paa Dyd og Forsyn; da Farvel daarlige Indbildning om Menneskets Perfectibilitet! Her er et heelt Folk, som i tre tusinde Aar har giendrevet disse Drømmerier; et heelt Folk, som aldrig har kunnet, aldrig skal kunne hæve sig over Dyrene, men stedse staaende paa det laveste Trin af Kultur, udmærker sig kun ved Egennytte, Ladhed og Grumhed — Rævens, Oxens og Tigerens Egenskaber. Jeg veed ikke, hvorledes man har optaget dette Skrivt i Forfatterens Fødeland; ei heller veed jeg, hvorledes man har forstaaet, bifaldt eller giendrevet det her; men jeg veed langt mindre, hvorledes Forfatteren til »Hvad har stakkels Neger giort,« har kunnet føre over sit Hierte at skrive saadan en Forerindring til saadan en Bog . . .«

Blicher imødegaar Buchholtz's Fremstilling af Jødefolkets Historie, ifølge hvilken »alle dens Ulykker tilskrives den mosaiske Religion og Jødernes Vedhængenhed ved den; den giorde dem nemlig til Fiende af alle andre Nationer, — hvilket nødte disse til Represalier — udstrøede Sæden til Borgerkrige, — da Kongevælden maatte geraade i Kamp med Præstevælden — hindrede Fremgang i Moralitet og Kultur, og nødte dem endelig til at kaste sig i Armene paa Romerne. Det er besynderligt,« siger Blicher, »at denne Philosoph, der har skuet saa dybt i Historien, ei er bleven vaer, at alle de øvrige af Romerne undertvungne Nationers Skiæbne netop var ligesaadan. Ogsaa disse ansaae sig selv, hver især, for de ypperste Folk, bare derfor Foragt og Had mod andre,

bleve af dem til Giengield hadede og foragtede; ogsaa hos disse aabnede Borgerkrige Veien for de romerske Ørne. Og hvorfor stikker netop Jødernes Nationalstolthed vor Forfatter saa meget i Øinene? Er denne ikke tilfælleds for alle Folk? er det ikke tildeels den, hvorpaa Styrke og Uafhængighed beroer? Karthago var stolt af sine Floder [d. e. Flaader], Holland af sit Guld, Jøderne af Jehovas Yndest; enhver er endelig i Grunden stolt af sin Nationalitet; Britten foragter alle andre, fordi han er Britte; Grønlænderen, fordi han er Grønlænder. Naar den mindre oplyste Mængde af en Nation ikke længere anseer sig selv for det første Folk i Verden, da er det gierne Tegn paa, at dets Styrke er forsvunden. Fædrelandskierlighed og Nationalstolthed ere saa nøie forbundne, at det kun er hos den liden høitoplyste Deel at den første findes uden den sidste. Da Mummius ansaae Billedhuggerkonstens Mesterværker i Korinth for Steenhuggerarbeide, vare Romerne Verdens Herrer; men da alt indtil Kragerne i Rom snakkede Græsk, var Verdens Herrer blevne til Slaver. Da Tydskland blev angliseret, ophørte det at være Tydskland. Ja Nationalstoltheden, som ofte bliver tilbage, naar Fædrelandskierlighed forlængst er borte, falder hos de Afmægtige latterlig; men ligesaavel som man trækker paa Skuldrene over Jødernes Indbildning, at de endnu ere et G u d s F o l k κατ εξοχην, ligesaavel maa man smile over Athenienserne, der rettede sin Overvinder og Herre Demetrius, fordi han ikke fuldkommen havde den attiske Dialekt i sin Magt. Historien lærer videre, at enhver Nation i kortere eller længere Tid giennemløber sin Bane, alt eftersom den løber hurtigt eller langsomt. Den maa falde, naar den er moden til Fald, og der findes en mægtigere, som vil benytte sig af dens Svaghed. Jødernes Uenighed, der ikke var en

Følge af deres Tro paa en Nationalgud, thi denne maatte just forbinde dem til Enighed, lammede deres Kraft, og giorde dem til et Bytte for Erobrere. Ei heller var deres Fald en Følge af den mosaiske Konstitution i Almindelighed; thi først da denne havde tabt sin oprindelige Skikkelse, mistede Jøderne deres Uafhængighed. Havde Jøderne allene af alle undgaaet den almindelige Skiæbne og Romernes umættelige Erobrelyst; det vilde i Sandhed have været uforklarligt. Jødernes Undergang var en Følge deels af deres Uenighed — som hos andre — deels af deres moralske Fordærvelse — som hos andre — deels af deres Angriberes overlegne Magt; endog deres egne Profeter ansaae Sædernes Fordærvelse som Aarsag til deres Ulykker og politiske Opløsning. Men Forfatteren siger: at Uenighed var en nødvendig Følge af Kongeværldens Kamp mod Præsteværlden; rigtigt, men denne var ingen Følge af den mosaiske Konstitution, der intet har med Kongevælde at giøre; at denne blev indført, var en Fordreining af hiin; men naar den er det, hvorledes kan den da være en Følge deraf?«

Videre »rykker Forfatteren frem med en Idee, der er ligesaa usandsynlig, som ubeviislig: at det nemlig var en almindelig Plan blandt Jøderne, at underminere Romernes Verdensherredom, ved at samle de rede Penge i Jerusalem; thi derved ville frembringes en sikker Standsning i den romerske Statsmaskine, og selv ville Jøderne grunde et saadant Herredømme, som Engellænderne i vore Tider have realiseret. For at udføre denne Plan adspredte de dem over hele Verden, og søgte ved Skakkren og fule Konster at tilrane sig alt Guld og Sølv. Den ypperste Præst var Hovedet for Sammensværgelsen, og hvert Aar ved Paaskefesten kom

alle de Udsendte tilsammen for at aflevere deres Tyvekoster i Templet. Hvor chimærisk! og — han kan *in rerum natura* ikke sammenlignes med noget uden med sig selv — hvor Buchholzisk! Jøderne skulle have opfundet saa vidunderlig, saa vidtløftig en Plan! de skulle kunne meddeelt den til alle Individer, og dog holdt den hemmelig! Er det ikke langt simplere og naturligere at forklare Jødernes nu valgte Levevei af den Armod og Foragt hvori de befinde sig? Hvad har Troen paa en Nationalgud og Landet med hinanden at skaffe? For ei at hungre, valgte Jøderne — hvoraf vel saare faa af dem, der adspredtes over Romerverdenen, vare Agerdyrkere — den nærmeste og letteste Maade at erhverve sig Livets Fornødenheder. Hvoraf veed ellers Forfatteren, at alle Jøder vare Skakkrere? ikke af Historien. Overalt, hvortil skulle disse sammenranede Rigdomme føre? til deres visse Undergang; thi jo mere Rigdommen voxte hos dem og savnedes hos deres mægtige Herrer, jo mere maatte det jo opvække disses Hævn- og Rovgierrighed. Nei en saadan Plan, en saa vidtomfattende langvarig Plan, — der umulig kunde udføres i det korte Tidsrum fra Pompejus til Vespasianus — som dog, naar den var opnaaet, maatte medføre Ødelæggelse, den kan kun have sin Tilværelse i en Systemmagers forplumrede Hierne, naar han med tilknebne Øine paa sin Kiephest gallopperer forbi Fornuftens og Historiens klare Sandheder. Jøderne søgte efter Guld, fordi Guld skaffer Brød; det var deres hele dybe, forfærdelige Plan; men den er hverken ny eller intrikat nok for en Buchholz, den vil ikke passe i det sindrige System, der giør Jøderne til Aarsag i alt det moralske Onde i Verden — det er: i Staternes Forarmelse. — Efter dette System gaaer et Land aldrig til Grunde formedelst Krig, eller slet Bestyrelse, eller Ind-

byggernes moralske Fordærvelse; men det er Jøderne, og intet andet end Jøderne, der ødelægge i Bund og Grund enhver Stat, hvor de faae Indpas. Det er ilde med saadant et System, der ellers var saa skikket til at nedrive Tro paa Forsyn, og Dyd, og Menneskeværd, at det hverken vil staa sig for Fornuftens eller Erfaringens Domstoel.«

»Under Udarbeidelsen af disse Blade er jeg ofte blevet fristet til at overlade det usle Buchholziske Produkt til den fortærende Tid; men naar jeg betænkte, hvormeget Ondt det i et par Aar kunne udrette, hvor megen ufortient Anseelse det kan have faaet ved at oversættes af en Thaarup, hvor mange tusinde der ikke kiende nogen anden Tro end Autoriteten — kunde jeg ikke andet end fuldende det begyndte ærgerlige Arbeide. Af den Echo, jeg har hørt mellem Jyllands Lyngbakker, kan jeg slutte mig til, hvilken Tone der er høiest i Hovedstaden; og da den halvkloge Mængde — paa den især vilde jeg virke; Selvtænkerne behøve ei min Oplysning — ofte troer, at den der raaber høiest, har Ret, synes mig, at Sandheden for disse Umyndiges Skyld engang imellem nok kan hæve sin Stemme. Undskylde mig vil jeg derfor ikke, om jeg stundom er blevet varm og høirøstet; thi den der ved saadan en Sag kan forblive kold, han mangler enten Hierte eller Hierne, eller begge Dele. Har da, som jeg haaber, Landets ypperste Philosopher allerede giendrevet denne nye sceptiske Xeno, skader det dog ikke, at flere hielpe til at rense den forpestede Luft.«

Buchholz leverer »en Karakteristik over Jøderne, som gaaer ud paa: at de, formedelst deres dyriske Religiøsitet, mangler Menneskets høieste Fortrin for Dyret — Perfektibilitet; at de ikke har, ikke

kunne have, Sands for andet end Handel og Penge; at de ikke ville, ikke kunne, oplyses eller forbedres. Men da nu saamange Jøder ved deres unægtelige Fremgang i Kultur og Moralitet absolut modsige denne Paastand, søger Forfatteren at redde sit System ved at erklære: at alle de Jøder, paa hvem hans Karakteristik ikke passer, ikke ere Jøder.

Men Forfatterens — og Fleres — Paastand, at Jøderne ikke kunne modtage moralsk Forbedring, vil nøiere undersøges. See vi hen til de Fremskridt de hidindtil have giort, da ere de vel smaa og i de fleste Lande umærkelige; men det er ikke allene i Frankfurt og Lemberg vi skulle studere denne Slægt; og finde vi nu, at de i visse Lande have naaet større Kultur end i andre, da viser jo denne Forskiel strax, at de ere istand til at forbedres. Jo bedre de ere behandlede, jo bedre ere de. Hvor Fanatisme, Fordomme, gammel Slendrian har mishandlet dem, der ere de — hvad Uretfærdigheden har giort dem til — fattige, egennyttige, falske, feige; med andre Ord: de have Slavesind, fordi de ere behandlede som Slaver; men jeg paastaaer, at de ikke ere saaledes i Danmark, og dette Exempel viser, hvormeget der blot i tyve Aar kan udrettes med dem. Kunne de i tyve Aar gaa saa mærkeligt fremad, da er det aabenbart, at det ikke er deres, men Regieringernes Skyld, om de i atten hundrede Aar have staaet stille. Overalt gielder det samme om dem, som om hele Nationer: jo bedre Regiering, jo bedre Folk; jeg tør lægge til: jo bedre Folk, jo bedre Jøder; derfor er Jøden i Algier feig, krybende, nedrig; og derfor er Jøden i Frankrig værdig til at blive Officer og Embedsmand; derfor var han i det forrige forplumrede polske Rige fattig, egennyttig, uvidende, derfor er han det ikke under den menneskekierlige danske

Regiering, blandt det blide, tolerante danske Folk. Tolerant kalder jeg det danske Folk; det er sørgeligt, men ikke forunderligt, at derfra gives Undtagelser blandt Hoben; men det er baade forunderligt og smerteligt, at oplyste Mænd, ja selv Digtere, de ømme og ædle Følelsers Tolke, falde ned til Intolerancens skurrende Toner; saa stor er Fordommens Magt, at den kan omtaage det Øie, der ellers fra Begeistringens høie Flugt skuer klart ned paa det menneskelige Liv; at den samme Tunge, der priser Gud som alles Fader, der høit og usky forkynder den sorte Slaves Menneskeværd, at den samme Tunge kan fordømme den i to tusinde Aar landflygtige, undertrykte, mishandlede, blanke Israelit.

I Sandhed! Jøden er istand til at modtage Forædling, det beviser tusinde Erfaringer, det beviser den urokkelige almindelige Grundsætning om Menneskets Perfektibilitet, som ikke med et eneste Folk kan giøre Undtagelse; det beviser Grundsætningen om een eneste Gud, hele Menneskeslægtens ligeelskende Ophav og Lovgiver.

Hvorpaa vil nu den blinde Fordom bygge den af Fornuft og Erfaring noksom igiendrevne Paastand: at Jøden ikke kan forædles? Paa Troen paa en Nationalgud. Foreløbig vil jeg anmærke, at i det Udtryk Nationalgud ligger en *dolus malus*; thi en Nationalgud er en saadan, som kun menes af have Magt over een vis Nation, som kun er Gud for denne, og ikke for andre; slig en Gud have Jøderne ikke tilbedet, men de have troet, og tro maaskee tildeels endnu, at alle Nationers fælleds Gud elsker og beskytter dem i Særdeleshed. Dette er nu vel en Fordom, men den findes ei allene hos Jøderne, den hersker og har hersket hos alle Nationer, saa mange som efter et fuldbyrdet Nederlag

synge *Te deum laudamus*; thi ansaae disse Lovsangere Gud for Alfader, skulle de ikke takke ham, fordi han havde ladet eet Folk myrde et andet; men det ligger i Begrebet af Nationalstolthed, at enhver Nation anseer sig selv for den bedste, og denne Nationalstolthed bliver fornemmelig fordømt hos Jøderne, fordi disse ei ved Vaabenmagt ere mægtige til at giøre den gieldende. En saadan Fordom er rigtig nok et Beviis paa, at Folket staaer tilbage i Oplysning, men derfor er det ingen Slutning, at den skal forhindre Oplysningen; thi Oplysningen er det just, som skal tilintetgiøre Fordommen. Oplysningen er ikke afhængig af Religionen, men denne snarere af hiin. Et uoplyst Folk forkvakler den reneste Religion — see Christendommen i Middelalderen; et oplyst Folk renser den forkvaklede — see Christendommen i vore Tider. Saaledes maatte jo Grækerne have været langt mere dyriske end Jøderne, langt mere lastefulde, eftersom de dyrkede foragtelige og lastefulde Guder; men Oplysningens Soel oprandt i Grækenland, og skinner endnu, skinner for Nationer, der dyrke een eneste hellig Gud.«

»Endelig aflægger nu Forfatteren sin Indifferentisme, nedlader sig til Praxis, og smører et Universalplaster paa denne Kræft i Staten — Jødedommet. Først prøver og forkaster han de af andre foreslaaede eller virkelig iværksatte Kurer. 1. Underviisning forkastes, fordi han tvivler paa, at Jøderne ville lade sig undervise. Om det endog var Tilfældet med de gamle Jøder, — hvilket er meget muligt — saa kan det dog ikke være det med de unge; paa dem skal der virkes, fordi de kunne modtage Forædling. Vi bør ikke giøre den excentriske Fordring, at ville omdanne den nærværende Generation, — det er ikke engang muligt med Kristne — men i de

tilkommende Slægter skal Underviisningens Sæd opvoxe og bære Frugter. Oplysningen kommer ikke paa eengang, men lidt efter lidt; kiendte Buchholz Historien, ville han ogsaa kiende denne Sandhed; vidste han hvad der i de sidste Aar er udrettet med Jøderne i Danmark, — men dette Land ligger saavel under hans som under mangfoldige andre fremmede Skribenteres Horizont — skulle han fuldkommen erkiende den. Den danske Regiering har — med Forfatterens Tilladelse — været langt klogere end han, og jeg tvivler ikke paa, at dens Forholdsregler i Fremtiden ville end fuldkomnere retfærdiggiøre sig selv. Meget er her allerede udrettet, og mere kan her udrettes, naar Underviisningen bliver mere udvidet og skierpet for alle Jøder uden Undtagelse. Det samme vil skee i andre Lande, naar de nedkuende Lænker blive tagne af dette fortrykte og miskiendte Folk; naar Aager og Skakkren bliver dem forbudet; naar andre Næringsveie, som hidtil have været lukte, blive dem aabnede; naar de blive tilstaaede Borgerrettigheder — ville de blive nyttige og gode Borgere. Er den Klage grundet, at de allene have ernæret sig af Skakkrerie og Aager, naar det er den eneste Næringsvei, man har tilladt dem? Er den Klage grundet, at de mangle Æresfølelse, naar man paa alle muelige Maader har stræbt at kvæle denne? Er den Klage grundet, at de hade alle andre Nationer, naar disse ved grusomme Forfølgelser og umenneskelig Behandling tvang dem til dette Had? Er den Klage grundet, at beskylde dem for haardnakken Vedhængenhed til deres egen Religion, naar andre Religionsbekiendere viste sig optændte af den vildeste Fanatisme? — Tillader dem at ernære sig ved lovligt og nyttigt Arbeide, og de ville giøre det. Behandler dem med

Agtelse, og de ville fortiene den. Viser dem Kristendommens Aand af de Dyder den indskierper, og de ville agte baade den og eder. 2. Almindelig Daab forkastes — ikke fordi den var en Grusomhed, Karl den Stores Tidsalder værdig — men fordi den ei vilde forandre Jødenaturen. 3. At forbyde dem Skakkren vilde heller ikke nytte, fordi de Fattige saa maatte sulte ihiel. Forfatteren glemmer nok atter, at han engang har sagt: naar man berøver en Jøde hans Penge, saa maa han blive Selvmorder. Enten maa han nu lyve i det ene eller i det andet; enten maa der ingen fattige Jøder existere, eller og maa de mange hundrede tusinde fattige, som virkelig existere, have Einheriernes Natur: at kunne døe den ene Dag, og staa op igien den anden. 4. At give dem lige Rettigheder med de øvrige Statsborgere gaaer heller ikke an, fordi de da snart ville ødelægge Staten; men det giøre de jo — efter Forfatterens Paastand — alligevel; og var det saa ikke bedre, i en Hast at tilintetgiøres, som [d. e. end] længe at seipines? 5. Med Magt at fratage dem deres Rigdomme var kun — efter Buchholzes Mening — palliativ Kur. 6. Almindelig Udjagelse; den vilde han gierne gribe til, naar der blot kunde findes et Sted at putte dem hen, og Handelsforbindelsen med andre Nationer derved ei skulde forstyrres. 7. At lade Jødebørn fra deres syvende Aar af opdrage af Kristne; det vil han endnu mindre, fordi det var at tilintetgiøre al Familieharmonie, Kierlighed og Taknemmelighed — Grundvolden til al Menneskelighed. Men Jøden, som ikke har Følelse for nogen Ting i Verden, uden Penge, hvorledes kan han føle Kierlighed og Taknemmelighed? Hvorfor gyser den ømme Forfatter ved at berøve Jøden en Egenskab,

som han ikke er i Besiddelse af? Desuden — siger han — vilde Jøden, endskiønt opdraget af en Kristen, dog vende tilbage til Skakkreriet. Hvorledes den, som aldrig har drevet Skakkreriet, kan vende tilbage dertil, indseer jeg ikke; vil man ellers ikke lade sig nøie med Originalens Forsikkring, kan man tye til Oversætteren, hvis talende Beviis gierne bestaae i Anekdoter, Maaskeer og Dersomer.

Efterat Forfatteren nu har forkastet alle disse Forslag, raaber han: Hvad kan nu i al Verden foretages for at forbedre det omtalte Forhold, naar alle forhen beskrevne Midler ere fuldkommen ubrugbare? Jeg kiender endnu eet; men dette ene holder jeg for souveraint. Det hedder: Jødernes Ansættelse i det Militaire, med alle de Pligter og Rettigheder, som dette Institut fordrer og giver; dog aldrig saaledes, at en Jøde kan befordres til nogen Officeers Plads, saafremt han ikke har givet de unægteligste Beviser paa sielden Tapperhed. En Lykke er det for Forfatteren, at han ikke lever i et Land, hvor en Projektmager maa staa med Strikken om Halsen imedens hans Projekt bliver drøvtet; thi i saa Fald var han visselig blevet hængt. Vel er det billigt, at Jøden, saavelsom enhver anden Borger, tager Deel i Statens Forsvar; vel er det rimeligt, at hans Ansættelse i Militairstanden ville bidrage noget til hans Identifikation med de øvrige Statsborgere; men at kalde dette Middel souveraint, at love alle de Underværker deraf, som Forfatteren, dertil hører en høi Grad af indbildsk Uvidenhed. Kan Underviisning ei giøre nogen Forandring i Jødens Karakteer i den Alder, da han er aaben for Indtryk, hvor skal da Krigsdisciplinen kunne udrette dette hos ham i den modne Alder, naar

hans Opdragelse allerede er fuldendt? Men lad os see, hvilke mirakuløse Virkninger Dressuren skal have: 1. Skal den dæmpe Jødens Lyst til Skakkren; 2. indgyde ham Foragt for Penge; 3. Kierlighed til sin Stand, og 4. rense hans Hoved Hvorledes Krigsstanden skulle kunne kvæle hans Lyst til Skakkren, naar Underviisning og Opdragelse ei formaaer det, indseer jeg ikke. Som Skoemagerdrengen — Oversætteren demonstrerer med sand Syl, Risp og Læst — vilde maaskee Soldaten — om, vel at mærke, eet Exempel skal fælde Dom over hele Nationen — smide Gevær og Patrontaske, og maaskee før hans tyve Aars Tjenestetid var forbi, løbe sin Vei. Foragt for Penge skulde den og indgyde ham? men maaskee saadan en Foragt, som ellers kaldes Ødselhed; maaskee baade Foragt for Penge og Begierlighed efter dem — maaskee; thi Virkningerne ville i denne Henseende blive baade uvisse og høist forskiellige, — Kierlighed til Standen; ja det skulde da være i Preusen! i Betragtning af Stokkens Behagelighed, Fødens Tarvelighed og Tjenestetidens Korthed, samt det Haab, i Krigstid, naar han kom til at give de unægtelige Beviser paa sielden Tapperhed, at kunne avancere. At Despotisme og Dressur kan rense Hovedet, vil jeg nok tro; de kunne, vel anvendte i behørig Grad, udfeie baade Dyd og Fornuft, og saaledes lader det til, at Forfatteren af Moses og Jesus er godt dresseret.

Men det er nok, og meer end nok, for at kiende et Skrivt, der i det oplyste, tolerante Danmark, i Aaret 1813, har oplevet det andet Oplag. Med Harme vilde jeg sønderrive disse Blade, hvis min Stemme var den eneste, der opløftedes mod dette Skamskrivt paa Religion, Fornuft og Dyd; hvis jeg var den eneste, der havde

opløst dette sophistiske Væv af fordærvelige Maximer, og adspredt den Taage, hvori halvoplyste Læseres Øine kunne have været indhyllede. Jeg glæder mig ved det Haab, at min Haand — imedens jeg skriver dette — ikke mere behøves til med Roden at oprykke denne giftige Skarntyde fra Tydsklands Morads.

Medborgere! Lad os ikke bedaare os selv med skiønne Drømme; Oplysningens Soel er endnu langt fra sin Middagshøide. Endnu i det nittende Aarhundredes Morgen fordømmer man en heel Nation; man løser Negerens Lænker, og opløfter Bondens Hoved; men Jøden vil man forstøde som et uforbederligt Barn. Troer ikke Fordommens Røst! Alt hvad der strider mod Begrebet om Menneskets Fuldkommenheds-Evne, dets moralske Natur, strider ogsaa mod Begrebet om en almeen moralsk Verdens Aarsag. Mange ere fordærvede, men ingen er uforbederlig. Jøden er ikke mere fordærvet end den Kristne, men hans Feil ere mere fremstikkende, fordi han lever i et afsondret Selskab, fordi han bliver mere bemærket og mere miskiendt, fordi der er mindre sørget for hans Opdragelse. Og hans Opdragelse er i Regenternes Hænder, de kunne danne ham til virksom og hæderlig Borger; og Ære være hver Regent, der betragter alle sine Undersaatter som ægte Børn, der, besiælet af uindskrænket Kierlighed, opdrager alle med lige faderlig Omhu, der ikke mistvivler om Jødens Forædling, men tillukker sit Øre for blinde Fordommes Stemmer.«

*   *

*

Repræsentanterne for den jødiske Menighed til deres Medborgere af den christne Troe.

Der kom under Fejden et Tidspunkt, da selve den jødiske Menigheds Repræsentanter følte sig kaldede til udtale sig. Anledningen fremgaar af selve deres Skrivelse:

»Repræsentanterne
for
den jødiske Menighed i Kjøbenhavn
til
deres Medborgere af den christne Troe,
i Anledning af
H. H. Herr Confessionarius og Ridder, Dr. C. Basthol ms i Dagen indrykkede, særskilt aftrykte, og ved Boghandler Brummer paa Østergade gratis uddeelte Tanker og Spørgsmaal.

Danske Medborgere!

Vi have hidindtil ikke agtet for passende, at indlade os i den ved Skrivtet »Moses og Jesus« foranledigede Pennefejde: deels fordi den omtvistede Sag, fra een Side, var et blot litterarisk Anliggende, hvis Drøftelse vi selv ønske, og med Rolighed overlade Landets Lærde; deels fordi den, fra en anden Side, blev et egentlig pøbelagtigt Spil, hvis Udsvævelser, ifald de skulde gaae videre, end vor Ære tillader at taale dem med kold Foragt, vi, som lydige Undersaatter og fredsomme Borgere, overlade Regjeringen og Landets Politie. Hvis og Angriberne af de Menneske- og Borger-Rettigheder, den højsalige Monark, Christian den Syvende, har indrømmet og skjænket, og hans Søn, vor nu regjerende allernaadigste Konge, Frederik den Sjette, lige saa højtidelig har bestyrket

og hidtil beskyttet os, glemme: at vi ere Danske, Landets Sønner, og Eders Brødre, samtlige Danske Medborgere! saa er denne vor opnaaede Lykke og sande Stolthed os dog for dyrebar til, at vi selv skulde glemme den. Paa de det fordum jødiske Folk gjorte Beskyldninger have vi, som Repræsentantere af en i Borgersamfundet indlemmet jødisk Menighed i Kjøbenhavn — som en Deel af det Danske Folk — intet at svare. Vi vilde fornærme det Danske Navn, vi bære, vi vilde fornærme vor fælles Fader, vi vilde endelig fornærme Eder selv, ædle Medborgere, hvis vi ikke følte os ophøjede over fremmede tydske Skjeldsord, og en blind Pøbels blot den selv besudlende Stænk.

Kun i dette Øjeblik, da en ved Kundskaber og borgerlig Vandel ligesaa hæderlig udmærket, som ved sin Alder ærværdig Medborger, paa en overordentlig Maade fremtræder, for umiddelbar at gjøre Mængden selv opmærksom paa, hvad han troer det Afgjørende i Sagen, der omtvistes, holde vi det for Pligt, offentlig at henvende os til Eder, Danske Medborgere, med følgende Erklæring i Henseende til de af hiin ærværdige Prælat udstrøete Spørgsmaal om vort borgerlige Forhold.

Den af H. H. Herr Confessionarius og Ridder Bastholm fremsatte Erklæring er følgende:

»Skal det Spørgsmaal paa en for det tænkende Publikum tilfredsstillende Maade afgjøres, om Jøderne, efter de Rettigheder, de nu ere i Besiddelse af, ere gavnlige eller skadelige Borgere i Staten, da maa det, efter mine Tanker, ikke komme i Betragtning, hvorledes Jøderne tænkte og handlede i de ældre Tider, eller, hvorledes de endnu tænke og handle i andre Lande; men, hvorledes Pluraliteten af Jøderne i de seenere Aar have tænkt og handlet i de danske Stater, og, da maa uden

Tvivl følgende Spørgsmaal afgjøres: 1) De Mennesker, som siden Aaret 1807 have omstrejfet og endnu omstrejfe i Landet, og under falske Foregivender have for en saare ringe Pris fralokket den eenfoldige Almue i Kjøbstæderne og paa Landet det myntede og umyntede Sølv, som de i mange Aar omhyggeligen havde samlet, ere de Jøder eller Christne? 2) De Mennesker, som løbe omkring paa Børsen og paa Gaderne, og søge at overtale de Forbigaaende ved Løvter om de allerhøjeste Priser, endog højere end dem, Banken vil give, til at sælge dem deres Guld, Sølv, Mynter og kongelige Obligationer, ere de Jøder eller Christne? 3) At alle de Sølvmynter, som siden 1807 ere blevne myntede, neppe ere udkomne af Banken, førend de ere forsvundne, saa aldeles forsvundne, at de ere blevne til Rariteter, som man omhyggeligen gjemmer, naar man ved en Hændelse kan overkomme et Stykke af dem; er dette skeet fornemmelig ved Christne eller fornemmelig ved Jøder? 4) Hvo driver den vidtløftigste og den fordærveligste Aager med Pengelaan til den fattige Medborger, hvorved han til hver Termin bliver endnu fattigere; er det Christnen, eller Jøden? 5) Endelig kunde jeg endnu opkaste et Spørgsmaal: Ugentlig stjæles i Kjøbenhavn en Mængde Guld og Sølv. Meget sjelden blive Tyvene opdagede; herved maa altsaa være Hælere og hemmelige Kjøbere. Men vanskeligt, maaskee umueligt vil det være paa en tilfredsstillende Maade at afgjøre, hvo disse ere, Jøder eller Christne, eller maaskee begge Parter, naar Politieretten ikke kan afgjøre dette Spørgsmaal. — Jeg fordrister mig ikke til selv at besvare noget af disse Spørgsmaal, jeg fremsætter dem ikkun til kyndigere Mænds Besvarelse, og fælder ingen, hverken retfærdiggjørende eller fordømmende Dom over dette Folk, førend de tilstrækkeligen ere blevne

besvarede. Da vil Publikum, efter mine Tanker, med Sikkerhed kunne dømme, om Jøderne ere gavnlige eller skadelige Borgere i Staten.«

Hvad H. H. har kunnet mene med paa nærværende Tid, i Aaret 1813, at opgive, som et politiskt Spørgsmaal, den af ham yttrede Tvivl, hvorpaa han grunder sin hele Undersøgelse: »Om vor Indlemmelse i det borgerlige Samfund her i Dannemark er nyttigt eller skadeligt for Staten?« kunne vi ikke begribe, da vi have Aarsag til at troe dette politiske Spørgsmaal besvaret fra det Øjeblik af, Hans Majestæt, Kongen, forundte os Borgerrettigheder. I al Fald er det ikke os, men Regjeringen selv, Hans Højærværdighed med denne Tvivl drager til Regnskab.

Ved iøvrigt at see ham paastaae Besvarelsen af de følgende tre Spørgsmaal afgjørende i Sagen, der omtvistes, havde man kunnet vente af en tænkende Mand, som Hans Højærværdighed, at han i Forvejen havde beviist: at det Skeete (Guld-, Sølv- og Mynt-Indkjøbet nemlig) vi, for at godtgjøre vor Uskadelighed, maa fralægge os, virkelig var til Landets Skade. Dette Beviis har han aldeles ikke ført, og kunde naturligviis ikke heller føre det, da jo baade myntet og umyntet Sølv er bleven, efter Hans Højærværdigheds egne Ord, indkjøbt af Banken.*)

De to sidste Spørgsmaal angaae Forbrydelser, der begaaes af slette Mennesker i en Stat, de være sig af hvilkensomhelst Troesbekjendelse, og kunne blot besvares af Politiet.

---

*) Dette Indkjøb (ved Bank-Comptoiret) har virkelig fundet Sted endog i en betydelig Mængde saavel af Sølv, som af Sølvrepræsenterende Banco. (See Hans Majestæts allernaadigste Rescript, 25de Septbr. 1811, i Dagen Nr. 284.)

Uagtet vi altsaa med fuld Ret kunde afviise den hele Indstævning i nærværende Form, holde vi det dog for passeligt, af Agtelse for en hædret Medborger, og for at oplyse dem af vore christne Medbrødre, som hans Anseelse og Værdighed kunde forlede til en falsk Bedømmelse af vort Forhold, at give følgende Oplysninger, som de eneste os anstændige Svar paa de fremsatte Spørgsmaal.

Paa det første og det andet svare vi under eet, da begge i Grunden indbefattes i det: »om Kjøberne af Guld, Sølv, Mynter og kongelige Obligationer ere Jøder eller ikke?«

Kjøberne af disse Artikler vare og ere baade Jøder og Christne i Dannemark; i Norge, hvor ingen Jøder ere, ene og allene de sidste.

Da ved Krigen rede Penge vare blevne sjeldne, formedelst et Tab af omtrent 20 Millioner Specier — da Alt, hvad der fra Aar 1807 til nu er blevet indført udenlands fra, har maattet betales i klingende Mynt, der kan anslaaes til Flere Millioner Specier aarlig, hvilket Toldbøgerne kunde godtgjøre, blev Opsøgelsen og Indkjøbet af Guld, Sølv og præget Mynt nødvendig; deels til denne Betaling, deels til at forsyne Bank-Comptoiret med Fonds til Stats-Behovet, deels ogsaa til at bestride de Laan, Hans Majestæt forlangte af Kjøbmændene. Om dette Indkjøb er skeet ved Jøder eller Christne, eller begge, er i sig selv ligegyldigt, naar det eengang beviisligt var til Landets Tarv, og for at forskaffe alle Undersaatter uundværlige Fornødenheder. Det egentlige Skadelige i den Omstændighed, at Jøder virkelig (som vi aldeles ikke nægte) ogsaa have taget Deel i dette Indkjøb, kan altsaa vel ikke ligge i noget andet, end i den besynderlige Maade, hvorpaa disse efter H. H.s Paastand have gjort

det, og som han charakteriserer ved Løben omkring paa Børsen og Gaderne, Omstrejfen i Landet, og falske Foregivelser — for at opnaae deres i sig selv uskadelige Hensigt. Men hvad det Uanstændige og Ulovlige heri, som af Enkelte muligviis har kunnet begaaes, betreffer, da staae jo de jødiske, saavelsom de christne Borgere under Landets Love, Rettergang og Politie. I Norge har sligt ikke mindre fundet Sted end i Dannemark*). Have vi noget imod, at enhver ulovlig Opførsel af vore Troesforvandte bliver straffet? Vor Menighed er jo ingen Stat i Staten; vi have jo en og den samme Regjering. Glemmer ikke, Medborgere! at vi i intet Borgerligt bør eller tør afsondre os fra det Hele; og at derfor den Mand, som klager over hvilkensomhelst iblandt os gjængse lovstridig Opførsel, anklager Landets Politie. Hvad Fralokkelsen ved Indkjøbet og Indvexlingen angaaer, som H. H. anker paa, da synes det her et meget upasseligt Ord, da det er almindelig bekjendt, at Folk stedse have strømt til Vexelererne med deres myntede og umyntede Guld og Sølv.

Paa det tredie Spørgsmaal, som H. H. grunder paa det Særsyn: »at alle de Sølvmynter, som siden 1807 ere blevne myntede, neppe vare udkomne af Banken, førend de vare forsvundne«, svare vi, at der behøves hverken jødiske eller christne Indkjøbere til at forklare det. Veed da ikke hver oplyst Medborger, der bekymrer sig om Landets Anliggender, at der siden 1807 ikke er bleven præget uden en ubetydelig Mængde. Antaget, at af hvert femte Menneske i Landet deraf blot var gjemt 6 Mark, saa har man allerede henved en halv Million Specier. Meer er i al den Tid neppe blevet myntet.

---

*) See Cancellie-Plakaten af 3die April 1810.

Det fjerde Spørgsmaal betreffer en afskyelig, slette Mennesker og Borgere af alle Troesbekjendelser fælles Misbrug, der imidlertid i den sidste Tid, her i Danmark formedelst Pengevæsenets Vaklen, næsten har ophævet sig selv, og er bleven saa got, som umuelig: Aager. Det kan i en Pengeforfatning, som den nærværende, ikke afgjøres, om den, der isteden for lovlig Rente tager 60 Procent for den udlaante Sum, aagrer eller ikke. Det kan i det mindste lettelig blive en Aager, som ødelægger ham, isteden for hans Skyldner. Den sande Aager er nuomstunder egentlig blot muelig med Levnetsmidler og andre Fornødenhedsartikler — naar man udhøkrer store Forraad med en Fordeel af 30 til 100 Procent og derover, paa den Fattiges Bekostning. Aageren med Pengelaan, hvis det og kunde gotgjøres at denne fortrinlig fandt Sted hos vore Troesforvandte, da det modsatte lettelig kunde beviises, er og kan nu ikke være halv saa fordærvelig, som den med Livets umiddelbare Fornødenheder. Ogsaa føres over den første ingen Klage her*) — kun den nuværende egentlige Aager med Levnetsmidler og de allernødvendigste Vare har Regjeringen seet sig nødsaget at sætte Dæmninger for.

Det femte af H. H. opkastede Spørgsmaal i Henseende til de ugentlige Guld- og Sølv-Tyverier og Hælen dermed i Kjøbenhavn har han selv indstillet til Politieretten — og vi have intet at tilføje, uden vort inderligste Ønske, at denne vilde fremlægge Resultatet af dens Undersøgelser.

Foruden disse af H. H. fremsatte Tvivl om vort Samfunds virkelige Borgerlighed, og om vort Borgerskabs

*) Blot i Norge, hvor ingen Jøder ere, klages, som man seer af de offentlige Tidender, hyppig og meget stærkt over Penge-Aager.

Nyttighed eller Skadelighed i Staten — som vi egentlig blot af Agtelse for den ærværdige Olding, og fordi de bleve henvendte til Publikum i en Tidende og til Mængden i en Gratis-Uddeling, have korteligen besvaret — troe vi ikke nødvendig, at belyse i nærværende Blad de i Flyveskrifter os gjorte Beskyldninger, da vi med Rolighed og Tillid til det hele Samfund, hvoraf vi udgjøre en Deel, vente, at kyndige, christne Medborgere, Vidner til vore umiskjendelige Bestræbelser for ved sand Patriotisme, og Udøvelse af alle borgerlige Dyder, at blive vort Danske Navn og den fælles faderlige Beskyttelse mere og mere værdige, selv ville tale vor Sag — som allerede mange have begyndt at gjøre det. Kun kunne vi ikke ved denne offentlige Lejlighed undlade, alvorligen at opfordre Herr Ridder Thaarup til at beviise hans Ret til den i hans Svar til Etatsraad Bärens gjorte Beskyldning imod vor Planteskoles Elever — ved navnligen at angive de mange Poder, som have skuffet det Haab, Højtidstalerne i de sidste Aar opvakte hos danske Hædersmænd. Denne Anklagelse treffer umiddelbar vor indlemmede Menighed, og vi fordre i dens Navn, i vore fornærmede Børns Navn, og selv paa vort hæderlige Skole-Direktoriums*) Vegne, højtidelig dens Retfærdiggjørelse eller offentlige Tilbagekaldelse.

Danske Medborgere! vi ere overbeviiste om, at det ikke kan være en betydelig Deel af Eder, der tillader sig Angreb paa en Mængde Danske, uden Hensyn til Alder, Stand, Stilling, Vilkaar og Vandel, blot paa Grund af, at de maaskee ikke forestille sig det Ubegribe-

---

*) Skole-Directionen er af det Danske Cancellie indsat tillige som Værge for samtlige Skolens Elever, selv naar de ere dimitterede derfra.

lige, og tilbede den Usynlige, paa selvsamme Maade, som I — blot fordi de ikke have visse kirkelige Ceremonier tilfælles med Eder — blot fordi de ikke Alle have aflagt eller pludseligen aflægge visse i sig selv uskyldige gamle Familiesædvaner og huuslige Skikke. Er i alt andet vor gamle Forfatning ikke formedelst vor fælles Landsfaders allernaadigste Foranstaltninger siden 1789 i egentligste Forstand aldeles omskabt og har den nye ikke Alt borgerligt væsentligt tilfælles med Eders? Vide I det ikke alle, saa hører, I, som endnu ikke vide det: hører den af os udnævnte Deputations allerunderdanigste Yttringer i Anledning af Hans Majestæts, vor nu regjerende allernaadigste Konges, Thronbestigelse i følgende vore Følelser udstammende Tale, Ord for Ord aftrykt efter Originalen, som den blev holdt for Thronen — og som den i Dagen Nr. 73 for 1808 er bleven indført:

»Allernaadigste Konge!

Efter Deres Kongl. Majestæts allernaadigste Tilladelse, vove vi som Talsmænd for det jødiske Religions-Samfund i Kjøbenhavn, at nedlægge for Deres Kongl. Majestæts Aasyn den allerunderdanigste Forsikring om vore Troesforvandtes Smerte over Tabet af den ædleste iblandt Konger, Deres Højsalige Hr. Fader, Kong Christian den Syvende: vi fordriste os at blande vore Taarer med vor Konges og Herres, thi den Forevigede var ej blot Deres, men vores og Landets Fader. — I det vi og vore Slægter i tusende Led med allerunderdanigst Taknemmelighed skulle ihukomme alt det Gode og al den Naade, der i Deres Højsalige Hr. Faders Regjeringstid udstrømmede over os, i Hans Regjeringstid, der, den første iblandt Europas Regentere, bortryddede saamange mod os herskende Fordomme, der forskaffede os borgerlig Agtelse iblandt vore Medborgere, der gjorde, at vi, skjøndt ej

Bekjendere af Landets Religion, kaldtes Landets Sønner, kaldtes Danske: i det vi ihukomme alt dette, kunne vi ej andet end erindre, at Deres Kongelige Majestæt paa hiin Tiid stod ved Deres Højsalige Herr Faders højre Haand: og nedlægge vi her vor allerunderdanigste Taksigelse, for al den store Andeel i hine landsfaderlige Velgjerninger, som skyldes Deres Majestæts ligesaa sønlige, som faderlige Medvirkning. — Denne Deres Majestæts Medvirkning giver os Trøst i vor Smerte over Tabet af den bedste, den ædleste Konge, gjør os visse paa een for os og Efterkommere lykkelig Fremtid. Saa være da vor Sorg standset, ved at see Syvende Christians Grav, af Glæde over at see Sjette Frederik bestige hans Throne! — Aldrig kunne vi forglemme, at Deres Kongl. Majestæts høje Fædres Regjerings-Soel viiste vore Forfædre Vejen til det lykkelige Dannemark, ligesom hiin Ildstøtte fordum viiste vore Oldtids Fædre ind i det forjættede Land. Stedse skulle vi bruge den allernaadigste Beskjermelse, hvortil vi ligesaa tillidsfuldt som allerunderdanigst anbefale os, under Deres Majestæts Scepter, til alle borgerlige Dyders Udøvelse, og inderlig Deeltagelse i Landets Skjebne: frejdigt, og med frit Mod skulle vi bære dets Byrder, og i Nød og Død være Kong Frederik den Sjettes mandhaftige, trofaste, i Liv og Død hengivne Mænd. — Deres Kongel. Majestæts første Troesforvandte saae i Troen Herrens Herlighed paa Tabor, vore Fædre saae den paa Sinai. Tider forsvinde og Steder udslettes. Men den Evige er Een, og Een er den Evige. Han, vore Fædres Gud, Alles Gud — Han, som anraabes, være sig i Tempel, Synagoge, Kirke — Ham anraabe vi nu og stedse med brændende Andagt om, at lade sin Naade udstrømme over, sin Viisdom styrke og befæste, og sin Herlighed lyse over Deres Majestæts Throne!«

Disse Yttringers Sandhed, og de i ovenstaaende Tale udtrykte Følelsers Hjertelighed har Pluraliteten af vor Menighed ved sin Opførsel og Vandel under den af os hyldede Konges faderlige Beskyttelse, i Hans hele Regjeringstid hidindtil beviist og beseglet. Vi tør frimodigen sige det: vi have med ufortrøden Iver stræbt at gjøre os denne elskede Konges Beskyttelse, og Eders Broderskab, Danmarks ældre Sønner, christne Medborgere! fuldkommen værdige. Vi have ikke blot lydigen, men med Glæde, underkastet os alle med Eder deelte Byrder, og utrætteligen arbejdet paa, at udslette af vort Samfund alt hvad der kunde paa den fjerneste Maade hindre de yngre Landets Børns Nærmelse til de ældre. Herfor vidne alle vore offentlige og private Handlinger; og dette Vidnesbyrd har de af Eder selv, christne Medborgere, højst agtede danske Hædersmænd hidindtil givet os.

Vor Menigheds egentlige Forhold til Staten kan intet maaskee klarere vise Eder end følgende lige saa korte, som sande Beretning om dens borgerlige Tilstand.

Den er meget lille, Medborgere, paa en Tid, da der dog tales om vor store Vrimmel, om vort betydelige Antal.

Alle her i Staden boende Jøder beløbe sig til omtrent 2400 Sjæle. Blandt disse ere 1230 af Qvindekjønnet. — Af de 1170 mandlige ere 430 Børn indtil 14 Aar — bliver altsaa tilbage 740 Mandspersoner af Skjæls Aar og Alder.

Med denne ubetydelige Folkemængde have vi anlagt her i Staden 34 Fabriker, tælle vi 25 Grosserere, 50 Studerende, Konstnere og Ungdomslærere, 140 Haandværkere med Svende og Drenge (hvoriblandt adskillige Formuendes Børn), der eene og aleene sysselsætte sig

med deres Professioner [1]), henimod 240 Bevæbnede i de borgerlige Corpser, og adskillige enroullerede Matroser. Naar I betænke, Medborgere! at vi indtil 1789 vare fordømte til Handelen alleene, at altsaa de ældre af vore 740 Mandspersoner (210 af 50 Aar, og derover) ikke have kunnet benytte sig af den kongelige Tilladelse, at drive hver anden borgerlig Næring, ville I sikkert selv dømme: at vort lille Samfunds Forhold til det store, er overensstemmende med hvad der kunde fordres til fuldkommen Harmonie — og at Pluraliteten i det mindste af vore Troesforvandte staaer paa samme Trin i borgerlig Virksomhed og Cultur med Eder.

Skulde nogen iblandt disse vore Troesforvandte forsætligen eller paa en vitterlig Maade have skadet Land og Rige, da finde vi det enhver god Borgers Pligt at anklage ham for Kongen og Domstolene — vi opfordre i hele vor Menigheds Navn højtideligen Enhver, som er vidende om saadant. Men umueligen kunne vi være ligegyldige ved, forinden een eneste borgerlig Forbrydelse beviises begaaet af nogen Enkelt iblandt os, samtlige at anklages, beskyldes og fornærmes, som skadelige, eller i det mindste tvetydige Borgere i vort Fædreneland.

Vi have imidlertid, som Repræsentantere af vor Menighed, med denne vor Erklæring, ligesom for første, saa og for sidste Gang, svart paa Anklagelser, der ikke treffe os. Ethvert lignende Udfald af Enkelte paa os og vore Handlinger, ville vi for Fremtiden ansee, som aldeles upassende, i vor Stilling, offentlig at besvare; men skulde

---

[1]) De Professioner, hvormed det ommeldte Personale beskjeftiger sig, ere: Bager-, Bogbinder-, Bogtrykker-, Drejer-, Dugmager-, Garver-, Gjørtler-, Guldsmed-, Guldtrækker-, Hattemager-, Maler-, Murer-, Skomager-, Smede-, Sadelmager-, Skrædder-, Slagter-, Snedker-, Uhrmager- og Væver-Professionerne.

nogen forlange nærmere Oplysninger, ønske vi at de ville henvende dem til vor Beredvillighed at give samme.

Dømmer, oplyste, tænkende og ædle, danske christne Medborgere! Vi tvivle ikke paa vor Sags Beskyttelse af den Landsfader, som har anseet os værdige det danske Navn og Deeltagelse i alle borgerlige Pligter og Rettigheder; vi tvivle ikke paa vor Sags Oplysning til vor Fordeel af Landets upartiske og kyndige Lærde; vi tvivle endeligen ikke paa borgerbroderlig Behandling af Pluraliteten i det danske christne Samfund; thi vor Sag, Medborgere! er Frederik den Sjettes, er Eders, er Dansk — og trods alle Enkeltes frivillige eller ufrivillige Misforstaaelser — den gode.

Kjøbenhavn, den 12te Julii 1813.«

* * *

»Nordlyset«.

Omtrent samme Bevisførelse overfor Bastholms Angreb findes i lidt fyldigere Form i det »især i Anledning af Bogen Moses og Jesus« af »et Selskab til Humanitetens Befordring« udgivne Tidsskrift »Nordlyset«, hvis navnløse Forfatter (S. Soldin?) aldrig er bleven røbet. Det hedder her:

»Man siger, at naar der paastaaes at Jøderne ere slette og skadelige Borgere, saa er Talen kun om Pluraliteten. Jeg svarer: hvad betyder de ubestemte Ord Pluralitet og Minoritet, naar det kommer an paa at bestemme 500 Familiers Slethed eller Gavnlighed? Bør ikke Begrebet om Slethed bestemmes førend det tillægges Pluraliteten? Ja, hvor mange slette Borgere af andre Troesbekiendelser vilde der ikke komme paa Listen, dersom deres Egennytte i disse Tider, efter dens forskiellige Modificationer skulde tages i Overveielse? — Man siger, at det ikke er en nødvendig Følge at Forbedring

i udvortes Kaar frembringer Forbedring i Tænke- og Handlemaade. Jeg svarer: hvormed bevises dette uden ved Handlinger? — Man spørger om Jødernes Kultur i Danmark er bedre end i andre Lande, fra hvis Handlemaade man slutter sig til hine. Jeg svarer: at Jødernes Kultur i andre Lande retter sig efter hvert Lands særegne Kultur. De ere ikke i Frankrige hvad de ere i Polen, og ikke i Italien hvad de ere i Tydskland. Fra andre Lande lader sig intet, aldeles intet slutte. — Man spørger: om ved de danske Jøders Kultur forstaaes den intellectuelle eller den moralske, eller blot den selskabelige, eller Ordet i sin hele Omfang? Jeg svarer: at 500 jødiske Familier lige saalidet som 500 christne Familier kunne bestaae af lutter kultiverede Folk. Den intellectuelle Kultur vedkommer ikke Staten; den selskabelige heller ikke, thi den kan ikke fordres som egentlig Pligt. Den moralske kan kun fremmes ved Underviisning, og kan ene og allene bedømmes efter Handlinger, thi hvor mange Medlemmer af andre Troesbekiendelser besidde ikke moralsk Kultur, uden at udøve den i Gierningen? —

Man spørger: om den store jødiske Almue i Landet, som udgiør Pluraliteten, ogsaa er kultiveret? Jeg svarer: ikke at tale om at Almuen blandt Jøderne, som kun i Hovedstaden bestaae ialt af 500 Familier (de i Kjøbstæderne boende ere saa faa, at de aldeles ikke bør komme i Betragtning) umueligt kan kaldes stor, saa kan man med ligesaa god Grund spørge: er den store christne Almue kultiveret? Behøvede man ved Skoler og Skrifter, at arbeide saa meget paa at cultivere den, dersom den allerede var det? — Man spørger endvidere: 1) de Mennesker, som siden Aaret 1807 have omstreifet og endnu omstreife Landet, og under falske Foregivender have for en saare ringe Priis fralokket den eenfoldige

Almue i Kjøbstæderne og paa Landet det myntede og umyntede Sølv, som de i mange Aar omhyggeligen havde samlet, ere de Jøder og Christne? — Jeg spørger: have vi ikke Love, som strængt forbyde al saadan Omstreifen og Opkjøb, ere de af Vedkommende, som skulde vaage over deres Overholdelse, virkelig overholdte eller ei? er det sidste Tilfældet, hvis er da Skylden? Er det ikke kategorisk, at i vore Dage Christne ligesaa godt som Jøder have kiøbt Sølv og Mynter, naar de kunde fortjene noget derved? Og hvo er overalt meest at laste: den der f. Ex. tager 40 Rigsdaler for en Specie, eller den, der giver det? Jeg troer de ere begge lige gode *). — Man spørger: 2) de Mennesker som løbe omkring paa Børsen og paa Gaderne og søge at overtale de Forbigaaende ved Løvter om de allerhøiste Priser, endog høiere end dem, som Banken vil give, til at sælge dem deres Guld, Sølv, Mynter og Kgl. Obligationer, ere de Christne eller Jøder? — Jeg svarer: paa Børsen løbe i denne Tid Folk af alle Confessioner og af forskjellige Stænder, det kan enhver, som boer i Kiøbenhavn, snart overbevise sig om; komme end endeel ikke selv derop, fordi deres Stilling ei tillader det, saa have de baade Jøder og Grækere deroppe, som Commissionairer. Paa Gaden har jeg i de sidste 6 Aar ikke seet nogen Jøde søge at overtale de Forbigaaende etc. Jeg kan i den Henseende appellere til enhver af mine kiøbenhavnske Medborgeres Dom. Det er et Hyperbol. At enkelte Personer i Aviserne bestandig skraale paa at ville kjøbe

*) Man vil paastaae, at der ved sidste Viborgs Snapsting skal have været adskillige Spillere fra Sachsen og Bøhmen, som efterat de havde vundet i Spil 400,000 Rd., kiøbte sig Sølvspecier for disse vundne Penge, og betalte for Stykket lige indtil 55 Rd. Disse Spillere vare ikke Jøder.

Guld, Sølv etc. til de allerhøjeste Priser er allerede offentlig bleven paaanket, men er det en Misbrug, hvi forbydes den da ikke? — Man spørger: 3) alle de Sølvmynter, som siden 1807 ere blevne myntede, var neppe udkomne af Banken førend de ere forsvundne, saa aldeles forsvundne, at de ere blevne til Rariteter, som man omhyggeligen giemmer, naar man af en Hændelse overkommer et Stykke; er dette skeet fornemmelig ved Christne eller ved Jøder? — Jeg svarer: at af Sølvmynter ere siden 1807, saavidt jeg veed, ikke blevne myntede andre end Markstykker og mindre Mynt for en vist ikke betydelig Sum. Forsvundne ere de neppe, men de giemmes som Rariteter, og dersom Chatoller, Pengeskrine, Kistebunde eller Skindpunge kunde tale, saa vilde de maaskee kunde sige os, at disse Rariteter ikke ere saa rare blandt Folk af alle Confessioner. Har man glemt hvormange Poser og Truge fulde gamle Kobber Toskillinger der ligeledes giemtes som Rariteter men indkom da de under Straf af Confiskation bleve indfordrede? Lader os kun faae Fred, saa skulde vi see, om Sølvet ikke vil komme tilbage ligesom Trækfuglene; thi med intet lader myntede Sølvpenge og umyntet Sølv sig bedre sammenligne end med disse Fugle. De forsvinde med Krigens Vinterkulde og komme tilbage med Fredens Foraarssol. Den, som kiender det mindste til Pengevæsenets Natur, vil indrømme denne Sandhed. Har i øvrigt ikke Banken faaet alt det Sølv og Guld, der i de sidste sex Aar er bleven kiøbt af alle Vexelerer her i Byen? Der paastaaes bestemt, og det maa først offentlig modsiges, førend der kan tales om at nogen Privatmand har udsendt det, og hvortil behøvede overalt nogen at udsende Sølv eller Guld, naar Banken den hele Tid har betalt den Priis, det gjelder for i Banco? Hvilken

Vexelerer er saa taabelig, at udsætte sig for hele Capitalens Confiscation, som er den for Udsendelsen bestemte Straf, naar han uden mindste Uleilighed kan faae det samme for sit Sølv af Banken i Kiøbenhavn som af Hamborgeren! Børn og den allersimpleste Almuesmand troe, at Sølvet er sendt af Privatfolk ud af Landet. Den, som kiender det mindste til Tingene, vil kunne lee af saadan Indbildning. Hvorfor har der ingen sendt Sølv og Guld ud af Landet førend Krigen? Hvorfor kunde man i Aaret 1806 faae saamange Specier man vilde for 8 Mk. Stykket og saa meget Prøvesølv man vilde for 4 Mk. Loddet? Hvorfor forsvandt Sølvet just efter Krigen? Disse Spørgsmaale maa man først undersøge og besvare førend man taler noget videre om denne saa forslidte Gjenstand, og saa ofte gientagne Bebreidelse mod Jøderne. — Man spørger: 4) Hvo driver den vidtløftigste og den fordærveligste Aager med Pengelaan til den fattige Medborger, hvorved han til hver Termin bliver endnu fattigere, er det Christne eller Jøder? — Jeg svarer: begge, men i den senere Tid er det bleven saa almindelig blandt alle Confessioner, at Udtrykket Jødeaager er gaaet ganske af Brug og kun synes for Fuldstændighedens Skyld at staae i Videnskabers Selskabets Ordbog. Hvormange af de andre Troesbekiendere gives der ikke, som laane paa Pant, og tager langt mere i Renter end de faa Israeliter, der give sig af med dette Fag? Hvormange tage ikke, under Navn af Douceurer og Disconto, 50 pC.? — Men gives der da ogsaa noget, som kan eller fortiener at kaldes Aager i en Tid, da Pengene forværre sig og alting stiger i Prisen fra den ene Uge til den anden? Antaget at en saakaldt Aagrer udlaante 100 Rd. for tre Fjerding Aar, da han kunde faae 5 Specier à 20 Rd. for disse Penge, og nu faaer dem tilbagebetalte

med 50 pC. Renter, altsaa med 150 Rd., som han nu kan faae $3^1/_2$ Specier for, har han da aagret? Sæt at den Fattige den Gang havde kiøbt sig for de laante Penge 50 Pund Smør til 2 Rd. Pundet, som nu koster 4 Rd., er han da bleven fattigere ved at betale Aagerkarlen 150 Rd. for de laante Hundrede? Har ikke tvertimod hiin tabt og denne vundet? Er ikke alle de, der under Krigen blot levede af at udlaane Penge blevne ødelagte? — Under saa forvirrede Tidsomstændigheder, som de, hvori vi leve, bør man kiende og kunne overskue det Hele, naar man vil fælde nogen upartisk og retfærdig Dom. At fremsætte gamle, men ikke uigiendrivelige, tidtgientagne Bebreidelser, gavner kun lidet og bidrager snarere end mere til at forvirre Begreberne, der desværre allerede ere forvirrede nok, og til at forøge den giensidige Misnøje mellem Menneske og Menneske, i et Øjeblik, da Egennytten og Tidsforholdene allerede alt mere end nok have adskilt Hjerterne, forstemt saa mange tusindes Sind, og bragt et Moralsystem i Mode, som man maa gyse ved. Man spørger endelig: 5) Ugentlig stjæles i Kiøbenhavn en Mængde Guld og Sølv. Meget sielden blive Tyvene opdagede, herved maa altsaa være Hælere og hemmelige Kiøbere. Men vanskeligt, maaskee umueligt vil det være, paa en tilfredsstillende Maade at afgiøre dette Spørgsmaal, hvo disse ere, Jøder eller Christne, eller maaskee begge Parter, naar Politieretten ikke kan afgiøre dette Spørgsmaal. — Jeg svarer: Dersom det er tilladt i saadanne Henseender, at slutte fra det Bekiendte til det Ubekiendte, saa er dette Spørgsmaals Besvarelse hverken vanskelig eller umuelig. Politiets Protocoller kunne bedst bevise at, forholdsvis, de allerfærreste Hælere findes blandt Jøderne. Denne Industriegreen, som vistnok har grebet alt for skiændig om sig, drives snarere i Kipper

og Kieldere, af Bønder og andre, som ikke boe i Hovedstaden og altsaa desto lettere kunne dølge Kosterne. For ikke længe siden dømtes en Kone her i Byen til Forbedringshuset, fordi hun i adskillige Aar havde drevet denne Haandtering. Hun havde et eget Værelse til at modtage og giemme Tyvekosterne i. Hun havde en heel Samling af Tyvenøgle og Dirkere til Brug for en heel Bande farlige Tyve, der havde deres Tilhold hos hende, og hun drev denne Haandtering, endog Manden uafvidende, i en saare betydelig Grad. Denne Kone var en Christen. En Haandværksmand drev ligeledes for ikke længe siden denne Haandtering ved Siden af sin virkelige Profession og blev straffet. Denne Mand var en Christen. Rasp-, Tugt- og Forbedringshuset tæller mellem 5 til 600 Lemmer; at ikke en eeneste af dem er Jøde kan bevises.

Man har nu saaledes opkastet endeel Spørgsmaal i Henseende til Pluraliteten af Jøderne, og jeg har søgt at besvare dem. Nu tillade man mig ogsaa at forøge disse Spørgsmaale med nogle flere: Hvo var det som i den dybeste Fred, under Venskabs Maske, bombarderede vor Hovedstad, brændte vore Boliger, lemlæstede mange af vore Medborgere og Medborgerinder, bortslæbte vor Flaade, og lagde Grunden til alle vore nærværende Ulykker, var det Jøder eller var det Christne? — Hvo var det, der endog før Krigen opdrev Priserne paa Jordegodserne til en saa stor Høide, var det Jøder eller var det Christne? Hvo er det, som giemmer Korn- og Fødevarer til endnu dyrere Tider, er det Jøder eller er det Christne? Hvo er det, der, som alle Klager fra Provinserne eenstemmig lyde, kiøre omkring i Landet for at opkiøbe hver Tønde Hvede, hvert Pund Smør, hver Høne Landmanden ejer, for siden at prange dermed, er det Jøder eller er det Christne? Hvis nogen nogensinde har

tilført Fjenden Fødemidler, skeete det da ved Jøder eller ved Christne? —

Hvo er Skyld i de uhyre høie Priser paa alle Livets Fornødenheder i Norge, paa den fuldkomne Mangel af Skillemynt, som ogsaa der allerede længe sporedes, er det Jøder eller er det Christne? Men jeg standser her, for ikke at blive for vidtløftig.

Jeg hader og afskyer Nederdrægtigheder hvor og hos hvem de end findes. Og gives der iblandt de mosaiske Troesbekiendere i Kiøbenhavn Mennesker, som man kan overbevise om de slette Egenskaber, man er saa tilbøielig at tillægge Pluraliteten, saa drage man dem til Ansvar og lade dem lide den velfortjente Straf. At der maaskee nok gives Subjecter, som enkelte, skjønt ikke alle af de Beskyldninger man anfører, ere anvendelige paa, hvo vil, hvo kan nægte det? Men man vogte sig for at bedømme Pluraliteten efter een Maalestok, eller at fremføre Beskyldninger imod dem, som man ikke har anden Hiemmel for end en gammel tidt opkogt ubeviislig og ubeviist Hverdagstale. Jeg vilde ikke sige det, dersom det streed imod min Oberbeviisning. Jeg trænger hverken til Gunst eller Gave, det være af det ene eller andet Partie.

At man ofte giør Pluraliteten af denne Menneskeklasse, som Talen her er om, Uret, det havde man for ikke længe siden et paafaldende Exempel [paa]. Adskillige Kasser med Sølv bleve anholdte i Corsøer. En skrivefærdig Avis-Correspondent, der troede her var en dygtig Nyehed, indberettede det strax til Kiøbenhavn. Dagen derpaa læste man i Avisen, at en Jøde var bleven anholdt i Corsøer med ni Kister Sølv. Nu havde hele Byen i adskillige Dage intet andet at tale end om den

anholdte Jøde med Sølv. Der seer man, hedde det, hvor Sølvet gaaer hen! I Adresse-Aviisen læstes et Spørgsmaal, om nogen Straf kunde være for haard for den Nedrige, som under nærværende Omstændigheder udsendte vort Sølv. Jeg studsede og vidste ikke hvad jeg skulde dømme herom. Jeg søgte at faae den sande Sammenhæng at vide og nu erfarede jeg, at de anførte Kasser med Sølv vare ved en Feiltagelse blevne anholdte, men strax igjen løsgivne; at de kom fra Sverrig og gik som Transit igjennem Corsøer til Hamborg, som de vare adresserede til. Det var da den hele Sag, som havde foranlediget saamegen Byesnak og Byeklaffer! Efterretningen blev ikke siden berigtiget i noget offentligt Blad. Jeg haaber at Vedkommende offentlig vil giendrive mig, dersom ikke alt hvad jeg her har sagt Ord for andet er overeensstemmende med Sandheden.

Sørgeligt er det at en dansk Borger, af den mosaiske Troesbekiendelse, der i Fred og Krig maa lige med hans christne Medborgere bidrage til Statens Ophold, der ikke allene maa sørge for sin egen Menigheds, men ogsaa for de christnes Fattige; som under Kiøbenhavns Beleiring 1807 stod midt under en Kugleregn, som sit Lands, som sin Kongestads Forsvarer, at saadan en Borger skal være udsadt for den Krænkelse, at Pluraliteten af hans Troesforvandte, og hvo indestaaer ham for om han just tælles blandt Minoriteten, skal være Gienstanden for saadanne Spørgsmaales Besvarelse, som i Dagen ere fremsatte.

Dog det hele Lidenskabs-Spil skal, hvor stærkt dets Knude end maatte være knyttet, paa en tilfredsstillende Maade blive opløst . . . Den store Hob kan for et Øjeblik lade sig forblinde; man kan lade Nidskrifter over-

sætte, Penge uddeele blandt Fattige og Pamphleter blandt Almuen for at skaffe hine Afsætning og Læsere. Sandheden adsplitter dog tilsidst det heele Abespil.«

*   *

Baggesen kalder »Nordlyset«, som Indlæg i Striden om Jøderne, »et Blad, jeg i høieste Grad maa undtage fra den Dom, jeg har fældet over denne nye Blæksyndflod i Almindelighed«. Det tyr i sit Forsvar for Jøderne til Historien og peger forklarende paa den almindelige Medfart, de har lidt i ældre og nyere Tider, særlig i Spanien:

»Under Frederik den Siettes og hans fredegode Faders Regiering have Jøderne erholdt lige borgerlige Rettigheder med deres christne Medundersaatter, og det er en uigiendrivelig Sandhed, at Jøderne i Kjøbenhavn i en Tid af 15 Aar, paa enkelte Undtagelser nær, have stræbt at arbeide dem frem til en ikke ringe Grad af Cultur. Deres Ungdomsunderviisning er forbedret; deres Sæder dannes med hver Dag mere og mere; man træffer Professionister, Manufacturister, kort alle Slags Næringsveie iblandt dem.

Men midt under denne herlige Fremstræben til det Bedre vaagner Misundelsen. Man opripper gamle Fordomme; man opsøger Beskyldninger, som ere uanvendelige i vore Dage; man ophidser menig Mand imod dem ved udspredte Nidskrifter, og saaledes reiser sig igjen Fanatismens rædsomme Furie, ikke med Korset i Haanden, men under Skin af Kjerlighed til Fædrenelandet, endskjøndt den merkantilske Avinds fule Midas-Øren stikke alt for tydelig frem igjennem Patriotismens Løvehud.

Intet Folks Historie er bleven fremstillet mere vanskabt end Jødernes. Munke og catholske Geistlige vare næsten de eneste, som dette Kald overdroges. At de skildrede alting fra den sorteste Side, var naturligt og aldeles overensstemmende med Tidsalderens Aand. At den christne Kirke maatte være den ene regierende, og at det var dens Pligt at bestride og undertrykke alle dem, som ikke vare samme herskende Tro undergivne, var i alle Romerske catholske Lande en fast Grundsætning, hvis Virkning ikke blot Jøder, men ogsaa Folk af alle andre Religioner og Meninger maatte føle. Vel hedte det (Holb. jød. Hist. T. 2. S. 731): *Eclesia non vult sangvinem sed emendationem*; men de Kjetterbaal, som lige indtil de nyere Tider luede i Spanien, bevise alt for vel hvad man førte i Skioldet.

Under saadanne Omstændigheder kunde der umuelig skrives nogen upartisk Historie om Jøderne, som man ogsaa lige indtil vore Dage mangler; under Religionens hellige Maske turde man frit fremsætte enhver Usandhed imod dem, og vee den, der vovede at gjendrive den. Den, der opkastede mindste Tvivl i Henseende til de mod Jøderne fremførte Beskyldninger, var en Kjætter, en Fiende af Christendommen og Baalet værdig. Alle Nidskrifter over Jøderne, thi andet kan man med Billighed ikke kalde de fleste af de under Navn af Jødernes Historie udgivne Bøger, bleve saaledes uigjendrevne. De bleve de Kilder, hvoraf alle senere Compilatorer øste. De nærede Nationalhadet og bestyrkede Fordommene. Hvorvidt denne Partiskhed kan drives have vi det meest paafaldende Exempel [paa] endog i vore saakaldte oplyste Tider. Alt hvad der i disse Dage skrives mod Jøderne, var det end de usleste Usselheder, som enhver hos sig selv veed kun skrives af Vindesyge, kiøbes og læses med

Begierlighed; alt hvad derimod siges til deres Forsvar, tages af Mængden med Fordom i Haanden; selv Lærde slaae sig ofte til det større Partie, fordi alle ville over Giærdet hvor det er lavest. Er Stemningen saaledes i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, hvad maatte den da vel være i det 14de og 15de i et Land som Spanien, der, nedsjunket i det dybeste Aandsbarbarie, var en Bold for fanatiske Tiggermunke, der, endog opmuntrede af Regieringen, kunde opflamme en yderst vankundig og overtroisk Almue til at hade, forfølge og afskye enhver anderledes Tænkende, som de kaldte Korsets uforsonlige Fiende?

De af Naturen lade Spaniere vare, under slette Regenter og under en nederdrægtig Geistligheds Jernscepter, nedsiunkne i den meest grændseløse Dorskhed. Alt, hvortil der udkrævedes Aandsanstrængelse, bleve de alt mere og mere uduelige til. Allerede den castilianske Konge, Alfonsus X, kunde ikke faae sin Lyst til Astronomiens Studium, som han yndede saa høit, tilfredsstillet paa nogen anden Maade, end ved at lade to Jøder oversætte for sig to Bøger, hvoraf den ene var et arabisk Skrift af Avicenna, og den anden Euclides's Elementer. Endog Religionen var i en saadan Tilstand, at Kong Jacob af Arragonien begiærte Jødernes Andagstsbøger, for deri at finde Opbyggelse og Moral. Selv deres Jordegodser maa Spanierne ikke have forstaaet at bestyre, og intet Under altsaa, at Rettigheden til at besidde Jordeiendomme var een af dem Jøderne beholdt lige indtil deres Fordrivelse. Den lade Spanier vilde heller tiene som Daglønner i Selskab med moriske Trælle; Handel var en Syssel, der udkrævede mere Flid og Aandsanstrængelse, end han skjøttede om at anvende, og derfor kom den i Jødernes Hænder. Financevæsenet var noget, som man i de Tider ikke gad

bryde sit Hoved med, uagtet den i alle Grene af Statshuusholdningen herskende Forvirring gjorde det saa høilig nødvendig, og de spanske Riddersmænd, som Savedra siden saa mesterlig skildrede i sin Don Quixotte, havde ganske andet at tænke paa, end det offentlige Vel. Man ansatte nu Jøder som Over- og Underbetiente ved Skatkammeret, og man havde i disse fanatiske Tider vist ikke gjort det, hvis man ei høiligen trængte dertil. Lovene vare her, som man let kan forestille sig, ligesaa afsindige som uretfærdige. Forudsat at man kan troe Munkenes Efterretninger, saa havde Jøderne den Rettighed at kunne ved Eed tilsværge sig Penge, naar de indstevnte en Christen for en Gieldsfordring, og naar der hos dem fandtes Tyvekoster eller de havde solgt dem til en tredie Mand, da turde de dølge Tyvens Navn. Hvor saadanne Forrettigheder gives, det være til hvilkensomhelst Undersaat, der maa det være ilde bevendt med Lovgivningen og Retfærdigheden. Men hvor man kan sælge Dommer-Embeder til den Høistbydende, der bør man heller ikke gjøre sig noget stort Begreb om Ret og Retfærdighed. At Mænd som Don Abarbanel kunde opsvinge sig til Financeminister i et Land, hvor der herskede den ubeskriveligste Antipathie mod Jøderne, viser noksom, at ingen af de spanske Store vare skikkede til at beklæde en saadan Post.

Men Religionshad paa den ene Side og Misundelse paa den anden var et ufortæreligt Tønder for den spanske Geistligheds Forfølgelsessyge.

Christopher Columbus havde endnu ikke opdaget America for de lade Spaniere og deres svage Regiering. De havde endnu ikke Leilighed til at sætte Kongen af Mexico og hans Minister paa gloende Kul indtil han var halv stegt, for at pine ham til at bekiende hvor han

havde skiult det Guld, man tørstede efter; eller til at udøve i den nye Verdensdeel alle de øvrige Grusomheder og Umenneskeligheder, som med blodige Bogstaver staae skrevne i Verdens Aarbøger. De tørstede efter Guld, og de lædskede sig i Jødernes Blod. Morernes Undertrykkelse af Ferdinand var Løsenet til Jødernes Ulykke. I Morerne havde de fundet Beskyttere, i Spanierne Undertrykkere. Mueligen havde de undgaaet deres ulykkelige Skiæbne, dersom Columbus havde opdaget America 5 Aar tidligere, og aabnet denne uudtømmelige Rigdomskilde for de guldtørstige Spaniere.

Da Jøderne bleve overvundne af Romerne, adspredte de sig i alle romerske Besiddelser i den sydvestlige Deel af Europa, hvorfra de tilsidst udbredte sig fra Sønden til Norden og alle de vestlige Dele af Europa, som indbefattede Italien, Spanien, Portugal etc. Deres Bosættelse i de to sidste Lande var altsaa meget gammel og de kunde næsten betragtes som Indfødte. Under de arabiske Califer fandt de bestandig den største Beskyttelse, indtil omsider den spanske Geistlighed i det 13de Aarhundrede begyndte af forskiellige Aarsager at opflamme Had og Forfølgelse imod dem, som imod alle saakaldte Vantroe og Kiettere.

Biskoppen i Toledo, som nok mere attraaede Penges Tilvendelse end Vantroes Omvendelse, reiste sig i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede mod de i hans Stift boende Jøder. Han beskyldte dem for at have forraadt Staden, da Morerne beleirede den. Øjeblikket kunde ikke være gunstigere, thi strax derefter lavede Spanierne sig til den hellige Krig, og ansaae det for Christendommens første Pligt, at gjøre Forberedelse dertil med at myrde Jøderne.

Man gik endnu videre. Man beskyldte (1250) Jøderne for at have korsfæstet en christen Dreng. Man foregav, at dette Mord var blevet aabenbaret ved et over hans Grav brændende Lys; man tog den Døde op af Jorden, bragte ham til Kirken i Saragossa, dyrkede ham som en Helgen, fortalte mange Mirakler, og Saragossa ansaaes nu for en hellig Stad og et nyt Jerusalem. Men Paafundet var for grovt og eenfoldigt; det maa ikke have virket, thi man saae ingen Forfølgelse paafølge. — Man tog nu sin Tilflugt til en anden List og indbildte menig Mand, at en Jøde, som med sin hele Familie paa den Tid lod sig døbe, havde i en Klippe fundet en Bog, hvori der stod: »Guds Søn skal fødes af Jomfru Marie udi den tredie Verden og skal lide for Menneskets Forløsning.« Ved dette Bedragerie vilde man formodentlig vise Jødernes Forstokkelse, for siden desto bedre at finde Leilighed til at plyndre dem. Man foranstaltede Controverser imellem Christne og Jøder, hvori disse skulde overbevises om deres Vildfarelser. Den bekiendte Raimondus de Pennaforte, General for Dominicanerne, som roste sig af, at han med sine Prækener havde omvendt 10,000 Jøder, havde i den arragoniske Konges Nærværelse en saadan Samtale med den jødiske Cabalist, Moses Nachmanides. Striden endtes med at enhver af Parterne tilskrev sig Seiren. At den blev usselt ført, skiønnes blandt andet deraf, at Munkene vilde bevise den hellige Trefoldighed af Vinens Lugt, Smag og Farve, og at den stiftede mere Skade end Gavn sees deraf, at Paven lastede Kongen af Aragonien, fordi han havde tilladt den.

Man havde ogsaa andre Midler til at sætte Smykke paa Plyndringer og Forfølgelser. Under Alphons's Regiering kastede man et dødt Legeme ind i en Jødes Huus;

Almuen kom i Bevægelse derover og myrdede i Orsona alle de Jøder, den stødte paa; i Palma fulgte man dette blodige Exempel, neppe saameget af Religionssværmerie som af Lyst til at plyndre og bestiæle de Myrdede. En ussel svag Regent, der selv skialv for den geistlige og verdslige Pøbel, maatte til Jødernes Ulykke just være Scepteret betroet. De bragte deres Klagemaal for Tronen; deres Sag blev paa det strængeste undersøgt, og de selv i alle Dele frikiendte for den nederdrægtige Beskyldning, der havde kostet saamange Strømme af Blod. Men istedet for at antage sig disse Ulykkeliges Sag, og straffe deres Forfølgere med retfærdig Strænghed, bebreidede han dem, at de ved den Aager de dreve og den Pragt de viste i deres Klædedragt ophidsede Spanierne imod sig. Men at dette deels var en ussel Undskyldning for nederdrægtige Menneskers blodige Grusomheder, deels en overdreven Bebreidelse, synes temmelig klart deraf, at denne Konge, da han ikke vidste hvad han skulde sige til Undskyldning for Pøbelens Grusomhed, bebreidede blandt andet ogsaa Jøderne, at de lærte deres Børn at synge, istedet for at de i deres Landflygtighed burde græde og sørge, og at de lærte dem at fegte, skiøndt de ikke brugtes i Krig. Fyndige Undskyldninger for Mord og Drab og Plyndring!

I Begyndelsen af det 14de Aarhundrede drev en heel Bande omkring i adskillige Provindser og dræbte og plyndrede Jøderne under Religionens Maske. Paa mange Steder bleve disse saa fortvivlede, at de omkom sig selv tilligemed deres Koner og Børn.

I Aaret 1321 udbrød Pest i Spanien. Jøderne bleve beskyldte for at have forgiftet Vandene, og Strømme af Blod maatte atter flyde. Øvrigheden, hvis Medlemmer, som bekiendt, lige indtil de nyere Tider bestod af Folk,

der, ligesom Corrigodøren i Figaro, havde kiøbt og betalt deres Embede, kunde ikke svare andet, end at saadant var efter Guds besluttede Raad over Jøderne. Vel kunde den ikke andet end frikiende dem for hiin skiændige Beskyldning; men den Uretfærdighed at man kastede den Uskyldige i Fængsel undskyldte man med, at det var skeet for at omvende dem. Da Jøderne vægrede sig ved at antage den christelige Religion bleve 15,000 kastede paa Ilden. Alting brugtes som et Paaskud til at plyndre dem. Endog af en Drøm, som Kong Alphonsus havde havt, vilde man tage Anledning til en saadan Forfølgelse, men den blev dog forhindret af den kongelige Prinds.

Hvor Religionen forvaltes af saadanne Tienere, der kunne de verdslige Love hverken virke retfærdigen eller kraftigen. Den lade og fattige, men tillige hoffærdige spanske Adel vidste herlig at benytte sig af Præsteskabets Iver, Folkets Overtro og Regentens Svaghed. Klerke og Riddersmænd forstode under alle Slags Forevendinger at tilvende sig Jødernes Eiendom. Vaagnede end engang imellem i Monarkens Bryst et Glimt af Retfærdighedsfølelse, saa søgte Adel og Geistlighed dog snart igien at slukke det. Saaledes befalede Alphons den Anden (1325) at alle de Buller, hvorved Prælaterne paastode sig løste fra den Forbindtlighed at betale hvad de skyldte deres jødiske Creditorer, skulde sættes ud af Kraft; men Modpartiet forstod snart at formaae svage Regenter til den uretfærdigste Fremgangsmaade. Det gik endog saavidt, at man ofte tvang Jøderne til at lade sig nøje med to Trediedele af Gieldsfordringernes Betaling til visse korte Tidsfrist, efter hvis Forløb de skulde have tabt deres Kraft.

Men midt under en saa uretfærdig og vilkaarlig Behandlingsmaade mødte man de meest paafaldende Modsigelser. Jøder beklædte de første Hædersposter og førte Titel af Don. Kongernes Livlæger vare ikke sielden Jøder, og i Aaret 1330 var alting i Spanien i en saadan Forvirring, at da Kongen vilde sætte Mynten paa en anden Fod, havde hans jødiske Livlæge Deel i denne Mynt. Mariana fortæller, uden dog at anføre noget Beviis, at denne Livlæge forfalskede Mynten, men en Mand, der ikke undseer sig ved at anføre de meest aabenbare Usandheder, kan og bør ingen Upartisk troe paa hans blotte Ord.

Men ligesaa rasende man stræbte at skille Jøderne ved deres Formue, ligesaa rasende arbeidede man paa at skille dem ved deres Fædrenetro. Selv i højeste Grad vildfarende vilde man omvende andre Vildfarende. Allerede i Slutningen af det 14de Aarhundrede, under Kong Johans Regiering, prædikede Ferdinand Martinez, Erkebisp i Niebla, med saadan fanatisk Iver mod Jøderne, at hele Byen kom i Oprør. Pøbelen begyndte at myrde Jøderne, fordi dette var den letteste Vei til at plyndre deres Huse, og det kostede den verdslige Øvrighed megen Umage at standse Raseriet.

I Begyndelsen af det 15de Aarhundrede opmuntrede en døbt Jøde, Jeronymo de Sancta Fide, Anti-Paven Benedictus XIII, som just opholdt sig i Arragonien, og hvis Livlæge hiin var, til at arbeide med Iver paa Jødernes Omvendelse. Han vilde paatage sig af Talmuden selv at overbevise dem om deres Vildfarelser. Der blev foranstaltet en Samtale mellem ham og en Deel lærde Jøder i Pavens Overværelse. Men Udfaldet var som sædvanlig: enhver af de stridende Partier tilskrev sig Seiren. — Efter denne jødiske Jøde-Omvender fremtraadte den

bekiendte Vincentius Ferrarius paa Omvendelses-Skuepladsen. Hvad Overtroen formaaer at giøre for en Klerks Anseelse havde den gjort for Ferrarius. Allerede i Moders Liv, hedte det, havde han gjøet, og deraf sluttede man, at han vilde blive en stor Prædikant. Han forstod intet andet Tungemaal end sit Modersmaal, og alligevel paastod man, at alle Folkeslag forstode ham, naar han prædikede. Man tillagde ham Mirakler, og fortæller, at da han kom ind i en Synagog med et Kors i Haanden og begyndte at prædike, satte der sig Kors paa alle Tilstædeværendes Klæder; alle bleve omvendte og Synagogen forvandlet til en christen Kirke, Hellig Korses kaldet. Man gaaer endnu videre og fortæller, at den store Kiæmpe St. Christoph gik Vincentius til Haande i at omvende Jøderne, og aabenbarede sig ofte for dem med Formaninger. Frugten af disse Anstrængelser, som understøttedes af Regieringen selv, vare mange Tusinde Jøders saakaldte Omvendelse. Uden Tvivl vidste Regieringen, som bestandig trængte til Penge, meget vel, at denne Omvendelse ikke kunde være oprigtig; men den var altid et prøvet Middel til, under Skin af Ret, at berøve Jøderne deres Formue. Neppe havde de vist nogen Kulde for den Tro, som de mere af Frygt end Overbevisning havde antaget, førend haarde Forordninger udkom imod dem. Man beskyldte dem for Kietterie; brændte mange Tusinde levende, og bemægtigede sig deres Eiendom. Da det sidste syntes at være det vigtigste Formaal for Omvendelsesværket, saa sparede man end ikke de Døde, endskiøndt disse dog ikke kunde omvendes mere. Liig bleve opgravne, deres Been brændte og deres efterladte Gods confisqueret.

Nogen Tid derefter beskyldte man Jøderne for at have havt Deel i Opstanden i Toledo. De bleve ilde

medhandlede, strænge Love udgaves imod dem og endog de Nysomvendte udelukkede fra deres Bestillinger og Værdigheder. Uretfærdigheden maa have været himmelskrigende, thi Geistlige selv tog sig, imod Sædvane, af Jødernes Sag, og endog Pave Nicolaus V maatte ved en Bulle excommunicere dem, der udførte hine skrækkelige Love.

Vi komme nu til Jødernes store og sidste Forfølgelse i Spanien. Men for rigtigen at kunne bedømme denne, efter sine sande Aarsager, maa man tænke sig Rigets Forfatning førend Ferdinands Tronbestigelse.

Henrik den Udygtige begyndte sin Regiering 1454, bestandig omgiven af Friller. Selv fuldkommen udmarvet af sandsesløse Glæder frembød hans Hof Castilianerne et Exempel paa det foragteligste Hyklerie og den meest tøileløse Ryggesløshed. Dronningen, en portugisisk Prindsesse, levede ligesaa aabenlyst med sine Galaner som Kongen med sine Yndlinger og Friller. Fornøielse var det eneste Formaal for alle Sysler, og Qvindagtighed den eneste Anbefaling til Yndest. Statsanliggenderne kom hver Dag mere og mere i Uorden, indtil Adelen, med Erkebispen af Toledo i Spidsen, modsatte sig Henriks ryggesløse Regiering, og fældte en Dom over deres Souverain, hvortil Historien hidtil ikke kunde opvise Mage, og, efter deres Formening, deres Privilegier hiemlede dem Ret. Den hele misfornøiede Adel blev sammenkaldet til et Møde i Avila. En stor Skueplads blev oprettet paa en Slætte uden for Byens Mure. Et Billede, forestillende Kongen, blev sat paa Thronen, klædt i kongelig Dragt, med en Krone paa Hovedet, et Scepter i Haanden, og Retfærdighedens Sværd ved Siden. Klagen mod Henrik blev oplæst, og Afsættelses-Dommen forkyndt i Overværelse af en talrig Forsamling. Ved Slut-

ningen af den første Artikel af Klagen, fremtraadte Erkebispen og rev Kronen af Billedets Hoved; ved Slutningen af den anden trak Greven af Placentia Retfærdigheds-Sværdet bort fra dets Side, ved Slutningen af den tredie vristede Greven af Benaventa det Scepteret ud af Haanden, og ved Slutningen af den sidste stødte Don Diego Lopez det hovedkulds ned af Tronen. I samme Øjeblik blev Don Alfonso, Kong Henriks Broder, et Barn paa 12 Aar, udraabt til Konge af Castilien og Leon i hiins Sted. En Borgerkrig paafulgte, og denne endtes ikke førend efter den nys kaarede unge Prindses Død. Erkebispen og hans Partie fortsatte imidlertid Krigen i Kongens Søsters, Isabelles, Navn, som de gave Titel af Infantinde. Henrik kunde ikke komme ud af sin Forlegenhed eller sidde trygt paa sin Trone, førend han havde undertegnet et af de meest ydmygende Fordrag, der nogensinde ere blevne en Souverain aftvungne; han indsatte sin Søster Isabella til Rigets eneste lovlige Arving, til Fornærmelse for hans navnkundige Datter Johanne, som de Misfornøjede paastode at Don Cueva var Fader til. Oprørernes Hovedbestræbelse gik nu ud paa at faae Prindsesse Isabella gift, og Valget faldt paa Prindsen af Arragonien, som de foretrak for Kongen af Portugals Søn og Kongen af Frankrigs Broder. Ægteskabs-Artiklerne bleve nu opsatte og det kongelige Par hemmelig viet af Erkebispen af Toledo.

Henrik, opbragt over dette Giftermaal, som han forudsaae vilde gjøre Ende paa hans Myndighed, forskaffede sine oprørske Undersaatter Hielp hos en mægtig Nabofyrste. Han giorde sin Søster arveløs og indsatte sin Datter igien i sin medfødte Rettighed. En rædsom Borgerkrig søndersled Riget. Navnene Johanne og Isabella gienløde fra alle Kanter, og vare allevegne et Løsen

til at gribe til Vaaben. Men omsider sluttedes Fred. Henrik forsonede sig med sin Søster og Ferdinand, uagtet man ingensted finder at han stadfæstede Isabelles Ret til Tronen; thi endog paa sit Yderste bekræftede han, at han ansaae Johanne for sin ægte Datter; Dronningen forsikkrede det samme edeligen. Henrik indsatte i et Testament denne Prindsesse til Kronarving, og hun blev udraabt til Dronning af Castilien og Placentia; men Ferdinands og Isabellas overlegne Lykke og Vaaben seirede. Kongen af Portugal nødsagedes til at forsage sin Niece og attraaede Brud, efter mange kraftesløse Anstrængelser og adskillige Aars Krig. Johanne gik i et Kloster, og da Ferdinands Fader just døde paa den Tid, forenedes Kongerigerne Arragonien og Sicilien med Leon og Castilien.

Hvad Henriks Forsoning med Ferdinand og Isabella angaaer, da synes den kun at have været tilsyneladende. Begge smigrede imidlertid for ham paa alle muelige Maader, for at betage Folket enhver Tvivl om en alvorlig og fuldkommen Forsoning. Men hvorledes det egentlig var bevendt med denne Forsoning udviste sig snart. Don Andre Cabrera indbød Kongen, Prindsen og Prindsessen til en stor Fest i det biskoplige Palæ i Segovia, den 1ste Maj 1474. Efter Maaltidet og midt under de festlige Glæder begyndte Kongen at klage over Smerte i Siden og maatte forlade Værelset. Brækning og andre tvetydige Tilfælde paafulgte, og alting lod formode, at Kongen havde faaet Gift. Han kom sig heller aldrig mere, og døde endnu samme Aar. Modpartiet beskyldte i et offentligt Manifest, i hele Europas Aasyn, Ferdinand og Isabella for at have forgivet Kong Henrik. Den partiske Jesuit Mariana, af hvem næsten alle de, der skreve Jødernes nyere Historie, have øst, søger at benægte denne Giftblander-Historie; men da han lader sig nøie

med blot at erklære hiint Manifest for en Opdigtelse, uden at han tør vove at fremlægge det, saa er hans Benægtelse af liden Vægt. Jesuiten Joseph D'Orleans, der i det Hele viser den modbydeligste Partiskhed for Ferdinand og Isabella, kan i denne Punkt ikke aldeles frikiende disse to Umennesker, men som en ægte Jesuit siger han: »Naar jeg vel overveier denne Histories Sammenkiædning, saa anseer jeg det for naturligt, at Ferdinand og Isabella have benyttet sig af mere end een lykkelig Forbrydelse, uden at have havt anden Deel deri end blot at høste Frugterne deraf« *).

Saaledes vare Ferdinand og Isabella komne, som den trædske Erkebisp af Toledos og en oprørsk Adels Creature, paa en tilranet Trone. Ran, Vold og Mord vare blevne saa almindelige i Riget at al Handel var standset, og endog Samfærselen imellem det ene og det andet Sted afbrudt. Under disse Omstændigheder blev Inquisitionen oprettet. 6000 Mennesker bleve i en Tid af fire Aar brændte efter dette Blodtribunals Befaling, og over 100,000 følte Virkningerne af dets Rædsler. Det var, i en vis Henseende, det samme i Spanien hvad Velfærds-Comitteen var tre Hundrede Aar derefter i Frankrige, under Robespierre. Man manglede Penge, og disse skulde tilveiebringes paa hvilkensomhelst Maade. Plyndresyge forenede sig med religiøs Fanatisme, og Jøderne bleve en Gienstand for begge.

»Længe arbeidede man«, siger en bekiendt Historieskriver **), »i Conseilet paa at udvirke Jødernes Fordrivelse, men de viseste Ministre satte sig bestandig

*) Hist. des Revol. D'Espagne p. J. D'Orleans T. 3 pag. 369.

**) Abrégé chronologique de l'Historie d'Espagne, depuis sa Fondation jusqu' au présent Regne, p. M. Désormeux T. 3. p. 87.

kraftigen derimod, i Betragtning af de overordentlige Fordele, som Staten havde af et talrigt, mægtigt, vindskibeligt og handlende Folk. men Dronningens Mening seirede. Denne Prindsesse troede uden Fare at kunne følge et Exempel, som Frankrige nogle Hundrede Aar i Forveien havde givet hende; hendes varmeste Ønske var, ikkun at regiere over Christne; desuden kunde hun ikke, uden at sukke, see den høieste Adels Blod besmittes ved idelige Ægteskaber med fornemme jødiske Familier, aldrig har nogen Prindsesse været saa ivrig for at give Adelen Glands og Reenhed.«

Af denne vist ikke partiske Forfatters Beretning seer man, at det just ikke var Jødernes Aager og Vindesyge, men Dronningens Fanatisme, næst Guldtørsten, der var Hovedaarsag til deres Forfølgelse. At Cardinal Ximenes spillede bag Dækket og brugte hende som Redskab, er imidlertid vist. Ximenes var overalt stedse mere paa Dronningens Partie end paa Kongens*). Det var den samme, som engang, ved at afsætte to af Rigets Store, lod affyre en Canon paa dem, der spurgte ham, hvad der berettigede ham dertil, med de Ord: hæc est ultima ratio regia!

Den 31. Marti 1492 lod Ferdinand udgaae et Edict, hvori han befalede Jøderne at forlade Riget inden 4 Maaneder, under Dødsstraf og Eiendoms Forliis, eller at antage den christelige Tro. Kongens Skriftefader raadede ham til at forkorte Fristen, hvilket ogsaa skete. I Juli 1492 forlode 160,000 Familier Spanien. Men hvor megen Umage Spanierne end giorde sig for at beholde deres Midler, skuffedes de dog i deres Forventning, og den eneste Nytte, der udsprang af denne magelige Volds-

---

*) S. Hist. des Revol. d'Espagne, p. J. D'orleans T. B. p. 596.

gierning, var Vexlers Opfindelse, som den gav Anledning til.

Den spanske Adel, der besad mere Christendom end Geistligheden, vilde imidlertid dog formilde denne grusomme Haardhed, men forgieves. Kong Ferdinand, der vilde indsmigre sig hos Geistligheden og beherskedes af Dronningen, var ubevægelig. Den foregaaende Borgerkrig, som man troede ikke bedre kunde hæves end ved Ferdinands Ægteforening med Isabella, giorde det maaskee nødvendigt for en Konge, der havde besteget en vaklende usurperet Trone, at holde med det stærkere Partie.

Mærkeligt er det, at det, som man i vore Dage i adskillige Skrifter beskylder Jøderne for ikke at giøre, og anseer for den vigtigste Hindring for deres Identification med Landets øvrige Undersaattere, just er det man bebreidede dem den Gang, nemlig at de giftede sig med Fruentimmer af anden Troesbekiendelse. Ja, man brugte det endog som det vigtigste Paaskud for deres Forfølgelse, fordi saadanne Ægteskaber strede imod Loven, og Holberg anmærker med Grund, at Jøderne bleve mildere behandlede af Sarazenerne end af de Christne; thi de første toge ikke i Betænkning at give dem deres Døttre. Havde Sarazenerne beholdt Herredømmet i Spanien, saa er der ingen Tvivl om at Jøderne havde amalgameret sig med Landets Indbyggere, som siden efter Morerne. Men det vilde den trædske Geistlighed ikke. Den vilde plyndre, rane og udsue Jøderne, og dette var den ikke saa let muligt naar de amalgameredes med de andre Indbyggere. Man maatte altsaa forebygge dette, dersom man med noget Held vilde udføre en Plyndrings-Plan. Moses af Cozzi prædikede med saadan Iver mod hine Giftermaal, at mange, formodentlig af Frygt for Følgerne, sendte deres Hustruer tilbage. Saaledes til-

intetgiordes det første og vigtigste Skridt til Jødernes Identification med de øvrige Indbyggere ved Landets egen Geistlighed.

Den spanske Regierings Nederdrægtighed viste sig ellers ved hiin Forfølgelse i sit sande afskyelige Lys. Under Dødsstraf og Eiendoms Forlis paalagde den Jøderne at rømme Riget inden tre Maaneder. Man tillod dem blot at sælge deres Varer, men forbød dem at medtage Guld, Sølv eller Ædelstene. Det var det samme som at rane dem al deres Eiendom, thi at de i saa kort en Frist umuelig kunde blive af med deres Varer, uden at de vilde saa godt som give dem bort, er indlysende. 100,000 Familier antoge den christelige Religion, og at en saadan Tvangstro skabte Hyklere, falder af sig selv.

Det Hele var altsaa en nederdrægtig Politiks Værk, fremledet af en fanatisk Qvinde og fuldført ved en svag og af Hierarkiet afhængig Monark. Ferdinand betiente sig, efter den upartiske og nøiagtige Viqgueforts Beretning, af Munke næsten i alle sine Anliggender, havde dem bestandig i sit Følge og brugte dem altid i sine Intriguer mod Nabofyrsterne*). Hvad saadanne Raadgivere i saadan en Tidspunkt og under saadanne Omstændigheder kunde virke mod Jøderne, er let at indsee.

Jeg har saaledes med Upartiskhed viist af Spaniens egen Historie Aarsagen hvorfor og Omstændighederne under hvilke Jøderne, for mere end 300 Aar siden, bleve fordrevne fra dette Rige. Vel er min Fremstilling af denne vigtige Gienstand ikke saaledes som man sædvanlig er vant til at see den i vore almindelige jødiske Historier, paa Holberg nær, hvis lyse Aand dog skuede noget dybere ind i Tingene, endskiøndt ogsaa han skrev med

*) S. Jos. d'Orleans. T. 3. p. 649.

al for liden Critik og al for stor Iilfærdighed til at man hos ham kan vente noget fuldkommen Tilfredsstillende. Ogsaa han fulgte den Skik at afskrive, uden altid at tænke paa hvem og hvad han afskrev. Jeg har opholdt mig noget længe ved dette Æmne, for at vise, hvor meget vi endnu trænge til en upartisk jødisk Historie, og hvorlidet blotte Compilationer fortiene dette Navn. Hvo, som med Fordomsfrihed og Eftertanke læser hvad jeg her har skrevet, vil neppe fæste Lid til hine Historieskrivere, som ville overtale os til at troe, at Jøderne i Spanien ved deres Aager og Vindesyge have paadraget sig denne gyselige Ulykke. Han vil lære at indsee, at en Forfatter, som f. Ex. Jesuiten Joseph D'Orleans, der i sit vidtløftige Værk om Revolutionerne i Spanien, endog holder en Lovtale over Ferdinand, fordi han har bandlyst Gudsbespottelse fra sit Rige, i det mindste maa læses og bruges med større Varsomhed, end man hidtil har havt for Skik.

Jødernes Fordrivelse fra Spanien anseer jeg for den allerstørste Hindring, der nogensinde er bleven lagt i Veien for deres Identification med andre Nationer, og for en Handling, som styrtede dem Aarhundrede tilbage i Cultur. At Nærmelsen allerede den Gang var betydelig, beviser deres Ægteskaber med den fornemste spanske Adel, een af Hovedaarsagerne til deres Forfølgelse. Havde den spanske Regiering ikke været fanatisk og guldtørstig, saa havde den selv befordret denne Nærmelse. Staten havde da vundet 800,000 Borgere og Borgerinder, Kirken ligesaa mange sande Christne, og Jødedommet havde for en stor Deel allerede for mere end 300 Aar siden fundet sin Grav i Spanien. Men nu brugte den en modsat Fremgangsmaade, og gav selv Anledning til at Religionshad, og overdreven Andægtighed, Frugten af Forfølgelser

6*

og haard Medfart, maatte udbrede sig blandt et Folk, hvoraf mange Medlemmer allerede ved Blodets hellige Baand havde søgt at identificere sig med Spanierne. — Saaledes blive de historiske Kiendsgierninger man vil anføre mod Jøderne netop et Beviis for, at de ei have andet end det herskende Religionssamfund at takke for at de ikke ere komne videre i Cultur end man bebreider dem.«

* *

»Følger man med et grandskende Øje Jødernes Skiæbne i de forskiellige Aarhundreder og de forskiellige Stater, saa møder man de ubegribeligste Modsigelser.

At Jesus nedstammede fra Juda; at Navnet selv er jødisk; at Apostlerne vare Jøder; at det Tungemaal, hvori Jesus oprindelig forkyndte sin Lære, var det samme, hvori Jødernes hellige Bøger ere skrevne; at disse Bøger agtes af Christne for ligesaa hellige som af Jøderne; at Jøderne ligesom alle Christne troe paa Gud og Udødelighed, alt det har hverken Cardinal Ximenes nægtet i det 15de eller en Buchholtz i det 19de Aarhundrede. Men uagtet Religionens hellige Baand i saa mange Henseender sammenknytter Christen og Jøde, saa have disse to Brødre dog nu i 18 Aarhundreder næsten uophørlig lagt i aaben Krig sammen. Den christelige Religions første Bud er Forsonlighed, og alligevel have 18 Sekler ikke formaaet ganske at forsone Christendommen med Jødedommet. Den yngre Broder er voxet den ældre over Hovedet, er bleven stærk og mægtig og frugtbar; men har han ogsaa altid viist sig mod den ældre saaledes som den Mægtigere bør vise sig mod den Svagere?

Vi forbigaae Jødernes senere Skiæbne udenfor Danmark, og holde os her kun til deres Forfatning i vort Fødeland, Hovedformaalet for vor Undersøgelse.

Det var den 30. Junii 1684 at Portugisere af den hebraiske Religion — saaledes kaldes de i Forordningen — fik Privilegium paa at nedsætte sig i Kongens Riger og Lande og den 23. Jan. 1750 blev dette Privilegium fornyet og stadfæstet saaledes, at de ubehindret kunne reise frem og tilbage i Kongens Riger og Lande. De saakaldte tydske Jøder maatte erhverve sig Speciel-Tilladelse til at bosætte sig i de Danske Stater.

Uagtet de Friheder, som ved det forhennævnte Privilegium forundtes de portugisiske Jøder, sporedes dog ikke at synderlig mange benyttede sig deraf. Kun meget faa egentlige Portugisere kom herind; de fleste vare Tydske. For 50 Aar siden skal der neppe have været 50 Jødefamilier her i Kiøbenhavn. Men efterhaanden kom der flere hertil, for det meste fra Tydskland, og omtrent for 25 Aar siden udgjorde de i Kjøbenhavn bosatte Jødefamiliers Tal 250. Handel var den eneste Næringsvei. man tillod dem at drive, men under saa mange Indskrænkninger, at den egentlige tilladte Jødehandel var een af de allerbesynderligste Næringsdrivter, der kan tænkes. I enhver Jødes Borgerskabsbrev hedte det: at han skulde have Tilladelse at drive samme Næring og Biering som andre af hans Troesbekiendere [1]). Men

---

[1]) [»Det er unegtelig tungt at vide med sig selv, at man er en ærlig Mand, at man er af en retskaffen Tænkemaade, og alligevel have den Vished, at man bliver anseet af Mængden, af sine egne Medborgere for det Modsatte, fordi man har faaet sin Tilværelse i een og ikke i en anden Folkestamme, i en Stamme, i hvilken det uden Formue eller Midler var en Umulighed at ernære sig paa

spurgte man hvad det da egentlig var for en Handel han maatte drive, saa blev Svaret meget utilfredsstillende. Aaben Bod turde han ikke have, thi det stred mod de christne Kræmmeres Laugsartikler; gaae fra Huus til Huus og falbyde Varer stred ogsaa mod disse; laane paa Pant til høiere end 4 pC. var ulovlig. Der blev ham altsaa intet andet tilbage, naar han vilde ernære sig paa en lovlig Maade, end at handle med gamle Klæder, Sølv, vexle Penge etc. Han turde ikke engang handle med Bissekram, thi dette stred mod Isenkræmmernes Privilegium.

Dette var Jødernes Forfatning lige indtil de tre første Fjerdedele af det 18de Aarhundrede. Vel kunde de anlægge Fabriker, men dertil udkrævedes Summer, som de fleste af dem manglede. De Formuendes Tal var derfor

---

lovlig og moralsk Maade. Jeg har i min Barndom lønlig (som Børn handle vi barnagtig) hyppig beskuet mangen en Scene i en fattig Jødefamilie. som jeg endnu erindrer med Vemodighed. Naar Faderen, som havde en heel Vrimmel af Børn, kom hjem om Aftenen, optalte han under uophørlig Forklaring sine Indtægter for gamle Klæder, som han havde negotieret med, og hvorpaa hele Fordelen som oftest bestod i faa Kobberskillinger. En Lethed til at fatte og begribe havde sat mig i Stand til at forstaae hans tydsk-ebræiske Jødesprog, og Erhvervelsen var, som jeg hørte, sædvanligen faa Mark for en heel Dags Omstreifen hele Kjøbenhavn igjennem. uagtet der var anvendt alle de Overtalelseskonster, der ved Kjøb og Salg havde staaet i Jødens Magt. Velgjørenhed af Familiens egen Nation gav den een festlig Aften hver Uge, men Tak skee det velgjørende Forsyn, at denne Fest ikke blev min Lod! Var jeg i en saadan Huusfaders Sted, jeg kunde ikke værge mig for Tanken om den menneskelige Uretfærdighed, og var jeg af den Nation, mere formuende end denne, jeg vilde sukke over mine samtidige Religionsbrødres uforskyldt tunge Lod, sukke dobbelt, fordi jeg indsaae Kilden dertil: selv nu kan jeg ikke værge mig for dette Suk« Skrivtet Moses og Jesus for Sandhedens Undersøgelsesstoel. Nr. 1. 1813. Udg. af J. Werfel.]

meget ringe og Flertallet levede i egentlig Forstand af Skakkerie.

Om Jødernes borgerlige Forbedring bekymrede sig ingen. Deres Børns Opdragelse var overdragen til raa Polakker, som kom herind fra fjerne Lande. Den fra alle borgerlige Næringsveie udelukkede Jøde havde nok at tænke paa [med] at skaffe sig og sine Brød til at han kunde tænke videre paa sin egen og sine Børns Cultur. Selv opdraget og nedsjunken i den dybeste Vankundighed havde han sjelden nogen Sands for andet end Handel og Penge. De sidste bleve Maalestokken for al Fortjeneste, og maatte nødvendig blive det, fordi Staten og hans Medundersaattere af den herskende Religion fandt ham uværdig til at deeltage i alle de Sysler, der kunde nære og befæste hver Følelse for sand Borgerværd og Borgerdyd. Drengen havde neppe fyldt sit 13de Aar førend han allerede maatte lægge Grunden til sin tilkommende Næringsvei, som var den samme som Faderens, usikker, møisommelig, forsmædelig. Jødehandel var den eneste Vei til Livets Ophold, han saae for sig, Penge det sidste og høieste Maal for al jordisk Lyksalighed.

Saaledes stode Sagerne næsten henved et Aarhundrede. Menneskevennen sukkede, Hoben loe, og Staten var ligegyldig, Præster tordnede mod Jøder i Kirken; Drengene spottede dem paa Gaden, Folk af Opdragelse i Huset, og Digterne paa Skuepladsen.

Den herlige Blomst — Cultur — der kræver [re]en Luft og omhyggelig Pleie, kunde umuelig trives i en saa stenet og utaknemmelig Bund.

Ingen indsaae imidlertid det Inconseqvente i at indskrænke en heel Menneskeclasse til en eneste Næringsvei: Handel, og denne Handel atter til saa snevre Grændser. Man tillod den ene fremmede Jøde efter den anden at

bosætte sig, og at give [d. e. gav] ham Borgerskab paa at ernære sig ligesom alle hans andre Troesforvandte. Følgerne heraf vare let at forudsee.

Een af de værste af disse Følger var, at denne Indskrænkning til den blotte Handel befæstede religiøs Overtro. Den Forbindelse og de Forhold, hvori den ene Jøde stod til den anden, avlede gjensidig Frygt. Den fattige Jøde maatte vogte sig saare meget for, ikke at forarge sin mere formuende Troesforvandt ved at overtræde var det end den ubetydeligste Kirke-Skik, dersom han vilde beholde hans Credit eller Understøttelse, som han dog saa høilig trængte til, og Jøden N. . .'s (S. Dansk Museum) Forfølgelse i Hamborg vidner noksom om hvormeget der i de Dage vovedes ved, ikke i eet og alt at holde sig til alle muelige Ceremonier. Handelen, hvortil man næsten i alle Stater fordømte Jøderne, var altsaa det Baand, der, med Interessens jernstærke Lænker, bandt dem til Overtro og standsede hos dem hvert Fremskridt til Cultur. Dertil kom endnu, at man tillod raa Polakker at være deres Ungdomslærere, ja endog Rabbinere. Disses Interesse krævede at modsætte sig enhver Lysstraale, der vovede at trænge ind i dette mørke Labyrinth af misforstaaet Religiøsitet og kirkelige Skikke.

Men Oplysningens Morgensol, som opklarede vort Fædrenelands Horizont, begyndte nu ogsaa at udbrede sine velgjørende Straaler over de mosaiske Troesbekiendere. Den 29de Sept. 1788 udkom en Placat, som byder: »At saavel Haandværksmesterne som Jøderne maae have Frihed til at indgaae Accord med hinanden angaaende Læredrenges Antagelse. (Paa det at de herværende Jøder ligesom paa andre Steder er begyndt, kunne vænnes til at lade deres Børn oplære til Haandværker, Manufacturer

eller andre nyttige Haandteringer, hvorved de paa lovlig Maade kunde erhverve deres Brød og blive nyttige Borgere i Staten).«

Dette var et stort, et vigtigt Skridt til de kiøbenhavnske Jøders Cultur og et talende Vidnesbyrd om den oplyste danske Regjerings humane Tænkemaade.

Men den Ager, hvor man i Aartusinder har ladet groe, ja endog saaet Ukrud, kan umuelig befries derfor i nogle faa Aar. Det udkræver megen Tid og ufortrøden Anstrængelse. Man maa ikke trættes ved at luge naar man ønsker at naae det tilsigtede Maal.

De Hindringer, der lagde sig i Veien for Jødernes Ansættelse til Haandværker og nyttige Haandteringer, vare ikke faa. Et Hang til Handel, der var gaaet i Arv fra Slægt til Slægt som den eneste Vei til Lykke og Agtelse; en misforstaaet Religiøsitet, som de gjensidige Handelsforhold og den gjensidige Interesse avlede; en Fordomsfuldhed hos adskillige christne Laugsmestere, der skulde oplære Jødedrenge, og hos christne Læredrenge, der paa mange Maader drillede deres jødiske Medlærlinge, vare nogle af de vigtigste Hindringer. Men ogsaa disse havde snart været overvundne, dersom man uheldigviis ikke havde været alt for eftergivende i at forunde en Deel Jøder, der hverken besade Formue eller havde lært en nyttig Haandtering, Tilladelse til at bosætte sig her i Landet. Ved denne Eftergivenhed tabte Landets indfødte Jøder meget. Fremmede som kom herind, hos hvilke man umuelig kunde forudsætte den Kjerlighed til Fødeland og den Agtelse for Medborgeres Omdømme som hos den Indfødte, tillode sig alskens Svig, gjorde at den indfødte retskafne Mand af den mosaiske Troeslære og [-saa] blev saaledes indbefattet i den almindelige Dom, som Udskuddet af disse Troesbekjendere havde givet

grundet Anledning til. Det Ord Jøde var saa almindelig i Ordets forhadte Forstand, at det brugtes som en fælles Benævnelse for Pidskebaands-Jøde og en Mendelssohn.

Men, vil man være oprigtig, saa maa man dog indrømme, at mangfoldige af de nærværende mosaiske Troesbekjendere i Kjøbenhavn virkelig have gjort betydelige Fremskridt i Oplysning i de to sidste Aarti. Deres Børn faae en til Tidsalderens Cultur svarende Underviisning, det saakaldte Jødesprog afskaffes, og den opvoxende Slægt begynder alt mere og mere at faae Smag for nyttige og gavnlige Sysler. Under vor oplyste og menneskekjerlige Regjering nyde Jøderne fælleds Borgerrettigheder med deres christne Medundersaattere, og naar først den gamle kirkelig rettroende Slægt er uddød, maa og vil Forskjellen mellem Jøde og Christen, som Borger og Undersaat betragtet, ganske ophøre af sig selv.«

* *

»De jødiske Troesbekiendere bestaae i dette Øjeblik af fire meget forskiellige Classer. Den første indbefatter de rabbinske Orthodoxer, der af Hiertens Grund ere Rabbinismen hengivne, og gjøre den til Rettesnor for deres Sindelav og Handlinger. De bære en trykkende Byrde af Menneskettilsætninger paa deres Skuldre, men vilde hellere segnet under Byrden end tilgive, at nogen i ringeste Henseende skal lette dem samme; men de bære ogsaa med from Hengivelse enhver politisk Byrde, man paalægger dem, og ville aldrig stræbe efter at befrie sig for den. Deres Hierte er godt; Medlidenhed, der ofte grændser til Svaghed, Velgjørenhed, der næsten udarter til Ødselhed, udgjør Hovedtrækkene i deres Characteer.

De ville aldrig give nogen Ikke-Jøde grundet Anledning til Klage. — Men denne Classe lader sig igjen inddele i to Underafdelinger: de lærde og de ulærde rabbinske Orthodoxer. De lærde, hvis Tal er meget ubetydeligt i Forhold til de Ulærdes, forstaae, skiønt sielden grundigt, Hebraisk, men ere desto mere bevandrede i Gemara og Mischna. De Ulærde derimod ere sædvanligen Ignoranter i Ordets egentlige Betydning. De iagttage den ubetydeligste Ceremonie, med en grændseløs Samvittighedsfuldhed, uden at vide hvorfor, og forstaae ikke engang de Bønner, de læse. Deres Fornuft er ganske tagen fangen under Troen. Deres Religionshad strækker sig ene og allene til de af deres egne Troesforvandte, der ikke med samme Nidkierhed som de iagttage de religiøse Ceremonier, thi de staae i den falske Formening, at den ene Jøde er Borgen for den andens Synder; men om alle andre Religionssecters Synder bekymre de sig aldeles ikke, da de aldrig have paataget sig at indestaae Guddommen for disses Moralitet eller Religiøsitet. Det hedder, »alle Israeliter ere Borgen den ene for den anden,« og uagtet Meningen heraf tydelig er den, at de Handlinger, enkelte begaae, lettelig tilskrives hele Troessamfundet, saa tage de ivrige Orthodoxer dog denne Sentence i sin bogstavelige Betydning, og ansee de Synder, som deres Troesforvandte begaae, for noget de selv ville komme til at bøde for som Cautionister og Selvskyldnere. Alt hvad der er sagt om deres fiendtlige Sindelag mod Christne er grundfalsk. Det hedder tvertimod i Tract. Sanhedrin og i jad hachsaka: »De Dydige blandt Verdens Folkeslag arve Guds Rige.«

Den anden Classe bestaaer af dannede Rabbaniter, der besidde alle de førstes Dyder, men ikke alle deres Feil. De bære vel og ligesom hine Ceremonial-

lovens Aag, men den Dannelse, de have forskaffet sig, lader dem dobbelt føle Vægten af dette Aag. De længes meget efter en Reform, og vilde med Glæde kaste sig i en viis Reformators Arme. De have dannet sig et eget System i Religionssager, ere velgjørende mod enhver, retskafne Ægtemænd og Fædre, sande Venner og gode Borgere. Men de ville nødig opvække Forargelse blandt deres orthodoxe Slægtninge og Troesforvandte. De iagttage derfor mange ubetydelige Ceremonier, mere af Eftergivenhed end af Overbeviisning.

Den tredie Classe bestaaer af et Slags Antipoder af disse. Det er dem, der kalde sig Oplyste, som bortslænge Kiernen tilligemed Skallen. De have hverken læst det gamle eller det nye Testamente, hverken Talmuden eller Luthers Catechismus, men alligevel ansee de sig for meget oplyste Personer. De have antaget de Christnes Lyder, uden tillige at pryde sig med deres mange Dyder. Selv det Lands Sprog, hvor de ere fødte og opdragne, agte de ikke Umagen værd at tale rigtig og bestemt. Naar de kun ere klædte som Spradebasser, og kunne glimre blandt deres christne Medborgere, saa troe de allerede at have opnaaet en høi Grad af Oplysning, og see med Haan ned paa deres langt værdigere rettroende Troesforvandte. De ringeagte al aandelig Dannelse, bryde sig intet om boglige Kundskaber, sætte Menneskets høieste Værd i Penge og udvortes Glimmer; men røbe ved alle Leiligheder deres Raaehed og Vankundighed baade ved deres Maal, Lader og Væsen [1]).

---

[1]) [»Med en især i de sidste Tider dybere og dybere siunken Foragt for de sig høiere og høiere svingende, straajunkererende, med det Uværd, de har, og den Værdie, de ikke har, pralende Pidskebaands-Lapser, der næsten berettige Pøbelen til Forhaanelse, . . . elskede og beundrede jeg desto reenere de enkelte, der giorde mig

Uagtet Fruentimmerne af mosaisk Troesbekiendelse i Almindelighed udmærke sig ved Huslighed og Ærbarhed, saa gives der dog nogle iblandt dem, der ansee sig for meget oplyste og cultiverede naar de efterabe de af de christne Fruentimmer, der udmærke sig ved Glimresyge, Forfængelighed og Flanevurrenhed, medens de ganske glemme de Dyder, der udgjøre den sande Danneqvindes bedste Smykke. De foragte ofte den retskafne og cultiverede Mand af deres egen Troesbekiendelse, ansee det for deres største Lykke at kunne tækkes hver ikke-jødisk Taabe, og gjøre sig kun alt for tidt latterlige ved deres affecterede Væsen og kaudervelske Sprog.

Den fjerde Classe bestaaer af sande dannede og oplyste Jøder. De ere deels Tilhængere af den ægte naturlige Religion, deels Mosaiter, d. e. Bekiendere af den for alle overtroiske Ceremonier og Skikke rensede mosaiske Judaisme, saaledes som den er foredraget af Propheterne, eller de grunde den naturlige Religion (thi et saadant renset Jødedom er jo intet uden den ægte naturlige Religion) bygget paa Moses's og Propheternes Autoritet *). Anvender man nu denne Classification paa Jøderne i Kjøbenhavn, saa finder man, at de egentlig kirkelig orthodoxe med hvert Aar blive færre ligesom den ældre Generation uddøer til, og at derimod den hele nyere, der nyder ordentlig Undervisning i Instituter og Skoler, vil blive at henregne blandt den fierde og sidste Classe.«

* *

---

begribeligt, at Menneskehedens ypperste Velgiører havde kunnet nedstamme fra Juda.« J. Baggesen: Om Jøderne. S. 28.]

*) Man see f. Ex. Jesaia XXX 15, 16; LVIII, 6, 7; Jeremia XXII, 15, 16; Hesekiel XVIII; Hosea VI, 7; Micha VI, 8.

»De mod Jøderne fremsatte religiøse Beskyldninger lade sig ikke tydelig bedømme, med mindre man har et klart Begreb om de talmudiske Hovedskrifters egentlige Oprindelse og Tendence.

Talmud, som er den Kilde, hvoraf Rabbinismen øser sine Sætninger og Lærdomme, bestaaer af Mischna og Gemara.

Forfatterne til Mischna begyndte at blomstre i Førstningen af det andet Tempel, under Alexanders Regiering, og den jerusalemske Ypperstepræst, Simon den første. Sanhedrin valgtes tilligemed sin Præsident af Davids Huus; de fornemste Lærde udgjorde et Lovgivningscorps, der skulde bevare og forklare Loven tilligemed alt hvad der angik Nationens almindelige Bestyrelse, og vare de vigtigste Forfattere af Mischna. I dette Tidsrum forfattede disse Lærde den jødiske Calender, der bragtes til Fuldkommenhed og bærer Navn af Rabbi Adah og Samuel Jarchinoi, der levede 240 Aar efter Christi Fødsel. Denne Almanak, som grunder sig paa de sindrigste Beregninger efter Maaneaarene, er et talende Beviis paa, at Datidens jødiske Lærde ikke var saa langt tilbage i Cultur, som Jødernes Modstandere i vore Dage ville paastaae. — Mischnas Traditioner bleve efterhaanden forplantede fra Slægt til Slægt, og tilendebragte af Rabbi Jehuda hanasie (den Ypperste) omtrent 200 Aar efter Christi Fødsel. Han var en Samtidig og Yndling af de romerske Keisere Antonius philosophus, Marcus Antoninus og Commodus. Disse Keisere forlehnede ham med Værdigheder og forundte ham en betydelig Myndighed paa hans Post.

Mischna indeholder a) Forklaringer over og nøiere Bestemmelser af de mosaiske Love, og disse Forklaringer ere saavel saadanne, der, som Rabbinerne troe, Moses

selv har foredraget, som og saadanne, der først efter Argumentation, efter Skriftfortolkningens overleverede Regler, ere blevne udbragte; b) Bevaringslove *(Sepes legis)*, der blot skulde tjene til at holde enhver Jøde i en vis Afstand fra Forbudene og c) Indretninger og Skikke, som Vedtægten har hævdet. Men da disse Love og Anordninger ikke forplantedes ved Skrifter, men ene og allene ved mundtligt Foredrag og Overleveringer fra Læreren til Disciplen, saa var det ganske naturligt, at Rabbinerne snart vare af deelte Meninger om den eller hiin Lære, alt ligesom den ene Discipel har villet forstaaet eller hørt samme, den paa denne og hiin paa en anden Maade. I Mischna anføres nu disse Rabbinernes forskiellige Meninger overalt hvor Forskielligheden er stor, og sammenholdes med hinanden, uden at Samleren, Rab. Jehuda, altid erklærer sig for den eller hiin Mening, eller fælder nogen endelig Dom.

Paa adskillige Steder, hvor Jøderne bleve adspredte, oprettedes Collegier, af hvilke de vigtigste vare: i Assyrien, Chaldea, Jerusalem og Ægypten. Alle disse Collegier stode under et Overhoved, som Regenterne havde forlehnet med Værdighed og Myndighed til at røgte deres hellige Kald. Collegierne stode i gjensidig Brevvexling med hinanden, og den babyloniske Talmud var et Product af dette Tidspunct. Dette vidtløftige Værk, som ogsaa kaldes Gemara, er en Forklaring over Bibelen og Mischna, thi siden den sidstes Kundgjørelse var det Rabbinernes Hovedforretning, deels at oplyse og forklare de mørke Steder deri, hæve de deri forekommende tilsyneladende Modsigelser, prøve de forskiellige Meninger, og erklære sig for den ene eller den anden deraf; deels søgte de og at udlede af Mischna nye Lærdomme og Anordninger ved Argumentation og indføre nye Bevarings-

love *). Talmuden kan med Føje kaldes en Encyclopædie. Den indeholder theologiske, juridiske, oeconomiske etc. Afhandlinger. Den frembragtes, som forhen anført, ved den Correspondence, Collegierne underholdt, ved polemiske Spørgsmaal, Controverser og Debatter. Den indeholder ogsaa en Mængde philosophiske, moralske og allegoriske Stykker.

Dersom Samlerne af Gemara vare blevne i deres Forgiænger R. Jehudas Fodspor, havde gjort et passende Udvalg, og kun optaget i deres Samling det, som havde erholdt Nationens almindelige Bifald og uindskrænkede Autoritet, eller, naar de ikke vilde eller turde opkaste sig til Lovgivere, kun havde optaget det, der har Hensyn til Loven og er nødvendigt til dens Forstaaelighed, saa vilde Gemara vel have tabt meget i Autoritet, men den havde vundet desto mere i Qvalitet, og de sildigere Jøder vare sikkerlig blevne befriede for mange trykkende Vedtægter og tidsdræbende Ceremonier. Men Samlerne holdt det for raadeligt, at afvige fra den Bane, hiin Rabbi havde betegnet dem; de ansaae det for Pligt, at sørge for, at for Efterverdenen intet, som nogen Rabbiner nogensinde havde sagt, skulde tabes. Derfor optoge de i deres Samling alt hvad de forefandt uden mindste Valg, og derfor er Gemaras Indhold, saavel i Henseende til sit positive som sit relative Værd saa ganske forskielligt. Talmuden blev tilendebragt af R. Jossi, en Eftermand af R. Ascha, den Ypperste for Rabbinerne i Assyrien og

*) Talmudisterne fulgte bestandig den Regel, at sætte Hegn om Lovene, af Frygt for at de skulde vorde overtraadte, og derfor bleve tilsidst Indhegningerne saa mange, at Jøderne vare færdige at segne under Vægten af en talløs Hær af Ceremonial-Love, som den mindre Oplyste uden Prøvelse underkastede sig.

den første Befordrer af dette Værk, 500 Aar efter Christi Fødsel.

Talmudens høist forskiellige Indhold indrømmedes af Rabbinerne selv, og de betegnede denne Forskiellighed med caracteristiske Navne: *Halacha (Jus, Status, Ritus)* og *Aggadah (Narrationes).* Til Halacha hører Mischnas Forklaringer, Rabbinernes forskiellige Meninger, Tvivlsmaal og Kjendelsesgrunde i Henseènde til denne Forklaring, og endelig de nye Lærdomme, Sætninger og Bevaringslove. Men alt det øvrige, saasom enkelte Rabbineres adspredte Meninger og Ideer, angaaende religiøse, moralske, philosophiske og andre videnskabelige Gjenstande; allegoriske Forklaringer og Fòrtællinger, som ere bekiendte under Navn af Midrasch (Sagn, Fabler, Lignelser og desl.); alt dette henregnes under Aggada.

At der i denne Aggada findes mange Guldkorn; at den indbefatter meget Brugbart, Nyttigt og Lærerigt, der fortiener at bevares; at mange deri forekommende Fortællinger, deres ydre tilbagestødende Form uagtet, indeholde mange skiønne Tanker, der kun ere fattelige for dem, der ere tilbørlig bekiendte med Rabbinernes esoteriske Undervisning, trænger ikke her til noget Bevis, da det af andre Skribenter allerede tilfulde er godtgjort. Der kan være Klinte i Hveden, men at derfor just ikke alt er Klinte, saaledes som Eisenmenger og hans Apostler ville indbilde den mindre Sagkyndige, er en afgjort Sandhed.

Paa meer end eet Sted have Rabbinerne selv erklæret, at Aggada har aldeles ingen Authoritet og kan ikke paalægge nogen Forbindtlighed. I Talmud Tract. Sophrim fælder R. Ichaschua ben Levi følgende Dom over en Aggada: den, som har forfattet den, har ingen Fortieneste

erhvervet sig derved; men hvo, der forklarer den [lægger en fornuftig Mening deri], være velsignet.

Rabbi Samuel ben Cophni, en af de saakaldte Geonim*) siger: »Man maa ikke antage nogen Mening, som strider imod den sunde Menneskeforstand, om ogsaa denne Mening har Rabbinernes Authoritet for sig i Gemara.« — R. Moses ben Maimon eller Maimonides, der ligeledes regnedes blandt Geonim, skiønt han levede 100 Aar Aar sildigere, siger i sin Skrivelse til Rabbinerne i Marseille: »Det anstaaer ingen Jøde at lade visse paa Grunde byggede Meninger fare, fordi muieligen een blandt Talmudisterne har paastaaet det Modsatte: Rabbien kan enten virkelig have feilet, eller have forbundet dermed en anden for os ubekiendt Mening, eller lempet sig efter Tidsomstændighederne. Overhoved maa Mennesket ikke altid forkaste sin egen Mening, thi han har Øjnene for til og ikke bag til.«

Da nu Talmudens Bestanddele ere af saa ganske forskiellig Natur, da selv Talmudisterne, og de største og meest agtede Rabbinere lydeligen havde ivret mod en Deel af Gemara, misbillige og forkaste den, saa røbe Jødernes Antagonister saare tydeligt en fuldkommen Ubekiendskab med Talmuden og Rabbinismen, naar de ville bedømme det nuværende Jødedom efter Talmudens Lærdomme og Meninger. Lad denne eller hiin Rabbi i Gemara have havt den eller hiin Overtro, eller skadelige Mening: hvad kommer denne Mening den rabbinske Judaismus ved? Man antager den for det den er: nogle Individers Vildfarelser, nogle Sværmeres og Fanatikeres Hiernespind, og hvilken positiv Religion har ikke imellem-

*) Saaledes kaldes de Rabbinere, der levede fra det 6te til Enden af det 10de Aarhundrede. Geon betegner det samme som Excellence.

stunder havt Sværmere, hvilket Religionspartie, hvilken Sect kan rose sig af at have været fri for Fanatikere? — Den, der i vore Dage vil lære at kiende og rigtigen bedømme Nutidens Jødedom, den maa ikke opsøge det i Talmuden, meget mindre med Eisenmenger i mange sværmeriske og melancholske Rabbineres adspredte Skrifter; men han maa med Opmærksomhed studere dets eiendommelige Love og giøre sig bekiendt med dem i deres Sammenhæng; thi kun her viser sig Judaismen i sin sande Skikkelse.«

* * *

M. L. Nathanson: Jødernes foregivne Medvirkning til det fædrelandske Pengevæsens nuværende Tilstand.

I »Forerindringen« til J. Kragh Høsts Oversættelse af den tyske Forfatter Lueders Skrift »om Jødernes Forædling ved Regjeringen« aftrykker Oversætteren en Skrivelse, der er tilstillet ham fra »en sagkyndig Mand« (d. e. Grosserer M. L. Nathanson). Nathanson var dengang en 33aarig Mand, ivrig for Jødernes Kultivering, Hovedmanden for Oprettelsen af Skoler for deres Børn, syslende med Handelsvirksomhed og nationaløkonomiske Studier. I Skrivelsen giver han en Fremstilling af de sidste Tiders økonomiske Udvikling i Danmark, og det hedder derefter:

»Ligesom jeg nu tør haabe at have godtgjort, at vort Pengevæsen ifølge Tingenes naturlige Gang maatte forværre sig, haaber jeg ogsaa at have viist, at det ikke er Jøder, der have ført Penge ud af Landet, uden forsaavidt de ligemed alle andre have brugt udenlandske Artikler.

Det maa tillige bemærkes, at siden Begyndelsen af 1809, da rede Penges Udførsel blev forbuden, har man,

imod en liden Afgift og fire Maaneders Vexler, ved Bankokontoret kunnet faae Mynt eller Sølv bort, ligesom og Bankokontoret selv mod d. C. har kjøbt Samme. De ere altsaa ikke smuglede bort; de ere paa lovlig Maade sendte bort, for at dække dels Undersaatternes, dels Bankokontorets Fornødenheder; og jeg tør antage, at om ikke disse Udførseler havde havt Sted, vilde Coursen været bleven endnu slettere; thi saa havde der været endnu en liden Ressource mindre — en liden, siger jeg; thi her er ikke Tale om Millioner, mange Millioner. Det er allerede oplyst, at vi ikke havde megen klingende Mynt her i Landet. Hvor mangegange kunde vel den Million eller halvanden Specier udføres, som ved Krigens Udbrud maaskee fandtes i Speciesbanken? Og hvormange af hine Specier ere ikke endnu i Landet? Og udenfor Speciesbankens Besiddelser var der vist nok af anden klingende Mynt kun Ubetydeligt i Landet.

»Men Sølvtøj da; det blev jo kjøbt og smeltet.« — Foruden at dette besvarer sig selv, naar man seer hvorledes Guldsmede den Dag i Dag have nok at bestille fra Morgen til Aften, skal jeg anføre, at Beløbet af alt det Sølv der siden Krigens Udbrud her er blevet smeltet er — 300,000 Rdlr. d. C. i Sølv. Jeg veed dette af de Vedkommendes Bøger, som nu ere berettigede til at smelte; og Sølvkar udføres, som vitterlig er, aldrig usmeltede. Men disse 300,000 Rdlr. ere netop saameget som et Par ubemærkede Kræmmere før Krigen efterlod sig. — Hvad skal man dog sige til saadanne Argumenter!

Man samler ikke paa rede Penge for at lade dem ligge hen. Penge skal arbejde og ikke graves ned, saadan er hver Kjøbmands Grundsætning; og Skifteprotokollerne vise, at Jøderne ikke har efterladt sig klingende Mynt, ligesaalidt som Banko — hvorimod Adskillige af

de siden 1807 døde christne Handlende have efterladt sig Betydeligt deraf. Eet Boe er i Særdeleshed bekjendt for, Tid efter anden, at have med Bankokontoret omsat anseelige Summer Banko.

»Men Jøderne kjøbe dog Sølv og Penge.« Hvi sælger man netop til dem, som siges at skade saameget? Næsten aldrig hørte jeg nogenslags formelig Klage rejst, nogen Anholdelse iværksat imod de Jøder, til hvilke man forvexler sine Penge. Er ellers Pengevexling skadelig, saa maa den være ligesaa meget at laste, der bortvexler, som den, der tilvexler sig Pengene. Og er det ikke egentlig de, som indlade sig med de omstrejfende Jøder, der bidrage til at fordærve disse? Iblandt deres egne Troesforvandte føjes alle Anstalter til Afskaffelse af denne Handel — dog ikke som den der skulde være lovstridig, men blot som den, der har Almeenstemmen imod sig — til Afbenyttelse derimod af de Jøderne af Hans Majestæt saa ædelmodig forundte Friheder og Rettigheder. Hvorfor vil de Christne da opmuntre hiin Handel? — Overalt kan det vel ikke nægtes, at Jøden ofte ved sin Handel kun var de Christnes Haandlanger. For at fortjene et Par Procent maatte han bære Skylden for Alt, imedens hans Principaler gik aldeles rene og rolige. At imidlertid Omrejsning for at indvexle og opkjøbe klingende Mynt end ikke behøver Jødens Mellemkomst, dette viser allerede noksom Cancellieplakaten af 3. April 1810, der forbyder al Omrejsen i Norge — hvor dog ingen Jøder opholde sig — for at opkjøbe Mynter og Sølv.

Uhensigtsmæssigt er det vel heller ikke her at melde et Par Ord om de uhyre Rigdomme, Jøderne siden 1807 skal have samlet. — Et Par foreløbende Anmærkninger om Jøderne udenlands! Naar undtages Hamburg, som for fem sex Aar siden var det Sted, hvor alle rede Penge

bleve sammendyngede, have Jøderne neppe nogensteds i Europa overordentlig Formue. I Holland, hvor dette mest kunde være Tilfældet, hersker iblandt dem yderste Elændighed og ingenlunde Velstand. — Der findes i Amsterdam ikke tre Jøder, som eje anseelig Formue. Kun Jødernes Tarvelighed og Nøjsomhed have der hidtil reddet dem fra Undergang. England havde et stort jødisk Handelshuus, og det opofrede sig ganske for Regjeringen og Landet. Goldsmithernes sørgelige Ende — dog vel et talende Beviis paa jødisk Æresfølelse — er endnu i frisk Minde. Nogle faae engelske Jøder eje maaskee 100,000 Pd. Sterling. Resten hører til Middelklassen og Fattige. — I Preussen have næsten alle de jødiske Handelshuse, som under Friederich den Anden havde samlet sig Formue, siden spillet Fallit, og nu findes der kun faae anseelige Huse. I andre Stater, for Exempel i Østerrig, kan der vel være nogen Formue hos enkelte Jøder, men Rigdom saare sjelden. Fattig, som en polsk Jøde, er et Ordsprog. Men nok om Fremmede! — Lad os gaae tilbage til de her i Staden boende Jøder!

De saakaldte gamle rige Jøder dreve egentlig ingen betydelig Handel, ligesom overalt for en 40 Aar siden ikke synderlig Handel gaves i Kjøbenhavn. — Hvorledes da de gamle Jøder kom til deres Rigdom? Paa samme Maade, som Christne kom til deres. De begyndte uden at eje Noget. De Christne stode i en Bod eller vare paa et Kontor. Jøderne solgte Alenvarer, Uhre, gamle Klæder etc. Disses Handel var ligesaa lovlig som Hines; thi den saakaldede jødiske Handel var ordentlig foreskreven Jøden. Han maatte og torde ej give sig af med andet end den. Han levede meget sparsommelig, hvorfor han og beskyldtes for ikke at bringe Pengene i Omløb, ikke at give Konstnere og Haandverksfolk Noget at

fortjene — en Beskyldning, modsat den, vore Dages Jøder maa høre. — Naar nu en saadan Jøde havde fortjent sig nogle tusende Dalere, kunde han dermed godt komme ud; thi han brugte paa den Tid ej mere end nogle hundrede Daler aarlig. Nogle havde arvet en liden Sum efter deres Forældre, Andre havde bragt en saadan ind med, atter Andre havde seet Omstændighederne føje dem; og saaledes bragte de det omsider til en ti à femten tusende Daler. Havde de først saa meget sanket, og de fortærede aarlig ej mere end syv otte hundrede ja tusende, kunde de lettelig snart lægge femhundrede ja tusende op; og bleve de saaledes ved en tredive Aar, saa gik det lige naturligt og ærligt til at samle sig en Kapital af 70,000, ja 100,000 Rdl. Der har med alt det i de sidste 40 Aar kun været to ret rige Jøder i Kjøbenhavn, men hvilke og dreve ordentlig Handel, og af hvilke den Første dog, sine udbredte Forhold uagtet, efterlod sig kun 130,000 Rdlr., den Sidste kun 80,000 Rdlr. Nogle faae Andre efterlode sig fra 10,000 til 50,000 Rdlr. Aldrig fandt man rede Penge eller klingende Mynt efter dem. Deres Efterladenskab bestod for det Meste i kongelige Obligationer, Aktier osv. Ogsaa ejede de Fleste, som besad nogen, om end ubetydelig, Kapital, deres egne Huse eller Gaarde, især i Nærheden af Synagogen; og man talte saaledes, allerede før Ildebranden 1795, 60, om ikke flere, Steder i Kjøbenhavn, der tilhørte Jøder.

Da i 1789 Handelen her havde faaet en nye Skikkelse, da i samme Aar Jøderne havde erholdt en ny Prøve paa Regjeringens humane Grundsætninger i Tilladelsen at benytte sig af deres Evner og Kræfter, vorde Konstnere og Haandverksfolk, da den franske Revolution havde bragt endeel liberale Ideer i Omløb, imedens og en friere Aand udbredede sig iblandt dem fra Berlin, da

foregik og en Forvandling med de danske Jøder. De toge nu Deel i hver Green af den opblomstrende Handel; ikke blot paa Østersøen, selv til Indierne udrustede de hele Skibe. Det var naturligt, at de ligesaavelsom de christne Kjøbmænd maatte samle sig Penge. Men ogsaa de forsagede nu den forrige Tarvelighed saameget mere som de nærmede sig de Christne og derfor maatte leve mere paa en anden Fod.

Det engelske Overfald berøvede ogsaa Jøderne imidlertid siden, formedelst deres Bodmeriehandel, en meget betydelig Deel af deres Formue; dog vedblev endnu efter Krigens Udbrud endel Jøder at beholde anseelige Midler, men hvilke mest bestode i Obligationer og Bankosedler, som ved Tingenes Gang formindskedes i reel Værdi, saa man bestemt kan paastaae, at Jødernes Formue er langtfra, i reel Værdi at være hvad den var før Krigen. Ogsaa iblandt Jøderne bragtes ved Konjunkturerne nye Kjøbmænd, hvilke af og til vandt endel Numeraære, ligesom Kaperne o. fl. De gjorde nu Opsigt ved Prunkt og Pragt, og gave derved Anledning til den gængse Slutning, at de havde beriget sig paa deres Medborgeres Bekostning og samlet uhyre Rigdomme. De i den senere Tid afdøde Jøders efterladte Formue har dog oplyst det Modsatte. —

Denne er Sagens sande Stilling. Jeg veed nok at man slutter fra de faa Heste og Vogne, der sees at blive holdte, fra de Gaarde og Huse, de besidde, ja man lægger til: Jordejendomme og Landsteder, men disse Slutninger ere til Flauhed grundløse. Først holde Jøderne i Kjøbenhavn i Alt femten, højt tyve Heste og Vogne, Eenspændere iberegnede, af hvilket Antal Heste Endeel endog bruges til Fabrikerne. Jødenes Forfatning var før Krigen bedre og allerede da havde Adskillige af dem Eqvipage:

Men siden dens Udbrud have de først aldeles istemt den moderne Tone, hyldet den herskende Luxus. Hvad Under, om nogle Ynglinge iblandt Jøderne og ville vise sig i en Gig eller paa en holstensk Vogn, imedens saamange Folk om hvilke Ingen havde drømt Saadant, endog Kontorbetjente, nu viste sig saaledes. Hvorfor regnes det Ingen af disse til Brøde? De 220 Grosserere, vi have, og som for største Deel, lig Jøderne, begyndte med tom Haand, holde nu, troer jeg, paa Faae nær, Equipage; Mange af dem have 6—8 Heste og adskillige Vogne. Men hvem faldt det ind at anstille Inqvisition over hvorledes disse Mænd vare komne til deres Penge, ligesaalidt som hvorledes N. Brock og Ladige havde samlet Hver halvanden, Bodenhoff en heel Million — disse tre Mænd, som var komne fattige hid og ene ejede mere end alle Stadens Jøder tilsammen? Hvo troede sig beføjet til at undersøge hvorledes den fra Matros opstegne driftige Kaptein Koefod, Villers, Reiersen, J. L. Zinn, Ryberg, Lütken og Flere, deriblandt endel Kræmmere, som eje Equipager, Huse og Gaarde samt Landsteder, ja Traadhandlere, med Efterladenskab af 100,000 til 600,000 Rd. g. P., hvorledes de have forhvervet sig deres Skatte, efterat Alle have begyndt med Intet? Og nu vore Mæglere, der ligeledes næsten Alle traadte tomhændede op og hvis Indkomster bestode i halve Procenter, Eenprocenter osv. See vi ikke at Nogle have adskillige Equipager, mange Heste, Huse og Gaarde, Jordegods m. m. Og vore Sagførere: en Uldal og adskillige hans Efterfølgere — hvo bebrejdede Nogen af dem Alle, at de havde samlet sig Midler? Duelighed og Klogskab og Vindskibelighed og Redelighed, understyttede af Lykken, vare nok til at hjelpe dem frem.

Iøvrigt vilde aabenbare Intet være urigtigere end at slutte fra Overdaad til Rigdom; gjeldte en saadan Slutning, maatte vistnok megen Rigdom være samlet her.

Ligesaa urigtigt er det, naar man siger at Jøderne eje hele Byen eller hele Byer, Landsteder og Jordegodser. Efter indhentede Oplysninger besidde de i Kjøbenhavn kun noget over 100, maaskee højt 120 Huse og Gaarde, og allerede før Ildebranden 1795 havde de 60. Af Ejendomme til Landbrug tilhøre Jøder 2 Godser og 4 Bøndergaarde, af Lyststeder paa Landet 6 à 8. Dette er, hvad man saa skrækkelig overdriver.

Saaledes tør jeg troe, at have godtgjort, at det ikke er Jøderne i Særdeleshed, som har forværret vort Pengevæsen, men at Enhver af os Danske paa sin Maade har bidraget dertil, efterat Britterne ved deres ødelæggende Ran og Mordbrand havde omkastet den forrige Stilling. Ligesaalidt have Jøderne styret Pengevæsenet; snarere har dette styret dem. —

Det vilde glæde mig, om det her Meddeelte maatte af retsindige, oplyste, sagkyndige Borgere, Handlende, Embedsmænd, Lærde vorde læst med upartisk Sind. Det vilde glæde mig, om en og anden i Æmnet Ubevandret og Uindviet derved kunde faae det til en moden Dom fornødne Lys. Da vilde man maaskee erkjende, at vort Pengevæsen ene kan hæve sig, naar samtlige Statsborgere, Alle som Een, med alvorlig Villie igjen hylde vore Fædres Troe: Troen paa Tarvelighed og Sparsommelighed. Kun eet Aars Fornægtelse af al udenlandsk Kram! og — Tusinder af Agiotører, af Aagerkarle, af Skakrere, af Pugere, af Spekulanter, skal ikke kunne afværge at Tingen jo maa faae et andet Udseende. Beklagelig den Medborger, som Vankundighed og Enfoldighed mislede — men foragtelig og straf-

værdig hver den, om Saadanne gives, hvis Stilling og Indsigter have gjort ham fortrolig med Tingenes sande Sammenhæng og som dog ved opdigtede Fortællinger vil mislede sine Medborgere! — Foragtelig og strafværdig hver den, om Saadanne gives, som efter selv at have skakkret, aagret, puget, med Penge, Varer, Korn, vilde søge at dække sig bag en Muur af andre Medborgere, ligemeget til hvilken Religionssekt de høre.«

* * *

J. H. Bärens: Tillæg til Moses og Jesus.

Endelig har J. H. Bärens, f. 1761, d. 1813, Overretsassessor, Medlem af Fattigvæsenets Direktion, givet et varmblodigt Indlæg: »Tillæg til Moses og Jesus« 1813, hvori han skildrer Tilstanden blandt de københavnske Jøder paa den Tid. Han siger deri:

»I den Fremstillelse, jeg har lovet, har jeg søgt at bevise, at de Kjøbenhavnske Jøder, hvis Antal, omtrent 2400 med Koner og Børn, desuden er for lidet, til at det kan opvække Opmærksomhed, ligesaa godt som de Kristne opfylde almindelige moralske Pigter; at de ere gaaede og gaae frem i Kultur og Oplysning med stærkere Skridt end man har kunnet vente med Hensyn til de Hindringer, som de Kristne i den Henseende lægge dem iveien; at de forholdsvis ved nyttige Kundskaber, Konster og Haandværker, kort ved Industrie*), gjøre for Borgersamfundet ligesaa meget, om ikke mere end de kristne Kjøbmænd; at de i Fejdetid have forsvaret

*) Allerede tæller man 25 Fabrikker, anlagte af Jøder, der drives med Held. Hvilken dansk Patriot rejser igjennem Roeskilde, og glæder sig ikke over de skjønne Jødeanlæg sammesteds? kjendes her ikke Fabrikanterne Ahronson, Abrahamson, Henriques, Warburg, Trier, v. Halle, Fürsterne o. flere?

Byen og Fædrelandet*); at de, besjæles de end undertiden af Egennytte, lige med kristne Borgere eller Kjøbmænd, Grumhed og Ladhed, Skidenfærdighed og Uselskabelighed dog ingenlunde udmærke dem; at de bestræbe sig for at vinde de Kristnes Agtelse; at vore Jøder have Sands for Meget, som ikke er Penge, og maaskee af den Aarsag, maaskee af den vigtigere, at de i Handel og Vandel i Almindelighed lade sig nøje med ringere Fordel end de kristne Handlende, overhovedet have mindre Formue end de Kristne; at de, selv moralske, paa ingen Maade fordærve de Kristnes Moralitet; at Fabrikker godt komme ivejret, der ere anlagte ved Jødepenge; at der hos dem findes en sjelden Velvillie for de kristelige offentlige Indretninger**); at de, finde de sig end ligesaalidet som Oversætteren og andre kjøbstædfødte Kristne i at dyrke Jorden som Bønder, der blandt dem dog findes Landmænd***); at Kjøbenhavns Jøder aldeles ikke befatte sig med Handel af Kornvarer og Fedevarer, og saaledes ikke ere Skyld

---

*) Lieutenant Mejer har været Officer ved Landeværnet. Hans Majestæt har siden befordret ham til Officer ved Kongens Regiment. I Befordringen hedder det, at han er En af de Faa, som have udmærket sig i Bataillen ved Kjøge. I 2den April vare 7 Jøder paa Blokskibene, og een af dem er bleven hædret, fordi han udmærkede sig. Flere af dem have været paa Kanonbaadene og tilkaps.

**) Den, som gav 100 Rdl. D. C. til Trinitatis Skole, ville erindre, hvor mange Jøder der have givet til denne Skole, og at Flere ere dens aarlige Velgjørere.

***) Kjøbmand Koppel i Frederits, der har en skjøn Tobaksplantage, besidder andre Jordejendomme. En Broder til ham i Nyborg er ogsaa Landmand. Adskillige her bosatte Jøder have Jordejendomme. En af vore betydeligste jødiske Handlende lader sin Søn lære Landvæsenet hos Grev Ahlefeld paa Langeland.

i det værste af vore Dages Aageri, dette Aageri, som mest har voldet de nærværende trykkende Tidsomstændigheder.

Min Fremstillelse vil vise, hvorledes hæderlige Mænd blandt Jøderne have virket med Klogskab til deres Troesbekjenderes Forædling, og andre ved Anstrængelse til deres egen Dannelse, og hvorledes saaledes det Spørgsmaal maaskee er unødvendigt i Danmark, paa hvad Maade Regjeringen bør bidrage til Jødernes Forædling. Igrunden vil hint Bevis være overflødigt. Hvo har ikke kjendt den for tidlig bortdøde, af alle Kristne som Videnskabsmand og Menneske agtede Doktor Jacobi? Hvo kjender ikke som Lærde og Skribenter Grosserer Gottleb Eüchel, denne skarpsindige Lærde, hvem jeg skylder mange Oplysninger og Efterretninger, Skilderiets Udgiver, Boghandler S. Soldin, Regimentskirurgus Jacobsen, der nu i Paris ligesom her ansees for en udmærket Kirurg? Eller skulde jeg behøve at nævne som duelige i et vist Fag blandt Læger Bataillonskirurgus Gadolin, Marcus ved Defensionsflotillen i Beltet, Kandidat Magnussen ved Almindelig Hospital, Wallich, som nu med Hæder practiserer i Kalcutta, og flere Kompagnikirurger, af hvilke een mistede Livet paa Fregatten Najaden; i Kemi og Fysik Kandidatus Pharmaciæ Muhr, som med Held har anlagt en Konstbleg; i Philologi*) Simon, Salomonsen og G. Moses; i Lovkyndigheden Prokurator Delbanco; som Digter Fürst; som Skolelærer Oberlæreren ved Friskolen Gedalia Moses, der har udarbejdet tre Ebraiske Læsebøger med tydsk Oversættelse, hvilke Sagkyndige sætte i Klasse med de bedste, som ere udarbejdede for kristne

*) Blandt Døde kunde nævnes Kjøbenhavnerne Wessely og J. Eüchel.

Skoler; som Konstnere Medaillør Jacobsen, Medlem af Konsternes Akademi, Historiemaler Ham, Portrætmalerne Fränckel og Liepman, lærd Violinspiller Bogholder Gerson; som Kyndige i levende Sprog Translatørerne Henriques, Italiaender, Bonnier, Meldola; og blandt Haandværkere alle Dem, som Publikum kjender, tildels fra de aarlige Udstillinger af indenlandske Konst- og Flidsfrembringelser?

Der gives mange jødiske Studentere, som endnu ej ere i Levebrød, men som Publikum kjender fordelagtigen, f. Ex. Levy af hans trykte Tale ved Højtideligheden i Bings og Kalisch's Institut, da dets første Decennium blev højtideligholdt. Over en Snes haabefulde unge Mennesker ere i lærde Skoler, og ville gaae ud derfra til Højskolen. Selskabet til den jødiske Ungdoms Anbringelse til Konster og Haandværker vedbliver at virke heldigen. Directionen for den jødiske Friskole arbejder med Kraft til samme Øjemed. Hvorledes den vaager over de Unges Sæder, derom kan ogsaa Politimesteren vidne. For at forskaffe Drengene bedre selskabelig Omgang, gives mange af dem fri Kost hos hæderlige Mænd blandt Jøderne.

Fremstillelsen vil fremdeles vise, hvorledes de Kjøbenhavnske Jøder, der allerede have betydelige Udgifter, fordi de bekjende sig til anden end til den herskende Religion, desuagtet ikke give de kristne Borgere noget efter, naar det gjelder om at virke Gavn for borgerlige Indretninger. Her atter kun et Par Exempler. Klædefabrikørerne Philipsen og Henriques, i hvis Fabrik arbejde 120 Personer, have paa egen Bekostning gjort en Skoleindretning for de 30 kristelige Børn, der findes blandt Arbejderne. De undervises af en duelig kristelig Lærer i Læsning, Skrivning og Religion. Af Aviser og

offentlige Blade kjender Publikum tildels, hvad Hofraad A. Mejer har bidraget til offentlige Indretninger. Skulde alle Kristne vidne, der skylde ham Vejledning, Raad og Pengeunderstøttelse, især til Industriens Fremme, vilde han fremstaae i et skjønt Lys. Jeg staaer i ingen Forbindelse med ham, men at dømme efter nogle faa Samtaler, jeg har havt med ham, og hvad jeg af Kristne veed om ham, fortjener han den sjeldne Agtelse, som baade Jøder og Kristne enstemmigen viste ham, førend det i de senere Aaringer blev Dagens Tone at være imod Jøder, og fortrinligen at tillægge mange af dem Tanker, de aldrig havde, og Handlinger, de ikke tænkte paa. En i høj Grad dansk Patriot, Grosserer Nathanson, som fælleds Arbejde i samme Virkekredse har lært mig at agte, er for sin Daad bekjendt af indenlandske og udenlandske Blade.

Fremstillelsen vil endelig vise, at den oplyste Mands Dom ikke er i Strid med Regjeringens. Denne har saaledes med Dannebrogsordenen hædret Jødernes første, for sit Borgersind bekjendte Repræsentant, Mægler Wessely.

Man har imidlertid angrebet Jøderne fra den Side, som om deres Religions Lærdomme maatte gjøre dem til mindre gode Borgere end de Kristne. En interessant Del af Fremstillelsen skal derfor blive den sagkyndige Mands Overbevisning, at den Religionsundervisning, som Jødebørn i den senere Tid have faaet, bortfjerner alt fjendsk Sindelag imod de Kristne, og er skikket til at gjøre dem i Fremtiden til gavnlige Statsborgere. Dette er Tilfældet i Bings og Kalisch's særdeles gode Drengeinstitut, i den jødiske Friskole for Drenge, og i Karolineskolen for Piger, alle tre Undervisningsanstalter, som i Godhed ikke give de bedste kristne

noget efter. Jeg skal ikke anføre Hvad vor højst hæderlige Biskop Balle og flere oplyste Mænd, enigen med mig, have dømt om Religionsundervisningen i hine Skoler, uagtet jeg har Tilladelse dertil. Jeg vil blot anføre een Autoritet, der maa gjelde hos Alle, vor nu desværre bortrejste lærde Etatsraad og Professor N. Treschow, da hans Dom allerede er trykt. »Undervisningen i Religionens Lærdom«, hedder det i en Tale af ham, holden i Aaret 1811 i den jødiske Friskole, der har til Titel: Cultur forbinder Nationer, men smelter dem ikke sammen, »er ogsaa, som vi selv maae erkjende, saaledes beskaffen, at i det den, som billigt, søger at befæste Fædres Tro, den tillige, ved at indskærpe de alle Religioner fælleds Pligter og Grundsætninger, ej kan andet end frembringe almindelig Velvillighed eller Menneskekjærlighed tillige, derved fordrive indbyrdes Mistillid mellem dette og andre Folk, blandt hvilke de leve, men derimod nære den Fordragelighed, der altid har Sted mellem oplyste og retskafne Personer, hvor meget de end i speculative Læresætninger eller i visse paa historisk Troværdighed grundede Meninger kan afvige fra hverandre.« Mange Børn af Jøder ere ogsaa underviste, eller undervises i kristelige Drenge- og Pigeinstituter, og have imodtaget Undervisning i Moralen ligemed de kristne Børn. I de sidste 25 Aar have formuende Jøders Pigebørn ikke søgt jødiske Skoler.

For at give en Idee om Jødernes Troe, afskriver jeg nogle Læresætninger af den Religonskatekismus, der vil blive trykt med det første. De ere valgte af mig hist og her, men med Hensyn til den vakte Strid. Disse Læresætninger har jeg selv hørt foredrage i den jødiske Friskole.

»Den mosaiske Religion er den rene, sande Religion.«

»Dens Hovedgrundsætning er Troen paa en eneste Guds Tilværelse, paa en guddommelig Aabenbaring, paa en Straf og Belønning.«

»Enhver Pligt, Mennesket skylder sit Medmenneske, bør vi opfylde saavel imod hver anden som imod Israeliten.«

»Hovedbuddet i Mose Lov er dette: Elsk din Næste som dig selv.«

»Det er et Hovedbud, fordi Den, som elsker sit Medmenneske, vil vist vogte sig for at skade hans Person, Ære og Ejendom; Den vil tvertimod paa alle muelige Maader stræbe at tjene ham.«

»Dette Bud forkares saaledes: Alt hvad du ikke taaler af nogen Anden, gjør heller ikke imod ham.«

»Dette Bud bør ikke blot opfyldes imod Israeliterne. Vi skulle elske vort Medmenneske, af hvilken Nation og Tro han være vil.«

»Det tredie Bud lyder saaledes: Du skal ikke forfængeligen udtale den Evige, Din Guds Navn! Thi Gud lader ej Den være ustraffet, der forfængeligen udtaler hans Navn.«

»Dette Bud forbyder at misbruge Guds Navn til Eder og Forbandelser, Løgn og Bedrageri.«

»At sværge ved Guds Navn er tilladt, naar Øvrigheden paalægger os det, for at opdage en Sags Sandhed.«

»Forbuddet »Du skal ej myrde« indbefatter tillige, at vi ej skulle tilføje vort Medmenneskes Legeme nogen Skade: ej foraarsage hans Livs Forkortelse eller hans Helbreds Svækkelse, ved at krænke ham, eller unddrage ham de fornødne Næringsmidler, osv.«

»Man stjæler paa en uegentlig og skjult Maade, naar man unddrager sin Næste det ham Tilkommende ved List,

Bedrageri, Forfordelelse i Handel og Vandel, falsk Maal og Vægt o. a. d.«

»Det kaldes ogsaa at stjæle, naar man, uden egentligt selv at stjæle, kjøber og hæler Tyvekoster, eller understøtter Tyve i deres Foretagende.«

»Naar fundne Sager ej udleveres til den rette Ejer, da er det lige saa strafværdigt som Tyveri.«

»Alle Tyverier og Bedragerier føre ingen sand Gevinst med sig. Man taber andre Menneskers Tillid og Agtelse, og det Stjaalne bringer ingen Velsignelse.«

»Vi bør ikke sige noget falsk Vidnesbyrd: d. e.: Naar vi kaldes i Retten, for at bevidne en Sag, vi have seet eller hørt, da bør vi ikke lyve, intet fortie, men sige Sandheden, som vi have seet eller hørt Tingen.«

»Selv hemmelige Begjerligheder til Næstens Ejendomme skade; thi de gjøre os tilbøjelige til det Onde, og forlede os umærkeligen til at tænke paa deres Tilfredsstillelse, saa at disse Begjerligheder let bliver til Handlinger.«

»Det Had og den Forfølgelse, som Moses anbefaler i sine Bøger imod visse sin Tidsalders Folkeslag, bestemtes blot, fordi de, formedelst deres fordærvelige Sæder og Meninger og Skikke vare yderst skadelige for det menneskelige Kjøn. Med de nærværende Folkeslag bør vi leve i broderlig Enighed, da de alle erkjende og tilbede den sande Gud.«

»Kongen skyldes næst Gud Ærefrygt og Kjærlighed. Derfor skulle vi bede for hans Velfærd, troligen efterleve hans Forordninger, og med al muelig Opofring yde ham vore Tjenester. Af denne Pligt følger en anden, at ære og lyde den af Kongen satte Øvrighed, og troligen efterleve dens Befalinger.«

»Det Land, hvori jeg lever, og hvor jeg finder Næring, Beskjermelse og Tryghed, kalder jeg mit Fædreland.

Det og Regenten skylder jeg de Pligter, hvilke Bogen Jeremias indeholder.«

»Følgen af Religionsforskrifternes troe Efterlevelse er Belønning, Følgen af deres Overtrædelse Straf. Men hverken for Belønningens eller Straffens Skyld bør Religionen æres. Af uegennyttig Kjærlighed til Sandhed og det Gode bør vi ære Sandheden, og gjøre det Gode.«

»Allerede her paa Jorden straffes den Lastefulde, ligesom den Dydige belønnes. Dyden fører sin Belønning som Lasten sin Straf med sig. Men den sande Straf og Belønning bør vi vente i det evige Liv.«

»Straffen og Belønningen sammesteds er ikke legemlig. De bestaae i Nydelsen af en rig Lyksalighed, eller i Sjælelidelser, om hvilke vi her paa Jorden ikke kunne danne os noget tydeligt Begreb.«

»Paa Forsoningsdagen, Jom Kipur, tilgives kun de Synder imod Gud, hvilke man hjerteligen angrer. Men Synder imod vore Medmennesker tilgives ikke paa denne Dag; ej heller saadanne, som ere begaaede i den Forudsætning, at Forsoningsdagen eller anden Bod kunde fri for samme.«

Saaledes har Jødeungdommen tildels allerede lært at tænke. Saaledes tænker den oplyste Voxne. Jeg beklager kun at kunne levere Brudstykker af et skjønt Helt*).

---

*) Katekismussen har Grosserer Nathanson ladet udarbejde efter de Læresætninger, som ere foredragne i Skolerne. Han indsendte den til Cancelliet, for at den kunde bedømmes. En Kommission blev dertil nedsat, bestaaende af Etatsraad Kall, Professor i det Hebraiske Sprog, Etatsraad og Cancellideputeret Lassen, Oberrabbineren Abraham, Oberlærer Gedalia ved Friskolen og Grosserer Eüchel. Denne Kommission har fundet den overensstemmende med den jødiske Tro. For Fremtiden vil man og kunne vente en aarlig Jødeconfirmation.

Dette maa foreløbigen være tilstrækkeligt, for at overbevise Enhver om, der kan tænke, og er uden Fordomme, at det hos Buchholtz og Thaarup fremstilde Maleri af Jøder ikke ligner de kjøbenhavnske. Men uagtet den oplyste Mand, hvem det ligger om Hjertet at beroliges i Anledning af de Klager, som fremføres imod Jøderne, noget nær vil være enig med mig deri, at man bør mere spørge om, Hvad de i Gjerningen ere som Borgere, end hvad de kunne være, saa vil det dog tillige være ham kjært at høre, at Jøderne, efter deres Religions Grundsætninger, i intet Land kunne være skadelige Borgere.«

1819.

Hvad der havde ulmet i Fejde-Skrifterne fra 1813, slog i 1819 ud i Voldshandlinger. En Bølge af Jødeforfølgelse gik over Tyskland og Danmark. Den skyllede ogsaa ind over København, som det ses af følgende

»Bekjendtgjørelse fra Politidirecteuren.

Da adskillige ubesindige Mennesker have ladet dem forlede til at udøve Voldsomheder mod vore Medborgere af den mosaiske Troesbekjendelse, og Politiet har Grund til at formode, at enkelte Ildesindede kunde have Lyst til at fortsætte den begyndte voldsomme Adfærd, hvortil der endog ved Opslag paa offentlige Steder er blevet opfordret; saa finder jeg mig anlediget til, paa det alvorligste at advare Alle og Enhver, om at afholde sig fra Deeltagelse i Handlinger, der forstyrre den indvortes Fred og Sikkerhed, som det er Kongens Villie, at alle Hans Undersaatter, uden Hensyn til Religionsbekjendelse, bør nyde. Skulde nogen være denne Advarsel overhørig, og tillade sig noget voldeligt eller utilbørligt Forhold mod ovenmeldte vore Medborgere, eller søge dertil at ophidse Andre, kan en Saadan vente at blive anseet efter Lovenes

Strenghed. I øvrigt maa jeg bringe Anordningernes Bud i Erindring, hvorefter det i Opløbs Tilfælde er Pligt for alle Uvedkommende, at afholde sig fra det Sted, hvor Opløbet foregaaer; ligesom det og paaligger Enhver, uopholdeligen at efterkomme de Befalinger, som fra den offentlige Myndigheds Side maatte gives til at tilvejebringe Orden og Roelighed.

Politiekammeret i Kjøbenhavn, den 5te September 1819.

O. H. Hvidberg.«

Dagen efter udgik der en ny

»Bekjendtgjørelse fra Politiedirekteuren.

Hans Majestæt Kongen har, i Anledning af de urolige Optrin, som den 4de og 5te d. M. have fundet Sted her i Staden, befalet mig at udlove en Belønning af 4000 Rbd. Sedler for den eller dem, som beviisligen opgive den, der enten har forfattet eller opslaaet noget af de Skrifter, hvorved der er offentligen bleven opfordret til voldsom Adfærd, eller hvem der som Hovedmænd har virket til, eller anført Hoben ved de foregaaede Uordener; samt en Belønning efter Omstændighederne fra 200 Rbd. til 1000 Rbd. Sedler for beviislig Angivelse af nogen anden, som har taget Deel i de foregaaede voldelige Handlinger.

Angiveren kan desuden giøre Regning paa, at hans Navn vil blive fortiet.

Kiøbenhavns Politiekammer, den 6te September 1819.

O. H. Hvidberg.«

En Pøbelhob havde de nævnte to Aftener samlet sig paa Østergade og slaaet Ruderne ind hos de jødiske Kræmmere, som boede der. Politimesteren viste sig ikke

sin Opgave voksen, og Militæret maatte skride ind. En Kommissionsdomstol blev nedsat; straks dømtes en af Urostifterne til 3 Aars Rasphusarbejde, en til 2, og 2 hver til 1 Aars Forbedringshusarbejde; senere straffedes yderligere 24 Personer for Deltagelse i Optøjerne.

I. N. Mannheimer: Fremmer Statens Velfærd, hvorhen jeg haver sendt Eder.

Den 17de Juli 1816 var cand. phil. I. N. Mannheimer bleven beskikket som Kateket ved den mosaiske Menighed i København 22$^3/_4$ Aar gammel. Han virkede her i sin Fødeby som en veltalende og frisindet Prædikant indtil 1823 og fik senere gejstlig Ansættelse i Wien, hvor han indtog en anset Stilling indtil sin Død i 1865.

Fra Sommeren 1817 havde Mannheimer afholdt en Række Andagtsøvelser for sin Menigheds Medlemmer med Prædiken i Modersmaalet. »Skjøndt Andagtsøvelserne bleve aabnede midt i den hedeste Sommer, besøgtes de dog af 400 Mennesker blandt vore egne Troesforvandte,« siger Menighedens Repræsentanter i en Betænkning om Sagen, »de vilde være bleven besøgte af dobbelt saa mange, naar Familieforhold og Localets Størrelse ikke forhindrede det.«

De i September 1819 stedfundne Uroligheder give ham nu Lejlighed til at lægge sine Tilhørere »Mosaiternes Forhold og Pligter i Staten« paa Hjerte, og den 24de November holder han følgende Tale til dem:

»Forbøn!

Naar sørgelige Begivenheder, uventede, forurolige vort Sind; naar gamle Fordomme igjen vinde Herredømme og Magt; naar vi med krænket Hjerte maae see

vort Sindelag og vor Daad miskjendt og anklaget: — da — Fader i Himlen! da aabenbarer din Almagt sig for os i sin hele Fylde: til dig vende vi os da med vore Bønner; thi du øver Herredømmet over Menneskets Sjæl; kun du oplyser, hvad menneskelig Skrøbelighed forvirrer; kun du mægter at berolige det gjærende Sind, at opløse Tvedragt i Fred og i Kjærlighed. —

Derfor, Fader i Himlen! anraabe vi dig idag! I Syd og i Nord lyde de fjendtlige Stemmer, som fordømme os; den Svage forvirres, og den Forsagte staaer Kraft- og Værgeløs! du Alvidende kjender vor Stræben. Giv os Kraft, og Taalmod til at møde vore Avindsmænd med Kjærllghed og Oprigtighed; giv os et trofast Sind, at vi urokkede maatte holde ud under Miskjendelsen, at vi fremdeles maatte virke freidige til vort Samfunds Forædling; befæst os i Borgersind og i Redelighed, og styrk os ved Religionens Trøst og Troens Haab! Lad Tvedragt svinde og Had forstumme; lad dit Navn mindes i Kjærlighed og i Fred, i broderligt Samqvem og gjensides Hengivenhed. Lad Modgang og Elendighed vige fra vore Boliger, at vi med Taknemmelighed og Glæde maatte mindes dit Navn i Evighed.

Amen.

Mine andægtige Tilhørere!

Der var en Tid, da vore Forfædre vare fredløse paa den vide Jord. Enhver, som dyrkede Moses og Propheternes Gud, betragtedes som en fremmed Plante, omsat i en fremmed Jordbund. hvor den, vantreven og udartet, bortdrog Saften fra den ædle, hjemfødte Spire. Uden Betænkning saae man Jordens mægtige Fyrster i hine Mørkets Dage at oprykke disse vantrevne Skud, hvor de

fæstede Rod, at udpresse Saften, som de monne have indsuget, og uden Barmhjertighed at overgive det saft- og kraftløse Qvas til henvisnende Død eller til de fortærende Flammer.

Hvert et Barn kjender hine Tiders Rædsler. Mistanke, Had og skummelt Nid kunne ikke optænke nogen Niddingsdaad, ikke udmale noget Skrækkebilled, som ikke hiin Tids Mægtige vidste at udfinde, og at tillægge de ulykkelige Israeliter; ligesom og den blodigste Grusomhed ei mægter at angive nogen Rædselsstraf, nogen Pinsel, som ei disse Slagtoffer maa døie.

Hvert et Blad i Krøniken, som fortæller hine Dages Idræt, er vansiret ved de ligesaa urimelige som umenneskelige Beskyldninger om forgiftede Brønde, om myrdede Børn, om Menneskeoffer, om blodsugende Aager og den nederdrægtigste Pengesyge; — men hvert et Blad fortæller og om Fyrsternes Graadighed efter Jødernes Guld, om Korstogenes Rædsler og de brændende Baal, om Martyrerne, som levende styrtedes ned i Graven, fordi de ei vilde afsværge Fædres Troe, om hele Menigheder, som huggedes ned, et blodigt Offer for den ugudelige Omvendelsessyge.

Den svandt den mørke Tid! Oplysningens Soel trængte frem over Europas Himmel, og dens Straaler fremkaldte nyt Liv, ny Kraft og nye Udsigter. Renere Begreber om Religionens Væsen, en høiere Anskuelse af Menneskets Forhold til Gud, en mere bestemt Opfattelse af Grændserne mellem det Evige og det Endelige, skarpsindige, frimodige Betragtninger over Videnskabens Væsen og Sandhedens Natur, redelig Anerkjendelse af Menneskets Rettigheder i Verden og i Staten, det vare Frugter, som fremspirede og trivedes under den qvægende Soels varme Straaler. Da svandt de mørke Fordomme; den

skumle Tvedragt krøb i Skjul; hvo som forhen med Nid og Nag i Hjertet saae skjævt til Broderen, og udspeidede med diævelsk Skarpsind hans Svagheder, rakte ham nu en kjærlig Haand; og Venskab forenede dem, som Meninger adskilte. Kjærlighed, Tillid, Høimod og Oprigtighed besjælede dem, som nys stode væbnede mod hinanden, med Sviig og Fordom i Hjertet, med Sværd og Brand i den knusende Haand. Og da Gud udøste Velsignelsens Fyldhorn over Jorden, da fik ogsaa vi vor Deel; ogsaa vi traadte ind i alle Borger-Livets Glæder; Nydelser, som i Aarhundreder havde været os fremmede, tildeltes os med rundelig Haand; et Fødeland fik vi, et Fødeland, som var os kjært og dyrebart, Kong og Øvrighed, som skærmede om vort Vel, Medborgere, som elskede og agtede os.

Afgrøden, som under Herrens Velsignelse fremspirede paa Fædrenelandets Marker trivedes ogsaa for os; Lyset, som skinnede paa dens Høiskoler, det lyste og for os; Kunstens Toner, som løde fra Skjaldens Tunge, varmede ogsaa vort Hjerte. Een Gud og eet Fødeland var Gjenstand for vor Kjærlighed; een Kong og een Lov hyldede og adløde vi; eet Haab og eet Ønske besiælede os, og i det samme Sprog, i de samme danske Toner forkyndte vi med rene Læber Haabet, som oplivede os, Glæden, som besjælede os, og Kjærligheden, som opvarmede det elskende Hjerte.

Saaledes var Forholdet mellem de danske Borgere, kjærligt og broderligt. Uopløselige syntes de trofaste Baand; alle Verdens onde Magter syntes ei at kunne sønderrive hvad Naturen og gjensides Kjærlighed havde knyttet saa trofast. Da lød fra fjerne Egne Rygtet om det troløse Fredsbrud; de gamle Lidenskaber brøde deres Lænker; Sydens Raab gjenlød i det fjerne Norden — da

rasede de onde Magter, som lænkebundne fortæredes i Fredens Dage; de toge til i Magt og Styrke, alt som de vandt i Omfang og Fylde. Hvad de hos os virkede og fuldbragte, var sørgeligt. Nedslagende var det for Enhver, som med Deeltagelse havde betragtet vore Veie; som vidste hvad det vil sige, at forædle et Folk, som har været fordærvet og foragtet; som vidste hvad det vil sige, at hæve en Nation til boglig, til sædelig og religiøs Værd, som nys var uden Sprog og uden Skrift, uden Fædreneland og uden Ret. Smerteligt var det for Enhver, som med Glæde var bleven vaer det nye Liv, som besjælede os, det nye Lys, som bestraalede vore Gjerninger; krænkende var det for Enhver, som kjendte vore Anskuelser; som frydedes over hvert et Skridt, vi havde gjort til Fremgang og Nærmelse og med glad Studsen saa det Hele udfolde sig; saae Haandværk drives med Flid iblandt os, saae boglig Syssel forædle vor Ungdom, saae den udvortes Anstand i vor Omgang, hørte de rene, danske Toner i vort Sprog, og saae hvorledes Særhed, hvorledes Fordom, hvorledes Uvidenhed og Uduelighed alt mere og mere tabte sig og svandt hen. — Sørgelige vare disse Rædselsdage. — Og dog, mine Venner! ere end vore Forhold ganske de samme. Det er en Sandhed, som vi ei maa glemme, naar hine Dages Skjæbne fremtræder for os som det gamle Hads fornyede Angreb; nei, mine Venner! det var de ikke, det kunne de ei være; — da maatte Naturen forvandle sin Gang, det Strømmende maatte kunne ile tilbage, opad ad de høie Klipper, som det nys forlod, og det kan det ei; da maatte Forsynets Viisdom, hvis Aabenbaring ligger synlig for os i det sidste Aarhundredes Gjerninger, Forsynets Viisdom maatte have glemt sine Veie, maatte tilintetgjøre hvad det saa velgjørende skabte, — det gjør det

ei, det kan ei gjøre det. — Vi ere ei mere de gamle Jøder, hvis blotte Navn alt opvakte Foragt; vi ere ei mere de fremmede Planter, som taales i en fremmed Jordbund, hvori de ei have Ret eller Andeel; nei, Borgere ere vi; Lyset det himmelske, hvis Straaler fordreve Sect-nid og Fordom, Klærkehad og Overtroe, den Soel lyste og for os; de hellige Magter, som brøde Despotismens Scepter, som satte Fyrster paa Thronen, der herske ved Retfærd og Mildhed, ved Viisdom og lovmæssigt Herredom; disse hellige Magter brøde ogsaa vore Lænker, og alle onde Aander mægte ei at fordunkle den straalende Soel, de mægte ei at gjøre værgeløs den raadende Hersker i Himlen; thi hans er Æren og Magten i Evighed!

Vi ere end de samme, som vi for faae Maaneder siden vare; vort Forhold til Stat og Medborgere er endnu ganske uforandret det samme. Det var et Luftstød, som satte de gjærende Masser i Bevægelse, forat det ædle Stof desto mere frit kunde udvikle sig; et Vink var det fra det veiledende Forsyn, som skulde paaminde os om, at vi endnu ei stode ved det Maal, som vi, saa tillidsfulde, alt troede at have naaet, — og, fra denne Side betragtet, er denne Begivenhed, som hvert et ødelæggende Udbrud i Naturen, et Forbud paa ny Virksomhed, paa nye Kræfters fordoblede Udvikling. Lader os betragte det fra denne Side, og med forenede Kræfter søge at udslette de mislige Erindringer, som det Skeete har efterladt; her er Intet tabt, saalænge vi ei tabe Tillid til vor egen Kraft og vore christelige Medborgeres gode Villie. Vildfarelse var deres Brødre, og den, som med Opmærksomhed betragter Menneskeaandens Veie, vil det ikke falde vanskeligt, at forklare sig dette Misgreb.

De senere Aars uheldige Omstændigheder, de Omvæltninger, som ere indtrufne i vore udvortes Forhold, det gudelige Sindelag, som igjen besjæler Menneskene i Modsætning til de forløbne Aars Vantroe — Alt dette maa bringe Menneskene paa nye Anskuelser, som staae mere eller mindre i Strid med deres ældre Tilbøieligheder. — Jo mere Tænksomhed leder denne Overgang; jo mere den foregaaede Forvandling bliver opfattet med Bevidsthed og et roligt, historisk Blik, desto mere forædlende maa den virke: den herskende Fattigdom maa da lede til Maadehold, til Tarvelighed og til alle borgerlige Dyder: de ulykkelige Ødelæggelser, som angrebe Europas Statsbygninger i deres dybeste Grundvold, maatte da fremtræde som Følger af hiin Frihedssvimmel, som skrev sig sit Frihedsbrev med Blod og betalte det med 30 Aars Lidelser; en Sandhed, som maatte knytte Baandet mellem Undersaat og Fyrste desto fastere og urokkeligere: den herskende Religiøsitet vilde da ikke tabe sig i sværmende Føleri, ikke søge sin Styrke i at gaae tilbage til ældre Tiders Fordomme; men, uden at bortkaste den granskende Fornufts renere Erkjendelser, som ved Aarhundreders Bestræbelser ere blevne indledede og forberedede, vilde den benytte de senere Aars Erfaringer, de sidste Tiders vidunderlige Jertegn og Varsler, til at levendegjøre sig Ideen om det Overjordiske, til igjen at skue Enheden i det Mangfoldige, som vi hidtil vare paa Veien til at glemme; Biblen og Herrens levende Ord vilde da gjenvinde de forældede Rettigheder; til Gud vilde Øiet vendes, og Sindet hæves; Tænkerens rene Begreber vilde gaae over til hjertelig Troe, varme Hjertet og opgløde Sindet; — medens Fornuften, fri og selvstændig, vaagede over Flammen, som brændte i Hjertet; gav den Stof og Næring, naar den dæmpedes; men

sagtnede Luen, naar den fortærende greb om sig, eller tabte sig i Røg og i qvælende Damp. Da turde lettelig hine Tider komme, som Propheten (Jerem. 32, 39) forkynder: »og jeg skal give dem eet Hjerte og een Vei, til at hylde mig i alle Livets Dage, til deres egen Velfærd og til deres Atkoms Salighed«; da turde komme hine Tider, om hvilke det hedder: »og Kundskab om Gud skal fylde den hele Jord som Vand bedækker Havets Grund«. »Og de Døde skulle høre Bogens Ord« o. s. v. (Esaias 11, Zacharias 14).

At imidlertid en saadan høiere Tænksomhed, en saadan ædlere Anskuelse, og et saadant roligt Blik ei er Mængdens Arvelod — hvo vilde forundres derover?

Hvad Under da, om de betydningsfulde Syner mistydes? hvad Under da, om Varslet udtydes vrangt og skjævt? var det ei altid saa, at Mennesket fortolkede de klareste Sandheder efter eget Tykke; at den Enkelte nedlagde sine Tilbøieligheder, sin Stemning og sine Yndlings-Ideer som Grundlag for sine Betragtninger over det Almindelige? hvad Under da, at Aarsagerne til det Onde miskjendes, at hver Enkelt vil afvende Beskyldningen fra sig, for at skyde Broderen den i Barmen? Intet er naturligere, og, desværre, det er en Sandhed, som løser Gaaden! derfor see vi igjen Secthad og Overtroe at opslaae sit Banner paa Jorden; derfor miskjendes Forholdet imellem Gud og Menneske; derfor vanskabes Historiens Sagn og Erfaringens Billeder; derfor glemmer man Gud i lutter gudelige Drømme; derfor beskylder man Broderen for Egennytte og Forræderi; derfor anklager man Næsten som sin Velfærds Morder, medens Elendigheden deels er uundgaaelig Følge af Tidens Omvæltninger og Dagens Hændelser; deels er Frugten af egen Letsind, af egen Overdaad og egen Ladhed. Han glemmer ganske, at

den Anklagede med ham deler Nød og Elendighed, at ogsaa han er styrtet ned fra sin Fortids Høide, at ogsaa han med knust Hjerte og sorgfuldt Sind trygler Gud om Frelse; nei, han ændser ei hans Nød, haaner ham i hans jamrende Forfatning, og bespotter hans klagende Toner.

Hvad om den forfulgte Uskyldige tiltalte dig frit som det krænkede Hjerte indgav ham det?!

»Broder! hvad har du mod mig? hvad er det, som qvæler Menneskelighedens Følelse i dit Hjerte og driver dig til, med Uqvæmsord og voldsom Haan at krænke mig? —

Et det mit Aasyn, som forarger dig? see mig i det aabne Øie; ei et Træk opdager du, som bærer Vidne mod mig, aaben, frit og djærvt kan jeg møde dit Blik; intet Nag vansirer mit Aasyn; udstrakt er min Haand til broderligt Haandslag, min første Hilsen ere danske Ord, dansk er min Tone, intet Fremmed i Blik, i Miner og i Tungemaal, ei en Lyd betegner den, som kom fra Jødeland; nei, opfostret er jeg ved Danmarks Kyst; den stolte Søe, hvis Syn er hver en Danes Fryd, fortryller ogsaa mig med sine sølvblaae Vover; i Sjællands Bøgeskove nød jeg min Ungdoms første Glæder; Danmarks Videnskabsmænd vare mine Lærere; Danmarks Kunstnere begeistrede mit Hjerte for Alt hvad godt er og helligt; Danmarks Drot har jeg hyldet, og gamle danske Lov retter mine Veie.

Er det min Troe som foruroliger dig? nei, min Ven! det kan ei være; det er Moses og Propheternes Lære, som jeg hylder. Har du glemt hvad din Mester sagde? ogsaa han bekjendte sig til den samme Lære: »elsk Næsten som dig selv, det er Loven og Propheterne«, sagde han. Hvad fordrer du da mere af min Troe? dens

Grundlov byder mig, at elske dig, næst Gud, høiere end mit eget Liv. Har du glemt din Mesters Ord: »saalænge Himlen staaer og Jorden, skal ei et Bogstav, ei en Tøddel gaae tilgrunde af hvad Moses lærte«?

Er det mine Handlinger og min Adfærd, som forarge dig? nei, ogsaa det er det ikke. Kan du nægte os, at vi ere modtagelige for det Ædle, saagodt som du; at vi øve Velgjørenhed, Dyd og ædel Daad saagodt som du? kan du nægte, at der iblandt os findes redelige Kjøbmænd, flittige, duelige Haandværkere, oplyste tænkende Lærde, trofaste Huusfædre og gode Borgere? kan du nægte det? — nei, det kan du ei; eller du maatte straffe Krøniken Løgn, naar den fortæller dig om de ædle Israeliter, som i Tiden fremtraadte; det kan du ei, eller den offentlige Stemme modsiger dig, som med Agtelse omtaler saamangen Ædling iblandt os, som priser og søger vore Kjøbmænd, som roser vore Studerendes Flid og gode Forhold, som med Taknemmelighed erkjender vore Rigmænds Velgjerninger, som med Beundring omtaler vore huuslige Dyder.

Altsaa — de enkelte Uværdige, som vi tælle iblandt os, de afskrække dig; de enkelte Frafaldne, som elske Mammon mere end Gud og Æren, de forarge dig; — men har du betænkt hvad det vil sige, at fordømme et heelt Samfund af Mennesker, fordi de ei Alle ere gode? har du betænkt hvad det vil sige, at bryde Staven over en heel Menneskeklasse, fordi den blandt de gode ogsaa tæller uværdige, udartede Lemmer? Er Træet ei sundt og karsk, fordi en enkelt Green, en Række Blade er vantreven og visnet? Hvad om man viste dig Sidestykket til dit Carricaturbilled hos dem, der stode dig nærmere? hvad vilde du føle ved en saadan Adfærd?

Bort altsaa med de uværdige Fordomme; giv mig dit hele Hjerte, naar min Daad er redelig og ret, naar min Vandel er skyldfri, og rene mine Sæder; lær at skatte min Troe af mine Gjerninger; elsk mig som Menneske, som Dansk og som Tilbeder af den sande Gud, og det kjærligste Venskab skal lønne din Hengivenhed; elsk os for det Gode, vi gjøre, foragt med os Synderen og den Ugudelige, hvad enten det er Propheternes eller Apostlernes Lære, som han sviger og vanhelliger; lad Kong og Øvrighed straffe den forargelige Misgjerning, lad Lov og Ret fordømme Egennytten og straffe dens Misgreb; overlad Gud i Himlen at træffe de Skyldiges Hoved, som i Løndom svige Ret og Pligt; men lad ei Had og Miskjendelse afskrække de Nidkjære, som ville det Gode; betænk, at vi nys betraadte den Vei, som du fandt banet ved Seclers Bestræbelser; betænk, at vor Forædling end er i sin Udvikling; hav Barmhjertighed med den Svage og Vildfarne; mangen haard Kamp forestaar os, som du ei kjender: hvorfor vil du ved dit ukjærlige Forhold end gjøre os Kampen tungere? hvorfor vil du røve os den Opmuntring, som i den sorgfulde Stræben oprejser vor Sind? hvorfor vil du mørkne os de Udsigter, som vi med saamegen Anstrengelse og Selvfornægtelse arbeide os imøde?««

Saaledes kunne vi tiltale dem, og jeg veed det, de ville ei spotte os i vor Nød; det et Naturens Stemme, og den finder stedse et aabent Øre og et lydigt Hjerte. Nei, Brødre, lad os ei tabe den Tillid til det menneskelige Hjerte, som Gud har nedlagt hos os; det kan ei svige dette salige Haab om bedre Tider, da vi Alle skulle vorde »een Hjord under een Hyrde«. Ere end vore Brødre farne vild i deres Betragtninger over Tiden og dens Tildragelser, den kan ei vare længe ved, denne

umodne Gjæring. Det maa opklare sig det Dunkle, og det Forvirrede vil fremtræde i bedre Former og i rigtigere Omrids; de ville erkjende deres Vildfarelse, og vende om; naar Tidens Fylde er kommen, da skal og vor Idræt drøftes, og erkjendes i et bedre Lys.

Men — virksomme maae vi være; ei letsindige overlade Tiden at læge Saaret, som ved Mangel paa Pleie og lægende Hjælp kunde udarte og vorde til en om sig ædende Skade; nei, selv maae vi pleie det; det fattes ei paa helbredende Midler, det fattes ei paa ømme Vogtere, ei paa erfarne Raad, naar vi kun ville høre og fornemme Lægens Ord, og i Haab paa Gud med Samvittighedsfuldhed bruge de Midler, som han foreskriver. Denne erfarne Læge er Religionen, m. V.; som dens Tolk fremtræder jeg idag, og forkynder Eder dens Forskrifter.

Jeremias 29, 4—8.

Fremmer den Stats Velfærd, hvorhen jeg haver sendt Eder, beder for den til Herren; thi ved dens Velfærd ere ogsaa I lykkelige.

Fremmer den Stats Velfærd, hvorhen jeg haver sendt Eder, siger Propheten. Det kommer altsaa an paa, at fatte i Øiet, hvorpaa vel Statens Velfærd fortrinligen beroer, forsaavidt som det skulde staae i den Enkeltes Magt, at fremme eller hindre den. Ved at tage Hensyn til Statssamfundets Natur og Menneskehedens Fornødenheder, ville vi letteligen kunne angive de væsentlige Egenskaber, som den maa besidde, der vil beæres med det Navn »Borger«, i Ordets ædleste Betydning. Disse ere:

I. Duelighed i Forening med nidkjær Gavnelyst.
II. Streng Lydighed imod Loven og den udøvende Magt, som forkynder den, og gjør den gjældende.
III. Et godt Navn og Rygte, grundet paa hans Medborgeres Tillid til hans Redelighed og Fædrenelandskjærlighed.
IV. En efter Stand og Vilkaar passende Aandsdannelse og Oplysning.
V. Gudsfrygt og Religiøsitet, som det hemmelige, usynlige Baand, der knytter Menneske til Menneske, og hersker bydende eller afskrækkende der, hvor den jordiske Magt ei formaaer at trænge ind.

Altsaa Borgeren, der forener Duelighed med driftig Flid, Ærbødighed for Fædrenelandets Lov med Kjærlighed til Kong og Fødeland, Aandsdannelse og sunde Begreber om Livets Vilkaar med varm Følelse for Gud og reen Sands for det Hellige, vil Ingen kunne nægte Navn af en god, en nyttig Borger i Staten, et værdigt Medlem af hvert et ædelt Samfund. Disse Betragtninger, anvendte paa vort Forhold, ville lede os til Erkjendelsen af vore Pligter, til Erkjendelse af det Maal, vi have at nærme os, til oprigtig Bedømmelse af det, vi hidtil have udrettet, og det, vi endnu have at gjøre.

1. Duelighed og virksom Gavnelyst er den første Fordring til den gode Borger. — Jo mere Borgerens Haandtering gaaer ud paa, at frembringe og at forarbeide Naturens Gaver, desto mere umiddelbart fremtræder hans Indflydelse paa Nationens Velstand. — Derfor have vi nu i saa mange Aar stedse maattet høre de evige Klager om Israeliternes Handelsaand. Det er her ei Stedet, at undersøge disse Klager, at afvise disse Beskyldninger, ved at beraabe os paa vore Anklageres Uretfærdighed, der selv have udelukket os fra hver en Virkekreds, hvis

Forsømmelse de saa ubilligt bebreide os; det er her ei Stedet at sætte i Lys de senere Aars Erfaringer, der vise, med hvilken Begjærlighed vi have betraadt disse Veie, da de aabnedes for os; med hvilken Driftighed, med hvilken Lyst og Vindskibelighed vi have hengivet os til disse Sysler. Intet Haandværk, ingen Deel af den menneskelige Vindskibelighed er bleven foragtet af os; de have alle fundet Dyrkere iblandt os, og — hvad denne Bebreidelse angaaer, da have vi Intet at frygte. — Denne Vei er det altsaa, paa hvilken vi maae vedblive at vandre. Denne Sandhed maa aldrig gaae Eder ad Glemme, Fædre! naar Eders Børns Bestemmelse beskjæftiger Eders Sjæl. Ei den Stand, hvor den største Fordeel mulig venter dem, ei den maa I vælge for dem; nei, denne Fordeel er saa usikker, at I ved en saa vovelig Prøve sætte Eders Børns Velfærd i Fare, og, lykkes end voveligt Spil, det erstatter Eder ei Eders Medborgeres Tillid, som derved rokkes. De see os ei gjerne i denne Stand, som vi i saamange Aar have vanæret, det være nu med eller uden vor Skyld og Brøde.

Det ungdommelige Sind vil gjerne prøve Kræfter i Verden; den er uddøet, den gamle Gjæring, som opflammede Ynglingens Phantasie med Billeder om Rigdom og glimrende Lykke, der smilte ham imøde i den dunkle Fremtid; borgerligt Værd, sand Gavnelyst staaer vore Ynglinge for Øiet; de føle alle den brændende Attraae efter, at udslette hvert et Spoer af det gamle Sindelag, som de endnu stedse maae høre omtale med bebreidende, foragtelige Sideblik; gjerne ville de virke, og Eders Pligt er det, Fædre! ei at qvæle den spirende Drift, ei at undertrykke den gjærende Lyst; giv Aanden sit frie Spillerum; lad den selv vælge den Retning, som den vil tage, og udbrede sig efter eget Tykke, og voxe i Kræfter

og Omfang, altsom den vinder i Liv og Fylde — Ingen Stand er under Menneskets Værdighed, som giver Brød paa en lovlig Maade, og som gavner Samfundet ved at afhjælpe Borgernes Fornødenheder. For os er den Stand at foretrække, som mindst gjør vor Redelighed, vort Sindelag og vor Vindskibelighed mistænkt og tvivlsom. Velsignet være derfor hver en Haand, som griber Spad og Plov, for at dyrke Fædrenelandets Jord; velsignet være hver en Haand, som med Snilde fører Saug og Meisel, Hammer og Vinkelmaal; velsignet være hver den, som vælger boglig Syssel, Kunst og Videnskab til sit Livs Formaal! ei sig selv blot forædler han; — ogsaa sine Brødre bringer han et Offer; sine Arvinger efterlader han sit Navn, som et kosteligere Arvegods, end var det fyldte Pengeskrin, han efterlod dem.

II. Den anden Fordring er streng Lydighed mod Loven og den udøvende Magt. Frygt Gud, siger Salomon, men ogsaa Kongen maa du hylde. — Hver en Overtrædelse af Landets Love, hvert et lovstridigt Indgreb i Næstens Rettigheder, hvert et Misbrug af de tilstaaede Friheder, hver en Berigelse paa Næstens eller den offentlige Velfærds Bekostning er en Forbrydelse, som røver dig dit borgerlige Værd. — »Forbandet være den, som rykker Næstens Grændseskjæl,« saa lød Stemmen fra Ebals Bjerg (5 M. B. 27). Endnu hviler Straffen og Forbandelsen paa den Ugudelige. Du rykker Næstens Grændseskjæl, naar du sviger Kong og Lov ved at forbeholde Staten sine billige Fordringer. Hvorfra skal den hente Midler til at sørge for din Rolighed og Velfærd, naar du ved Svig forringer dens Indkomster, naar du ved Uredelighed udsuger dens Borgere? »du forrykker Næstens Grændseskjæl«, naar du ved Aagren forøger de arbeidende Stænders Fattigdom og Elendighed; du rykker Næstens

Grændseskjæl, naar du gjør Indgreb i Andres Haandtering; naar du, ledet ved ulovlig Vindesyge, krænker Loven og bøier Retten. — Ingen Velsignelse kan lønne din Stræben, ingen Fred og ingen Glæde kan boe i dit Huus: »vee den,« siger Jeremias, »som bygger sit Huus i Uredelighed, og hvælver sine Sale i Uretfærdighed«. I det Øieblik, da dine Ønsker og dine Handlinger gaae uden for den, i Loven fastsatte, Orden, »da er din Haand mod Alle«, og ingen Ret har du til at klage, naar »Alles Haand er mod dig«!

III. Med spændt Forventning, med særdeles Opmærksomhed ere Alles Øine henvendte paa os. Ei blot for vor egen Samvittighed, ei blot for den jordiske Domstoel og den himmelske Retfærdighed have vi at forsvare vore Gjerninger; nei, ogsaa den offentlige Stemme, et heelt Folk vaager over vor Daad. Den Enkeltes Misgjerning opfanges endnu saare ofte med skadefroe Nidkjærhed; hvad den Enkelte har forbrudt, er en Skamplæt paa hele Folkets Ære. Det er en sørgelig Erfaring, som Aarhundreder have lært os; kun Tiden og den størst mulige Opmærksomhed paa vore Handlinger ville kunne befrie os for denne Uleilighed. Derfor, Kjære! vil du i vort Samfund indtage Plads og Sæde, da maae alle dine Handlinger bære umiskjendelige Præg af Borgersind og Sædelighed; et æret Navn, et uplættet Rygte er os Pant paa din Troskab. Det var den tredie Fordring. —

Ingen Lod, ingen Andel ville vi have i dig og i dine Gjerninger, naar ei din Adfærd bestaaer for Retfærdighedens Domstoel; og, var end dit Sindelag fromt og rettroende; var end din Troe urokkelig og fast; var du end en streng Iagttager af foreskrevne Skikke og gudelige Handlinger, du har vanhelliget Moses Lov, naar

ei din Vandel er reen og ret; ingen Deel ville vi have i dine Gjerninger, »du kommer ei i Herrens Forsamling«, »udstødt er du af dit Folk«, vi kjendes ei ved dig, og frasige os alt Ansvar for din Daad (5 M. B., 23, 18)!

Ved Redelighed og Borgersind at hæve dig til Anseelse og Agtelse maa da være din ivrigste Stræben. Du vinder den ikke, ved at vise dig i Pragt og Herlighed; du vinder den ikke, ved at efterligne den Riges og Fornemmes Adfærd; du vinder den ikke ved et glimrende Udvortes, ei ved den blændende Glands, hvormed du omgiver dig. Hos dig vil det speidende Blik mindst lade sig opholde af det glimrende Anstrøg; dig vil den offentlige Opmærksomhed snarest gjennemskue; opsøge de Plætter, som du forgjeves har søgt at dølge, og udpege de Svagheder, som du forgjeves har søgt at indhylle. Er du dig bevidst, i Redelighed at have erhvervet din Velfærd, da nyd Herrens Velsignelse, og Ingen kan, Ingen vil forarge dig det; men nyd den i Tarvelighed, som det sømmer den gode Borger; nyd den i Beskedenhed, som hæver dit Værd, altsom du stræber at unddrage dig Mængdens Blik; nyd Herrens Velsignelse, uden at gjøre din Rolighed og din Nydelse afhængig af den Enfoldiges Mening. — Gjør vel i Løndom, udstrøe Sæden til det Gode, uden at gjøre Fordring paa et glimrende Navn; nedlæg paa Fædrenelandets Altar med beskeden Haand hvert Offer, som dine Kaar tillade dig; men — bortkast det Glimrende, udslet det Skinnende; træd for Verdens Øie med dit uplættede Navn, med din skyldfrie Bevidsthed og din fordringsfrie Anstand, og alle Godes Bifald er dig vist.

Da Patriarken førte sin Slægt til det hellige Land, inden de betraadte den viede Jordbund, lød hans Bud:

»Skaffer bort de fremmede Afguder, som I have iblandt Eder, renser Eder og skifter Eders Klæder; thi vi ville gaae op til Beth-El«. Ogsaa os kan man tilraabe disse Advarsler: Inden du som Borger betræder Fædrenelandets Jordbund og Ærens Tempel, »da bortkast dine Afguder«, dine gyldne tilbedte Skatte — »renser Eder« fra hver en Synd og Forurettelse, og »skifter Eders Klæder«, at ei udvortes Tant skal blænde Eder, at ei forfængelig Glimrelyst skal fjerne den Redelige fra Eder; man søger intet Godt hos den letsindige Forfængelighed; man venter intet Stort af den opstudsede, udpyntede Modehelt; bortkast det barnagtige Legetøi, og viser Eder værdige og alvorlige, som Mænd, der ane en høiere Bestemmelse, og have Kraft til at gaae den imøde; det sande Fortjeneste vil man snart vide at opdage selv under den uanseeligste Skikkelse, det grundløse og tvetydige gjør bedst i at indhylle sig i Mørke.

IV. Som den 4de Egenskab, der smykker den agtværdige Borger, angave vi forhen en, efter Stand og Vilkaar passende, Aandsdannelse og Oplysning. At Staten maa vinde betydeligt saavel i indvortes Magt, som i udvortes Anseelse, naar en vis Grad af Videnskabelighed, en vis Fylde af Kundskaber og Indsigter have vundet almindeligt Herredømme blandt dens Borgere, er en Sandhed, som de senere Tider enstemmigen have anerkjendt, og som i Danmark mindst trænger til at sættes i Lys. At ogsaa vi maae stræbe efter at skaffe Sandheden og Oplysningen Indgang iblandt os, er saa meget mere nødvendigt, da Fordommene om Israeliternes Aandssløvhed endnu stedse synes at have Vægt, hvad end de senere Tiders Erfaring, ja endog vort Samfunds ældre Historie synes at indvende derimod. Ihvorvidt disse Fordringer udstrække sig til de lavere Stænder og de

egentlig arbeidende Classer; ihvorvidt denne Aandsdannelse egner sig for det Almindelige i Modsætning til de egentlige Lærdes grundigere Bestræbelser, er en Gjenstand, som jeg saa meget mere kan forbigaae, da jeg i mit sidste Foredrag har udviklet den.

V. Vi komme nu til den sidste og maaske den vigtigste Fordring, som Staten og Øvrigheden har til os, og den er: oplyst Kundskab om vor Religions Sandheder, reen Gudsfrygt og levende Følelse for det Hellige Hvad denne Gjenstand angaaer, da vil Enhver her indsee, at jeg ikke kan sammenfatte vort Samfund under een almindelig Regel. Forat kunne ordne mine Bemærkninger under et passende Synspunkt, maa jeg her først adskille de to forskellige Adskuelser; og det vil blive indlysende, at Modsætningen imellem dem aldeles ikke er væsentlig grundet i Sagens Natur, men kun tilfældig Følge af, at begge have fjernet sig lige langt fra det Sande; den ene ved at forkaste uden Hjemmel et herskende Lærebegreb; den anden ved at hylde de arvede Lærdomme uden Skjønsomhed og Indsigt. Sandheden ligger her, som sædvanligt, midt imellem begge Yderligheder. Vildfarelsen har sin Grund i, at baade de Rettroende og Vrangtroende, (lad os for en Stund antage disse ved Sprogbrugen indførte Benævnelser) begge have løsrevet sig fra den sande bibelske Lære. — Hine have erstattet det Forkastede ved et nyt Lærebegreb, hvortil Nationens forskelligste Perioder og meest afvigende Forhold hver have givet deres Bidrag; disse have søgt at hjælpe sig gjennem Verden ved den granskende Fornufts Anskuelser, som vare skarpsindige eller vildfarende, indtrængende eller overfladiske, altsom Tænkeren var mere eller mindre dannet ved videnskabelige Sysler. Her have vi kun at

betragte begge i Forhold til Staten; vi ville da forsøge at fremstille dens Fordringer til dem.

Til Eder altsaa, som det herskende Lærebegreb ei tilfredsstiller! af Eder fordrer den Troskab mod Eders Fædres Lov, sand Troe paa Gud og hans Gjerninger i Moses Aand og efter Propheternes Lære. Uden levende Troe og en urokkelig Overbeviisning om en høiere Styrelse, uden Erkjendelse af et straffende Forsyn er Manden et mistænkt Medlem i Staten; Intet er mig Borgen for hans Redelighed; hans Ord og hans Løfter, hans Eder og Forsikringer ere svage Baand, paa hvis Trofasthed jeg ei mægter at forlade mig. Hvor Vantroen læres i bestemte Former (bringes i System), der svinder den gjensides Tillid, altsom Ærbødigheden for det Hellige har tabt sig. Vogter Eder derfor, forat forbytte kold Ligegyldighed, livløs Foragt for Alt hvad ærværdigt er, med Oplysningens forædlende og oplivende Erkjendelse. Oplysningen styrker vort Øie, den opklarer Gjenstandene i Livet, at vi formaae at trænge ind i Sjælens Inderste, i Naturens Væsen, i Evighedens Helligdomme og i det Usynliges Tempel; men — naar dit Øie, blændet ved Letsind, mørknet ved Svaghed, eller svækket ved forsætlig Brøde, ei mægter at skue de Syner, som qvæge og begeistre den Seendes Sjæl, hvi tør du da troe dig oplyst og skarpsindig? Troe aldrig, at du er oplyst, at du er ophøiet over Hoben, fordi du har lært at foragte eller at belee Forfædres Lærdom og ældre Slægters Overbeviisning: troe aldrig, at du er oplyst, fordi du har væbnet dit Hjertet og hærdet dit Sind mod de Fornemmelser, som gjennemtrænge den blødere Sjæl; du er ei oplyst, ei ophøiet, fordi det Ærværdige er dig ligegyldigt, fordi det Hellige ei rører dig, fordi Andagt er Svaghed i dit Øie, og from Begeistring er dig en grund-

løs Drøm, uden Virkelighed og Betydning, nei, Kjære! — det er ei Lysets Gjerninger, som du øver. Vil du vandre i Lyset, da maa dit Hjerte være aabent for Naturens, for Samvittighedens Stemme; da maa dit Øre være aabent for Religionens Bud og Skriftens Lære; hvad de Ældre have lært og forkyndt, ogsaa det maa du kjende. — Har du da sammenlignet det Tilføiede med det Oprindelige; har du øvet din Tænkning og skærpet det Blik; er du trængt ind i Lovens Inderste; har du overveiet dens Betydning; har du opfattet Aanden, som besjæler dens Ord; har du tilegnet dig de ældre og nyere Anskuelser; har du seet og læst og dømt med Gud for Øiet og hans Lov i Hjertet: da har du Ret til at bestemme dig; da kan du tale om Overbeviisning og Grundsætninger. Saalænge Loven er dig fremmed, og dens Fortolkning er dig et ukjendt Land, har du ingen Ret til at bebreide din Broder hans Overtroe og hans Fordom.

Og nu du, som endnu holder fast ved dine Skriftkloges fastsatte Begreber og Fortolkninger. Det Uvæsentlige med det Væsentlige har du hyldet og kaaret; du fulgte dine Læreres Ord paa Troe og Love; af deres Mund modtog du Skriftens Ord; du læste i den store Bog, altsom de tolkede dig de betydningsfulde Træk; hvad de lærte, det øvede du, dit hele Liv var et anskueligt Billed af »de udenadslærte Menneskebud«. — Vi ville ei tviste om disse Meninger; du følger dit Hjertes Overbeviisning, og, er din sædelige Vandel reen og ret, er dit Sindelag blid, og velgjørende din Daad, da gjør din Fromhed, din Vedhængenhed ved det Gamle dig ikkun desto ærværdigere i mit Øie.

Dog, Kjære! naar disse dine Meninger lede dig til Misgreb, som virke skadeligt paa din Udvikling og for-

virre dig, hvor det netop kommer an paa, at fatte dit Forhold i Livet klart i Øiet, da kan jeg ikke undlade at gjøre dig opmærksom paa de enkelte Feiltrin, hvor du ubemærket er gledet ud af den lige Vei; jeg kan ikke undlade, at vise dig de krogede Spoer, som din Udskeien har efterladt sig; jeg kan ei undlade, at pege hen paa den Maalestok (Fornuften og Biblen), der retter det krogede, som i din troskyldige Sorgløshed, i din Tillid til dine Veiledere, saa ganske er gaaet dig ad Glemme.

Altsaa: naar Du i vort Folks Historie seer Forsynets Viisdom virksom til Menneskehedens Vel; naar du i vore Forfædre seer Sandhedens udvalgte Forkyndere og Troens indviede Præster, da er denne din Overbeviisning forædlende og velgjørende, ganske i Skriftens Aand og efter Biblens Lære. Men — naar du tillidsfuld anraaber Herrens Naade som dit Folks eiendommelige Arvelod; naar du i Bøn og Andagt beraaber dig paa dine Rettigheder som Patriarkens Afkom; naar du minder Gud om Stamfaderens Fortjenester, og selvkjærlig priser dig, som Herren nærmere beslægtet end Alverdens Folkeslag: da er din Paastand en Misforstaaelse af Skriftens Udtryk; den er en skadelig Vildfarelse, da den, som sagt, forvirrer din Anskuelse af dit Forhold til dine Medmennesker; den er mod Religionens Væsen, da den fjerner dig fra Broderen, istedetfor at nærme dig til ham.

Naar du med Kjærlighed mindes det Land, hvor vi, som Folk, blomstrede i Velfærd og Anseelse; naar du med Vemod mindes Helligdommens Undergang og Folkets Adspredelse, de hellige Martyrers Død og vort Navns Skjændsel — da deler jeg med dig din Smerte; hvert et følende Menneske vil med Deeltagelse billige denne vor Ømhed. Men —, naar du skuffer dig selv med tomme

Forventninger om at føres tilbage til denne din Helligdom; naar du i Bøn og Andagt ytrer denne din grundløse Længsel; naar du bestandig har disse Klager paa Læben, som dog ere tomme Lyd og løse Ord: — da er det en Vildfarelse, som er mod Skriftens Aand: da er det en skadelig Vildfarelse, da den leder dig til at miskjende dit egentlige Fødeland.

Naar du med Haab og urokkelig Troe seer Tiden imøde, da Gud skal sende »sin Salvede«, som skal lede Mennesket til et Trin af jordisk Lyksalighed, til en Grad af aandelig og sædelig Fuldkommenhed, som vi nu ei mægte at fatte; naar du med Haab og Troe seer hans Komme imøde, der skal bringe Fred paa Jorden, og forene Verdens Beboere under et fælleds Herredømme: under Troens Banner, og den levende Guds Scepter: da deler jeg med dig dit Haab og dine Udsigter. Men — naar du misforstaaer Biblens Lære; naar du mod dens Bud (Dan. 12, 10) vil bestemme mig Tiden for hans Komme; naar du i ham skildrer mig Krigeren med Sværd og Brand; naar du opregner mig hans Seire, viser mig med begeistret Glæde de Skarer, som vende tilbage tll det forjættede Land, for igjen at hylde Davids Æt som jordisk Drot: — da misbilliger jeg høilig dine Fordomme; da maa jeg bebreide dig din Utaknemmelighed, som saaledes lader dig miskjende din nærværende Tilstand; da maa jeg vise dig dine grove Synder mod Biblens Aand og Lære: den Drot, som Gud sender, er ei besjælet af Krigens Aand, ei Erobrerens Sind skal lede hans Skridt; nei »Viisdommens og Religionens Aand skal hvile over ham«; »Fred skal besjæle Naturen«, »Løven skal æde Straa, og Barnet lege ved Basiliskens Vraae«; »Ordet (ei Sværd og Landse) er den Stav, hvormed han rammer Jorden, hans Munds Veir skal knuse Niddingen; Retfærd

er hans Gjord, og Troskab er hans Belte«; seer du, Kjære! Træk for Træk har du misforstaaet den herlige Lære (Esaias 11, 1—10).*)

At du betragter Moses Lov og dens Lærdomme som et Hjælpemiddel til at kunne vandre desto tryggere paa Veien til Salighed, er en trøstende Lære, som hver, der kjender dens Aand, vil indrømme dig; men — naar du selvkjærlig fordømmer den anderledes Tænkende; naar du troer dig i Besiddelse af Nøglerne til Himlens Porte, og vil tildømme og fradømme din Næste hans Salighed og hans aandelige Velfærd — da er det en Lærdom, som er foragtelig, da den røber Hovmod; den er fordærvelig, da den nedsætter Næstens Menneskeværd i dit Øie; den er vildfarende, da den strider mod Biblens Lære om hele Menneskehedens Oprindelse »fra een Fader«; da den strider mod Skriftens Udsagn om »det faderlige Forbund« (Malachias 2, 10), om »det hellige Navns Tilbedelse i Østen og i Vesten« (1. c. 1, 11); da den strider mod Biblens Fortællinger om vore Stamfædres Troe, som jo ei heller fulgte Moses Lov, om Hedningernes Omvendelse (Jonas 4, II. I M. B. 18), og om Herrens Aabenbaring for de Ædlere iblandt dem (Esaias 44, 28. 56, 3 o. fl.).

Naar du med fortrinlig Kjærlighed ærer vore hellige Mindesmærker og dyrker det ærværdige Sprog, hvori Gud lod Propheterne tale til os, — da priser jeg din Agtelse for det Hellige, og deler din Ærbødighed for det Gamle; men — naar din Forkjærlighed forleder dig til at forsømme dit Modersmaal, naar dit Fædrenelands

*) Den kyndige Exeget vil undskylde mig dette argumentum ad hominem.

Tungemaal lyder fremmed i dit Øre, og toner skurrende fra din Læbe, da er det en Synd, som du har at forsvare!

At du tilbringer dit Liv med at trænge ind i Lovens Ord, er godt og priseligt; naar du anvender din Skarpsind, din Tid og dine Evner paa nærmere at udvikle Ting, som dog, hvad dit Forhold til Gud angaaer, maae have et meget indskrænket og underordnet Værd: da kan det undskyldes, da du dog betragter disse Ting som hørende til Religionens Væsen. Men, at dine Lærde forsømme Skriften, forat læse Fortolkningen; at dine Folkelærere ei kjende Naturens første Kræfter, ei kjende den Jord, som de staae paa; at de ere ganske vildfremmede i den historiske Verden, at de ei kjende Tænkningens første Love, og selv forkjettre hver en Tænker; det er en Skamplet, som du først maa aftvætte, inden du tør fremtræde som oprigtig Tilbeder af Naturens Skaber!

Frit har jeg fremsat min Mening. At jeg mente det godt, derfor maa mit Sindelag være Borgen for den, som kjender mit Liv og mine Sæder; mine Ord maa vidne for mig hos den, som kun kjender mig som offentlig Lærer. Velmente vare mine Ord, hvor jeg bebreidede, oprigtig var min Tale, hvor jeg priste det Gode. Alt Had er mig fremmed; Historien laae opslagen for mit Øie; de sidste Dages Begivenheder vare forløbne, beroliget var det krænkede Hjerte, da jeg fattede dem i Øiet. Hvad der syntes mangelfuldt har jeg udpeget; det Forkerte har jeg søgt at rette.

Ville I, mine Venner! modtage med Kjærlighed hvad Kjærlighed byder, da har Gud velsignet min Stræben, og jeg seer herlige Dage imøde; Dage, da vi Alle skulle

besjæles af eet Hjerte, og vandre ad een Vei i Fromhed og Gudsfrygt til vor egen Salighed og de kommende Slægters Velfærd (Jeremias 32, 39).

Amen.«

* * *

J. P. Mynster: Prædiken paa fjortende Søndag efter Trinitatis 1819.

Allerede inden den unge Kateket talte saaledes i den store Sal ved Gammelstrand til sin Trosfæller, havde der i Frue Kirke lydt formanende Ord til Byens kristne Borgere fra Kirkens første residerende Kapellan, den senere Biskop J. P. Mynster, dengang en Mand paa 44 Aar. Fjortende Søndag efter Trinitatis holdt han »under borgerlige Uroligheder i Anledning af Jøderne« en Prædiken om religiøs Fordragelighed og borgerlig Retsindighed:

»Du, hvis hellige Villie er uforandret den samme, hvorledes endog Menneskenes Sind bevæges, du, som boer i salig Fred, medens vi omtumles i Uro; til din Himmels evige Orden see vi op fra Jordens Forvirring, og vort Hierte trøstes og vederqvæges, i det vi tænke os den bedre Verden, hvor Retfærdighed og Fred have uforstyrret Hiem, den bedre Verden, som altid var og er, og hvori Haabet tilsiger os, at ogsaa vi skulle optages. Men endnu færdes vi hernede i Tidernes Skiften, og dette er Prøven, hvori vi skulle bestaae, hvorledes vi her ville danne os selv og danne den Jord, som blev anviist os til Bolig. Ogsaa du skuer jo fra din Himmel ned til Jorden, og hvad enten dens Grundvold bæver, eller Menneskenes Samfunds Baand løses, du seer det,

og det skeer ikke uden din Tilladelse. Men din Aand, Viisdoms og Retfærdigheds Aand, svæver over de bevægede Tider og drager det Forvildede tilbage, og befæster paany Orden og Ret, at Menneskene ved enhver Afvigelse skulle lære desmere at afskye det Slette og slutte sig des fastere til det Gode. Lad dette ogsaa skee iblandt os, du vor Gud og Fader! Lad din Aand lede os Alle, hvad enten vi skulle tale, handle, raade, eller lyde, at sund og redelig Eftertanke, at Orden og Fred maae vende tilbage, at Sandhed, Retfærdighed og Kierlighed maae boe iblandt os! Amen.

Epistel: Gal. V, 16—24.

Disse hellige Steder aabnes os som Fristeder, hvor vi kunne tye hen fra den sædvanlige Tummel, hvor vi kunne undflye de sædvanlig trykkende eller sløvende Tanker, og finde Frihed, Fylde og Fred, i det Sielen henvender sig til høiere Gienstande. Heller ikke, m. T., pleier jeg her ligesom atter at føre Eder tilbage, hvorfra I kom, her at afhandle, hvad der kun har timeligt Værd, hvorom I ellers kun altfor ofte maae høre, eller de Begivenheder, hvorom man pleier at tale i Staden. Men i Dag opfordrer vel Pligt og Samvittighed mig til ogsaa her at henvende Betragtningen til det Samme, der allerede i saa mange Dage var Gienstanden næsten for alle Samtaler. Thi dersom det, hvorom vi i Guds Huus egentlig skulle handle med hverandre, ikke er bestemt til blot at sysselsætte os i de enkelte Timer, vi tilbringe her, men til at følge os ud i Verdens Vrimmel, som i vor stille Eensomhed, til at lede, styrke og berolige os under alle Forhold, hvori vi komme, dersom de alvorlige Forestillinger, hvortil vi her henvende Sindet, skulle vække til Selvprøvelse, til alvorlig Dom over vort Sindelag og

vore Handlinger, baade over hvad vi have foretaget, og hvad vi ville foretage: hvor kunne vi da, naar saadanne Optrin have fundet Sted iblandt os, som de, den afvigte Uge saae, naar de paa saa mange Maader have sysselsat vore Tanker, have bevæget vore Hierter, hvor kunne vi da undgaae, at Erindringen deraf ogsaa her følger os? eller hvorfor skulle vi undgaae det? thi sikkert vare de af saadan Beskaffenhed, at de opfordre os til alvorlig Eftertanke.

Vi ville ikke tillægge disse Optrin større Vigtighed, end de virkelig havde, ikke tiltræde deres Mening, som, skadefroe eller feige, indbildte sig, at nu vare alle Baand løste, og at det stedse vilde skride frem fra det Slette til det Værre. Allerede har det viist sig anderledes, og vi haabe ikke at skulle fortryde den Tillid, vi sætte til den tilbagevendte Ro. Men hvo iblandt Alle, hvis Hierter ikke er tillukt for Deeltagelse med hvad der skeer i Verden og hvad der vederfares hans Næste, som endnu har Agtelse for Sædelighed og Orden — hvo kan glemme de Optrin, han har seet, de Skriig, der løde i hans Øre? hvo kan glemme det — hvorledes skal jeg benævne det? — det sørgelige, oprørende, modbydelige Syn, naar han gik i vor Stad, som ingen fiendtlig Vold havde angrebet, og dog allevegne saae Ødelæggelsens Spor, som om Fiender havde hærget? Og naar der altsaa i vort Samfund fandtes de, som vare frække nok til at begynde dette, rede nok til at understøtte det, ligegyldige nok til ikke at forhindre det, letsindige nok til ikke at misbillige det: da maae vi vel føle os ydmygede, i det nu stillere Eftertanke over det Skeete kan finde Sted, da maae vi vel tilstaae, at der er meget Ondt, som har udbredt sit Herredømme videre iblandt os, end vi vel forud formodede.

Efter al denne Uro møde vi nu i Helligdommens Stilhed, og her modtager os det Guds Ord, som formaner, advarer og straffer uden Persons Anseelse, som er kundgiort og nedskrevet i længe siden forsvundne Tider, men som stedse endnu passer for vore Tider, og vore Forhold. Jeg har ikke valgt den Text, som jeg har forelæst, men det er den for nærværende Dag bestemte Text, som Aar efter Aar oplæses og forklares. Og naar da Apostelen deri siger os: »Aandens Frugt er Kierlighed, Glæde, Fred, Langmodighed, Mildhed, Godhed, Trofasthed, Sagtmodighed«; naar han siger os: »Kiødets Gierninger ere aabenbare, saasom Fiendskaber, Kiv, Avind, Vrede, Trætte, Tvedragt, Partier, Mord og andet Deslige, om hvilke jeg forud siger, ligesom jeg forud har sagt Eder, at de, som giøre saadant, skulle ikke arve Guds Rige; da maae disse Ord vel tiene os til alvorlig Paamindelse, og opfordre os til at prøve, hvilken Aand det er, der har yttret sig, enten den, som virker Kierlighed, Glæde, Fred, eller den, som vækker Trætte og Tvedragt. Og dersom Svaret kun er altfor aabenbart, da ville vi nytte denne Anledning for at styrke os i Afsky for det Onde, i Vedholdenhed ved det Gode.

Men i det nu min Tale skal stræbe at bidrage hertil, vil jeg ikke trætte mine Tilhørere ved at gientage, hvad Enhver saa ofte har hørt, fra Barndommen af har lært, om Nødvendigheden af borgerlig Lydighed og Orden, om Fordragelighed mod andre Religioners Bekiendere, om den Pligt, at vi ikke blot skulle ansee vore Beslægtede, eller vore Troesforvandte for vor Næste, og saa fremdeles. Der feiles ikke fordi dette ikke ofte nok er sagt, men fordi det ikke er følt, fordi Sandheden ikke er trængt ind i Hiertet, og har vundet Indflydelse paa

Sindelag og Handling. Hvad jeg derfor i nærværende Andagtsstund finder mig forpligtet at tale, er ikke noget Nyt, hvorom jeg først vilde undervise, men noget saare Gammelt, som jeg ønsker saaledes at gientage, at det kan finde Indgang. Jeg skal med Guds Bistand tale ganske, som jeg mener det i mit Hjerte, uden Overdrivelse, uden Hensyn til Menneskefrygt eller Menneskegunst, som for Guds Aasyn; hører I mig med rolig Eftertanke, og samtykker, hvad der fortiener at samtykkes. Jeg taler som til Forstandige, dømmer I, hvad jeg siger*)!

Min første Formaning er denne: Overveier nøie, hvad I ville, og hvad I foretage! Denne Fordring er jo dog ligesaa billig, som den er nødvendig; intet Menneske tør unddrage sig den, men i det mindste os selv maae vi dog kunne og ville giøre Regnskab for vore Handlinger og vore Hensigter. Dersom det var saa, at enhver Drivt i os altid førte os til det Gode, dersom de første Tanker, der opkomme i vor Siel, altid vare de rette og sande, da behøvede vi ingen videre Overveielse, men vi kunde trygt overlade os til vort Hiertes Tilskyndelse. Men efterdi det er saa langt anderledes, efterdi vi kun altfor ofte erfare, at der blander sig noget Ureent i de første Følelser, der røre sig i os, at vore Tanker ofte forvilde sig, og lede os andensteds hen, end vi siden ønskede at være komne: da er det vel en hellig Pligt at overveie, hvad det er, vi ville, saa at vi kunne sige os det ret klart, og da at prøve, om dette, som vi ville, ogsaa er ret. Og jo vigtigere den Sag er, hvorom der handles, desto mere forpligte sikkert Fornuft og Samvittighed os til at efterkomme hiin Fordring.

*) 1 Kor. 10, 15.

Derfor opfordre vi Alle, som i den Sag, der ansaaes vigtig nok til i flere Dage at sætte hele Staden i Bevægelse, at fylde alle Samtaler, at vække saa mange Lidenskaber, Alle, som ville tage Deel deri, ved Handling, ved Tale, til hvilkensomhelst Side, alvorligen at overveie deres Hensigt og Villie. I vigtige Anliggender kan det ikke være tilladt at handle efter blind Drivt, efter forudfattet Mening, eller som er laant af Andre, uden eget Overlæg og egen Overbeviisning, efter vaklende og tvivlsomme Tanker. Overveier derfor saa alvorligen, saa omhyggeligen, som I formaae, hvad det er I ville; siger Eder det saa klart, med saa bestemte og tydelige Ord, som muligt, at I ikke skulle forledes, ikke skulle bedrage Eder selv, og maaskee uformærket, mere eller mindre, med Ord eller Gierning, deeltage i, bifalde, befordre, hvad I maaskee vilde gyse tilbage for, naar det fremstillede sig for Eder i fuld Klarhed.

Men naar I saaledes have afgiort med Eder selv, hvad det er, I ville, da prøver dernæst ogsaa, om dette er ret. Dette er jo atter en Fordring, som Ingen med Billighed kan unddrage sig; thi du tør og skal jo dog Intet ville uden det Rette og Gode; om det, du vil, er saadant, bør Du jo vide, førend du beslutter dig til at handle. Prøv derfor alvorligen, om det, som du siger, at du vil, er saadant, at du tør vedstaae det for Mennesker, for din Samvittighed, for Gud; riv dig løs fra det nærværende Øiebliks Tilskyndelse, tænk dig hen i Fremtiden, og prøv forud hos dig selv, om du ogsaa da vil glædes ved at have villet, at have befordret dette, vil med Ro kunne tænke tilbage derpaa, naar det gaaer dig vel, og en lønlig Stemme spørger dig om du og er din Lykke værd, og naar det gaaer dig ilde, og du føler dig nedtrykt og bedrøvet; vil med Ro kunne tænke tilbage

derpaa, medens Livets Kraft blusser i dine Aarer, og naar dets Aften kommer, og du fornemmer, at du snart skal lade af at virke; medens du færdes i Livets Tummel, og naar engang Dødens Stilhed udbreder sig om dig.

Med disse Fordringer, som Ingen tør afvige, vender jeg mig til Enhver, som paa nogen Maade kan bidrage til at fortsætte eller at ende Forstyrrelsen. Vel veed jeg, at jeg her ikke kan vente at finde dem, som have afstedkommet eller nærmere deeltaget i hine Uordner. Allerede længe siden have de forladt vore Forsamlinger, som dog allermeest behøvede at høre Formaningens og Advarselens hellige Røst; de, som ellers intet Ord høre om Gud, om Pligt og Retfærdighed, og om det Regnskab, ethvert Menneske skal aflægge for sine Gierninger; de, som ellers aldrig gaae hen i Stilhed, for at adspørge deres Samvittighed, og at dømme over sig selv; de, som leve uden Gud i Verden*), og tankeløse ile til Fordærvelsen. De ville ikke høre, og til dem kan jeg derfor ikke tale. Men jeg vender mig til Eder, I, som pleie at agte paa Christendommens Bud, paa det I ogsaa kunde have Adgang til dens Forjættelser; jeg vender mig i Særdeleshed til Eder, I denne Stads agtværdige Borgere! Hvem skulde Stadens Hæder og Vel ligge mere paa Hiertet, end Eder? Til hvem skulde vi derfor hellere henvende os, naar Talen er derom? Saa mange Dage ere nu hengangne i Uro og Forvirring, paa saa voldsomme Maader har Lysten viist sig til at ødelægge og forstyrre: til hvem skulde vi heller henvende os om at ende Alt dette, og at skaffe fast Ro og Orden tilbage, end til Eder? Hvorledes skulde dette bedre skee, end ved Eders

---

*) Eph. 2, 12.

Mellemkomst? Vi Alle, som elske Orden og Fred, forene vor Begiering til Eder med Landets Faders Ønske, at Eders Bistand hellere skaffer os dette, end at det skal tilveiebringes ved strengere Midler. Dersom I da ikke opfylde denne Begiering, maatte det være, enten fordi I ikke kunne, eller fordi I ikke ville.

Skulde det Første være Tilfældet? skulde I ikke kunne tvinge dem, der vove at bryde ind paa den almindelige Sikkerhed? — Vel veed jeg, hvorledes Huustugten mere og mere slappes. Det er ikke længere blot de Stænder, som kaldes de forfinede og kielne, hvilke vi bebreide, at en svag Faders, en altfor øm Moders daarlige Kierlighed tillader Børnene at opvoxe i Selvraadighed. Ogsaa blandt Eder, I, som selv tidligen maatte prøve, hvad Verden bringer, som selv tidligen vantes til Lydighed, hærdedes i Arbeide — ogsaa blandt Eder findes kun altfor mange, som med daarlig, fordærvelig Eftergivenhed, eller med strafværdig Ligegyldighed lade dem raade, der skulle lyde, lade Børnene voxe op uden Tugt, at de engang skulle bringe Sorg og Skam over Forældrenes Huus, som over sig selv. Kun altfor ofte see vi Tienerne at herske, og Huusbonden at frygte, see vi de Baand løste, som tidligen skulde holde den Unge til Ærbarhed og gode Sæder, og danne ham i Lydighed til selv engang at kunne forstaae, hvad ham skal betroes. Men saavidt er dette dog ikke kommet, at I ei, understøttede, som I ere, af Lovenes Anseelse, af enhver offentlig Myndighed, skulde kunne tvinge dem, som ere under Eders Værge, saa at Eders Medborgere kunne boe sikkert for deres Frækhed og Vold. Og de Øvrige — I, hvis Hæder det skulde være at forsvare den Stad, hvori I boe, ikke blot mod udvortes, men mod indvortes Fiender, I, hvis Roes det skulde være i Landet

og blandt Fremmede, at Alt skeer sømmeligen iblandt Eder, skulde I ikke kunne tvinge de Enkelte, som i Vildskab, i Frækhed, i Drukkenskab ville berøve Eder denne Roes? Eller frygte I dem, der begynde disse Forstyrrelser? vove I ikke at træde dem imøde? O! først være Enhver Mand i sit Huus, før han drister sig til at være Raadgiver for Land og Folk; først giøre Enhver uforfærdet, hvad der er hans, for at værne om det Samfund, hvortil han hører, før han vender sig med Fordringen derom til Andre!

Visselig! I kunne vel ende denne Uro, naar I alvorligen ville. Og skulle I da ikke ville? Er der Noget, som en retsindig Mand tør anføre, hvorfor han ikke vilde? — Have I Besværinger at forebringe? nu, saa fremfører dem sømmeligen og anstændigen, thi saaledes bør dog alle Ting skee; have I Forslag, hvorom I mene, at de burde følges — ikke de sædvanlige vilde, uretfærdige, umenneskelige Forslag, men vise, forstandige, giennemtænkte Raad? nu, saa lader os høre dem, at de kunne følges, og Alt vorde bedre. Have I opdaget Forbrydelser? have I andre Vidnesbyrd derom, end den sædvanlige Bagvaskelses, som i Dag angriber disse, i Morgen Eder, nu, da bringer dette for Lyset paa Sted og Maade, som tilbørligt er, og den Skyldige vil ikke undgaae sin Straf. Men vigtigere end alt dette, er sikkert, at en saadan Fremfærd, som den, hvortil vi have været Vidne, ufortøvet standses. Thi lader os ret fatte i Øie, hvad der er skeet. Det var et Exempel, der skulde gives paa, at de kunde tiltage sig Magten, hvilke stedse bør være under Magtens Tvang, de, hvis Herredømme I dog sidst af Alt vilde underkaste Eder, de, for hvilke I intet Slags Agtelse kunde have, saa lidet som de have Ærbødighed for Eder eller hvad Eders er, thi Intet er dem helligt.

Det var et Forsøg paa at trodse al Anseelse, at spotte enhver Myndighed, at adsplitte Folket i Tvedragt og Partier, et Forsøg paa, at de onde Gierninger, som ellers kun vove at yttre sig hemmeligen i Mørket, skulde træde aabenbare frem ved Dagens Lys, for Alles Øine: og dette — jeg adspørger Eder for den Dommers Aasyn, der har sagt, at de, som giøre Saadant, skulle ikke arve Guds Rige*) — dette skulde I ikke ville forhindre? Det var et Exempel, der skulde gives paa, at Enhver kunde tiltage sig at erklære strafskyldig, hvem han vilde, og selv straffe, som han vilde; at de, der Intet hellere begiere, end Uro og Forvirring, ogsaa kunde anstifte det; at de, der selv Intet have at tabe, kunde bemægtige sig Andres Eiendom, at Vold og Plyndring skulde være tilladte; at Mennesker, kraftesløse Oldinge skulde kunne anfaldes, mishandles offentligen paa Stadens Gader: og dette skulde I ikke ville forhindre? Bedrager Eder ikke selv! det begyndte paa disse, men vidste I, hvor det skulde ende? vidste I, hvad I tilsidst maatte give til Priis for dem, der misunde Eder, og for hvilke Eders Eiendom, Eders Ro snart ikke vilde være helligere?

Dog, i det jeg opfordrer Eder til med al Nidkierhed at vaage over Ret og Orden, vil jeg ikke, at I blot skulle have Eders egen Sikkerhed for Øie, men hvad I ville, at Menneskene skulle giøre mod Eder, det Samme gjører I ogsaa mod dem*). Tænker Eder hen i Deres Sted, hvilke Forfølgelsen først gieldte. Kommer ihu, hvad I have seet i Eders egne Huse, Eders Hustruer og Børn skielvende under Voldsomhedens vilde Udbrud; kommer Eders egen Uro ihu, medens disse Bevægelser larmede

*) 1 Kor. 6. 9.
**) Matth. 7, 12

omkring Eders Boliger, og I ikke vidste, hvorhen de vilde vende sig. Og vare de andre da ikke Mennesker, som I? Var der i deres Huse ingen, som kunde skielve? Vare der i deres Huse ingen frugtsommelige Qvinder, ingen Spæde, hvilke de betragte med samme Ømhed, som I Eders? Vare der i deres Huse ingen Syge, ingen Døende, hvis Ro saa voldsomt, saa grusomt blev forstyrret? Og dette — I Stadens retsindige, hæderlige Borgere! Dette skulde I ikke ville forhindre? Skulle da disse flygte bort fra Huus og Hiem, søge Tilflugt i fierne Lande — dersom der ellers endnu er et Tilflugtssted, hvor Forfølgelsen ei skal naae dem, som ikke mod deres Overbeviisning ville fornegte deres Fædres Tro, ville bekiende en anden, som ikke er i deres Hierter; dem, som ikke ville forlade deres Menighed, medens den er i Undertrykkelse og Nød? Hvad mig betræffer, m. T., da mener jeg ikke, som nu de Fleste, at det er ligegyldigt, hvad et Menneske troer, mener ikke, at enhver Tro er lige vel skikket til at danne et Menneske for Tiid og Evighed; naar jeg kalder mig en Christen, da er det ikke, fordi jeg arvede dette Navn fra mine Fædre, men fordi jeg har søgt, hvor jeg kunde finde Hvile for min Siel, og kun har fundet Een, som har det evige Livs Ord; jeg har Hierte til at foragte Alt, hvad der er slet, uværdigt og daarligt, hvad enten det i opblæst Forfængelighed vil drage Alles Øine hen til sig, eller det sniger sig om i det Skiulte, hvad enten det er hos Jøde eller hos Christen: men jeg har kiendt Mangen — og I have kjendt det med mig — Mangen blandt dem, der ikke havde samme Tro med os, som ved Retsindighed, ved sand Barmhiertighed fortiente Agtelse hos Alle, der skiønne, hvad der er agtværdigt; Mangen, med hvem

jeg hellere, end med Tusinde af dem, der kalde sig Christne, men i hvis Bryst ingen christelig Følelse er, vilde have min Deel hos den Gud, som ikke anseer Personer, men for hvem hver den, som frygter ham og giør Retfærdighed, er behagelig, af hvad Folk han end er*).

Lader os derfor, m. V., Hver især bidrage Vort til, at Ret og Kierlighed aldrig oftere saaledes skulle krænkes iblandt os. Enhver som er sat til at raade og styre, overveie nøie, hvad der er hans Embede, at han maa kunne raade med Viisdom, og styre med Klogskab og Kraft. Enhver, der skal værne om den offentlige Ro, giøre det med Troskab og uforfærdet, vidende, at han ikke blot staaer Mennesker til Ansvar, men Gud! Enhver, som vil dømme over disse Anliggender, han dømme med Overlæg, han tale med Sindighed, at han maa bestyrke det Gode og Rette, ikke det Slette og Fordærvelige. — Mit Sted er ikke i Tummelen, og ingen anden Magt er mig betroet, end Talens Magt; den har jeg stræbt at anvende, efter bedste Evne, af fuld Overbeviisning, af en god Samvittighed: jeg har gjort Mit, og for hans Aasyn, der dømmer over Tanker og Sind, som over Gierninger, de skiulte og de aabenbare, tilraaber jeg endnu Alle: Enhver giøre sit!

Og, dig, o Gud, du Menneskenes Fader, du, som ikke er Tvedragtens og Forstyrrelsens, men Fredens Ophav: dig anraabe vi derhos, at du ogsaa efter din Miskundhed og Naade vil giøre Dit, thi uden dig formaae vi Intet. Naar Sielen kæmper i tvivlsomme Tanker,

---

*) Ap. G. 10, 34, 35.

da finder den først Klarhed og Vished, naar den vender sig til dig. Du giver Kraft til at ville og at udrette; du kalder Menneskene til Retfærdighed, du formilder dem i Kierlighed. Lad ogsaa iblandt os Sandhed, Ret og Kierlighed seire, at vi maa leve tilsammen i din Frygt, og søge hverandres Bedste. Velsign du Konge og Folk, thi fra dig kommer Velsignelse! Amen.

OPLYSNINGER.

S. 1 *Gojim, Nochrim, Accum,* tre Benævnelser paa Ikke-Jøder (G. eg. Folkeslag, N. eg. fremmed, A. eg. Stjernetilbeder).

S. 5 *Salomon Maimon*, 1754—1800, tysk Filosof og Talmudist.

S. 8 *Jod hachasaka*, Maimonides' Hovedritualværk.

Maimonides, Moses ben Maimon, 1135—1204, spansk-jødisk Filosof.

Shulchon Aroch, Ritualværk af Jos. Karo, 1488—1575, spansk-jødisk lærd.

Jora Dea, andet Bind af S. A.

Chosen hamispat, fjerde Bind af S. A.

S. 10 *Nidre deasarne al Naphschatana*, »de Forpligtelser, vi love at paatage os«.

Orah Chaim, første Bind af S. A.

Teshuba, et Kapitel om Bod og Omvendelse i Maimonides' Værk.

Kall, Abr., 1743—1821, Professor i Historie ved Københavns Universitet.

Moldenhawer, D. G., 1754—1823, tyskfødt Prof. i Teologi ved Københavns Universitet og senere Overbibliotekar ved det kongelige Bibliotek.

S. 11 *Nahlot Schiba*, Værk om de ved Skilsmisse brugelige Formularer.

Tischbi, Leksikon over vanskelige Ord i Talmud af Elia Levita, 1468—1549, tysk-jødisk Sprogmand.

S. 12 *Paulus Fagius*, 1504—49, tysk Filolog, dygtig Hebræer.

Götze, 1717—1786, Præst i Hamborg, »Zionsvægteren«, den lutherske Ortodoxis Forkæmper over for Lessing.

Clausen, 1759—1840, Stiftsprovst i København, Rationalist; hans Prædikener udmærkede sig ved »Overbevisningens Varme« og »deres gode Orden og Klarhed«.

S. 12 *Brorson*, 1768—1847, Præst i København, Rationalist; »hans tiltalende Person og blomstrende Sprog gjorde ham til en yndet Prædikant«.

Gutfeldt, 1761—1823, Provst i København, Rationalist; »en begavet, blomstrende Taler og en vittig og aandrig Mand«.

Alenn Leschbeach, »Os paaligger det at prise«, Bønnens Indledningsord.

S. 16 *Nathans Samtale med Tempelherren,* se G E. Lessing: Nathan der Weise, 2. Akt 5—7 Scene.

S. 21 *Maximum Insipientiæ*, Højestemaal af Daarskab.

Minimum Sapientiæ, Mindstemaal af Klogskab.

Huron, *Peruaner, Peluaner*, indfødte Stammer i Amerika.

S. 22 L. 10 *Selskabet,* d. e. Samfundet.

S. 25 *Barchocba,* »Stjernens Søn«, Jødernes Anfører under deres Opstand Aar 132—35 mod den romerske Kejser Hadrian.

Emanuel den Store, Konge i Portugal 1495—1521. tillod 1506 en heftig Forfølgelse af Jøderne.

Ferdinand den Katolske, 1552—1516, spansk Konge, udvidede Inkvisitionen i Spanien.

S. 26 *raaber »Shadaj« hver Gang han gaaer ud af sin Dør.* Shadaj, »den almægtige«, staar skrevet udvendig paa den Pergamentsrulle med to Afsnit af Pentateuchen, der anbringes paa Dørstolpen i et jødisk Hus.

S. 27 *Torquemada*, 1420—1498, Dominikanermunk, Generalinkvisitor i Spanien, grusom Forfølger af Kættere og Jøder.

Alba, 1508—1582, spansk Hertug, skal i 6 Aar have ladet 18,000 Nederlændere henrette.

Bonner, 1540 Biskop i London, fanatisk Forfølger af Protestanterne.

S. 28 *Shylock*, se W. Shakespear (1564—1616): Købmanden i Venedig.

Baruch, se A. W. Iffland (1759—1814): Dienstpflicht.

S. 29 *Scævola*, romersk Sagnhelt, der stak sin Haand i Luerne for at vise den sejrrige fjendtlige Konge romersk Heltemod.

Winkelried, schweizisk Bonde, der efter Sagnet skaffede sine Landsmænd Sejr i Slaget ved Sempach 1386 ved at ofre sit eget Liv.

S. 32 *Forf. til*: *Hvad har stakkels Neger gjort* (jfr. S. 38). I Syngestykket »Peters Bryllup«, 1793, lader Thaarup Negeren synge: »Hvad har stakkels Neger gjort, — at den blanke Mand ham hader? — Er han ond, for han er sort, — er Gud ikke alles Fader? — O, beklag den sorte Mand, — han er Træl i fremmed Land.«

S. 33 *Mummius*, romersk Konsul, som i Midten af 2. Aarh. f. Kr. gjorde Grækenland til en romersk Provins, havde saa lidt Forstand paa Kunst, at han »truede de Søfolk, som skulde føre de erobrede Kunstværker til Rom, med, at de, hvis noget blev beskadiget, skulde erstatte det ved at lade nye Genstande forfærdige«.

Demetrius Poliorketes, »Stadbelejreren«, 337—283 f. Kr., gjorde sig i Slutningen af 4. Aarh. f. Kr. til Herre over Grækenland og »æredes som en Gud i Athen«.

S. 35 *in rerum natura*, i hele den vide Verden.

S. 36 *Xeno*, Zenon, græsk Filosof i 5. Aarh. f. Kr., af Aristoteles kaldt »Dialektikkens Opfinder«.

S. 38 *dolus malus*, ildesindet Bedrag.

S. 39 *Te deum laudamus*, »dig prise vi, Herre«; Sejrshymne.

S. 41 *en Grusomhed, Karl den Stores Tidsalder værdig.* Karl den Store tvang Sakserne i Tusindvis til at lade sig døbe.

S. 42 *et Land, hvor en Projektmager maa staa med Strikken om Halsen.* I »Niels Klim« 4. Kap. fortæller Holberg om Landet Potu, at Projektmagere der maatte staa med Strikken om Halsen. mens deres Forslag undersøgtes, for straks at klynges op, hvis det fandtes skadeligt eller egennyttigt.

S. 43 *Skoemagerdrengen.* I Thaarups Oversættelse hedder det (S. 284): »Opdraget af Christne eller ikke vender Jødedrengen tilbage til Skakkren, bliver en Jøde, og alt det, der under hans Undervisning sigtede til at forædle hans Natur, gaaer uden Redning tilgrunde i Skakkeriet,« og som »et talende Bevis« herpaa anføres: »En Jødedreng lærte Skomager-Haandværket hos en Christen, blev Svend, belønnedes af Selskabet, og man skulde nu troe, at han vilde have vedblevet denne borgerlige Næringsvej; men det gik ham med Haandværket, som Kong Salomons forstandige Kat med Lyset, da Markolfus lod en Mus smutte forbi den. Spekulations-Handelen lokkede min Skomager til Skakkren, den gamle Adam vognede i ham, han smed Syl og Risp og Læst, spekulerede, skrev falske Documenter, og — løb sin Vej.«

S. 45 *de Menneske- og Borgerrettigheder, Christian d. Syv. har indrømmet og skjænket.* 19. Sept. 1788 udgik følgende Reskr. til Københavns Magistrat, senere til Stiftsbefalingsmændene i Danmark: »Kongen er bleven refereret, at Magistraten paa det de i Staden værende Jøder, ligesom paa andre Steder er begyndt, kunde vænnes til at lade deres Børn oplære til Haandværker, Manufacturer eller andre nyttige Haandteringer, hvorved de paa lovlig Maade kunne erhverve deres Brød og blive nyttige Borgere i Staten, haver derom talt med de Ældste og andre fornuftige Mænd af Nationen, som selv ønske og attraae saadan Indretning: desaarsag Magistraten haver opmuntret dem til at begynde

med at lade nogle faae Drenge hensætte i Lære hos Haandværksmestere ibid., men at de derpaa have indberettet, at det ikke har været muligt, derom at træffe Accord med nogen Mester, saalænge ingen offentlig Tilladelse dertil er given. I Anledning heraf, samt de ellers foredragne Omstændigheder, bevilges,

At det ved en af Magistraten udgivende offentlig Placat maae bekjendtgjøres, at saavel Haandværksmesterne som Jøderne maae have Frihed til at indgaae Accord med hinanden angaaende Læredrenges Antagelse; derfor vil Kongen og have bevilget, at de Jøder, som saaledes have udtjent deres Lære, maae indtræde i Laugene, naar de i øvrigt opfylde Laugs-Artiklerne, og at derudi endog ingen Undtagelse skal finde Sted, i Henseende til de Professioner, hvortil bruges Smelteovne og Digle«. (Ved Reskr. af 25. Jan. 1769 var det blevet »den jødiske Nation i Kjøbenhavn aldeles forbudet, herefter i deres Huse at have Smelte-Ovne eller Digler«.) —

Ved Kanc. Prom. af 3. April 1802 var det fastslaaet, at »naar Jøder ere fødte her i Riget, eller ere forsynede med Kongl. Lejdebrev, saa have de samme Ret til at kjøbe Jordegodser, som enhver Anden af Kongens Undersaatter«.

S. 52 *hans* (Thaarups) *Ret til den i hans Svar til Etatsraad Bärens gjorte Beskyldning imod vor Planteskoles Elever.* I »Aftvunget Svar til Velbaarne Herr Etatsraad J. H. Bärens« ved Thomas Thaarup hedder det (S. 31): »Herr Etatsraaden kommer nu til at tale om Jødeskolerne, jeg troer jeg har talt om dem med den vedbørlige Agtelse . . . Jeg har i min Forerindring blot antydet et og andet Ukrud, som maatte luges af denne Planteskole, og dette maae rimeligt være Aarsag til, at mange af de Poder, som i denne Planteskole spaaede deres Plejeres Omhue Frugter, siden udplantede i Almindelighed saaledes have udartet, at yderst faa have svaret til deres vakte Haab og til den Virkning, saamange Hædersmænd med Ret kunde formode af deres Højtids-Taler.«

I Anledning af disse Thaarups Ord siger M. L. Nathanson i »Hofraad David Amsel Meyers Levnet« 1816: »Aar 1805 blev Fattigskolen for Drengebørn af den mosaiske Tro oprettet, og siden ere fra denne blevne demitterede til Studeringer Kunster, Fabriker, Haandværker samt ordentlig Handel 63 Drenge; af dette Antal ere 35 i Særdeleshed gaaede over til Fabriker og Haandværker; og jeg tør paastaae, at de i Almindelighed svare til de om dem vakte billige Forventninger. Alle disse staae under mit specielle Tilsyn; jeg og mine Medbestyrere ere af det kongelige danske Cancellie beskikkede til Værger for disse Børn, og vi ere os bevidste, som saadanne Intet at forsømme. Hver Forseelse paatales strængt, om den ikke kan qvæles

i Fødselen. Intet Offer, være sig af Tid eller Penge, spares; selv Uleiligheder og Fortrædeligheder afskrække ikke fra med utrættet Nidkjerhed at stræbe til det engang satte Maal: gavnlige og gode Borgeres Dannelse for Samfundet. Jeg tør friligen beraabe mig paa de offentlige Autoriteters Vidnesbyrd; Dannerkongens allerhøieste Tilfredshed opmuntrer til ufortrøden at gaae frem, og Dommeren i vor egen Barm giver Styrke nok til at see ned paa slige Angreb; men til Publikums, til Fremtidens Kundskab bør det komme, af hvad Beskaffenhed disse vare. Iøvrigt haabe vi, ved vor Id at nytte Samfundet vel saa meget, som om vi sysselsatte os med at forhaane, bespotte, imod hinanden opegge Medborgere, og stille selv de ædleste, prisværdigste Foretagender i et slet Lys.«

S. 57 *hvis navnløse Forfatter.* I E. Collins »Anonymer og Pseudonymer« nævnes S. 65 under Nr. 2607 Salomon Soldin som Udgiver af »Nordlyset«, S. 26 under Nr. 1021 som Forfatter af »Upartisk Drøftelse af Bastholms Spørgsmaal«, der kun er et Særtryk af »Nordlyset«.

S. 67 *Eclesia non vult sangvinem sed emendationem,* Kirken vil ikke Blod, men Bedring.

S. 68 *Avicenna*, 980—1037, arabisk Læge og Filosof, overførte Aristoteles' Lære til Araberne.

Euclides, græsk Matematiker i Oldtiden, hvis Lærebøger ere brugte lige ned til vor Tid.

S. 69 *Savedra*, Miguel de Cervantes Saavedra, 1547—1616, Forfatter af den satiriske Ridderroman om Don Quijote de la Mancha (I 1605, II 1615).

S. 70 *Morerne,* Maurerne.

S. 71 *Raimondus de Pennaforte*, Dominikanergeneral, død 1374 i sit 100de Aar.

Moses Nachmanides, *jødisk Cabalist,* død 1267, spansk-jødisk Bibelfortolker.

S. 73 *Corrigodøren.* Corregidor, tidligere i Spanien Benævnelse paa Formanden for en Bys borgerlige Øvrighed.

S. 74 *Mariana*, 1536—1623, spansk Jesuit, historisk Forfatter.

S. 75 *Vincentius Ferrarius,* V. Ferrer, 1357—1419, spansk Dominikanermunk og Bodsprædikant, siges at have omvendt 35,000 Jøder.

S. 80 *Cardinal Ximenes*, 1436—1517, spansk Franciskaner, dygtig Statsmand.

S. 81 *Moses af Cozzi,* fransk-jødisk Talmudist i Midten af 13. Aarhundrede.

S. 95 *Sepes legis*, Lovens Hegn.

S. 97 *Narrationes*, Fortællinger.

S. 102 *Goldsmitherne:* Abraham G. (1756—1810) og Benjamin G. (1755—1808), to engelsk-jødiske Finansmænd og Filantroper. De tog begge sig selv af Dage (jvf. M. Goldschmidt: Livs Erindringer og Resultater I. S. 447).

S. 105 *Niels Brock*, 1731—1802, københavnsk Købmand, Legatstifter. *Hinrich Ladiges,* 1731—1805, kbhsk Sukkerrafinadør. *Andreas Bodenhoff*, 1723—94, kbhvsk Købmand, Skibsreder og Skibsbygger; ved Udfyldning Grundlægger af Bodenhoffs Plads paa Kristianshavn. *Hans Peter Kofoed*, d. 1812, bornholmsk Skibsfører, Brygger og Grosserer paa Kristianshavn, Godsejer. *Lars Wilders* fik 1766 »Wildersplads« tilskødet. *Niels Lunde Reiersen*, 1742—95, Embedsmand i Kommercekollegiet, Fabrikant, Købmand, Godsejer, Legatstifter. *Niels Ryberg,* 1725—1804, Købmand, Fabrikant, Skibsreder, Godsejer.

S. 109 *Salomon Soldin,* 1774—1837, Boghandler, Forfatter. *Ludwig Lewin Jacobson*, 1783—1843, Læge og banebrydende Anatom. *Elias Gadolin,* Kirurg i Lygumklosters Amter. *J. A. Marcus,* Dr. med. & chirurg. *B. Magnusson,* Dr. med. & chir. *Nathanael Wallich* (Nathan Wolff), 1786—1854, Læge og berømt Botaniker i det engelsk-ostindiske Kompagnis Tjeneste. *Salomon Salomonsen*, 1786—1838, Amanuensis ved det kgl. Bibliotek. *Gedalia Moses,* 1753—1844, Overlærer ved den mosaiske Drengefriskole i Kbh. *Nicolai Fürst*, 1779—1857 Publicist, Forfatter.

S. 110 *Salomon Aaron Jacobson*, 1754—1830, Gravør og Ædelstensskærer. *Levin David Ham* vandt 1795 Kunstakademiets mindre Guldmedaille. *Liepmann Fraenckel*, 1777—1857, Portræt-, særlig Pastel- og Miniaturmaler, Tapetfabrikant. *Pinehas Liebmann*, 1777—1832, Portræt-, særlig Miniaturmaler. *George Gerson,* 1790—1825, Bankier, Musiker. *David Amsel Meyer*, 1753—1813, Købmand, Legatstifter.